

આણુવિજ્ઞાનની મહત્તા

गुणवर्ध ईशवलास पाण्डेय, बाब (पत्नी) राणा
धर्मि, अष्टापद-३ पाण्डेय पांडराणा
शिशोही (१०० वान)

2011 12 12

‘મી ચાંદ્રાઈ’ ને જ સુધ તરુણી બેટ.

2000 2001 2002

卐 ભેટ 卐

રાજસ્થાનાન્તર્ગત મરૂધર દેશમાં જલોર જિલ્લામાં આવેલ શ્રી આદરાઈ નગરમાં શેઠ શ્રી કિશ્નાજી ભાર-મલજી તરફથી આલતા ઉપધાનતપ પ્રસંગે ૫૦ પૂઠ શામનસત્રાટ આચાર્ય મહારાજાધિરાજ શ્રીમદ્ વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મં શ્રી ના મુપસિદ્ધ પદ્માલંકાર ૫૦ પૂઠ માહિત્યસત્રાટ આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્ વિજયલાવણ્યસૂરીશ્વરજી મં શ્રી ના પ્રધાન પદ્ધર ૫૦ પૂઠ શામનપ્રભાવક-આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયદક્ષસૂરીશ્વરજી મં શ્રીના ચહોદર પ્રધાન પદ્ધર ૫૦ પૂઠ શામનપ્રભાવક-આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજયમુશીલસૂરીશ્વરજી મં શ્રીના વજ્રહસ્તે તારીજ ૧૮-૨-૮૭ ના દિવસે, તેજોશ્રીના શિવચન્ન પૂઠ ગણિવર્ય શ્રી વિનોદવિજયજી મન્દારાજની મોદોગવચુકન પન્થાનપત્નીની સ્મૃતિરૂપે શ્રી આદરાઈ જૈન સદ્ય તરફથી આ જ્ઞેનર્ગનના અણુવિજ્ઞાનની માડના નામની પુનિકા ભેટ.

प्रमशकीय निवेदन

જૈનદર્શનના દ્રશ્યાનુયોગ વિષયથી અત્યંત મનુષ્યોને આ પુસ્તકનું “ જૈનદર્શનના આધ્યાત્મિકજ્ઞાનની મદદના ” નામ ઝળાણી આપવાર્થ થયેલ છે. “ આધુ ” એ જોની દરિદ્રતા અને તેને લગતા પ્રયાગો તે બંનેમાંથી મુક્તિ મેળવવાના હેતુથી, જૈનદર્શનમાં આધ્યાત્મિકજ્ઞાનની દરિદ્રતા ઝળાણી આપવી.

परंतु तेरांगाने मातृम नथी ऐन उ हुनियाता ऐं। त्याने
 मन्त्रप्रधान ते व्यवहारः प्रम एतिया न दता, त्याने प्रम प्रमार्थना
 मयिनान्त्य ममः एव प व्यापिययत तत्त्वानथी त्या त विमिषरे
 विमिषरेता दते।

આગળ આપણે જાણીએ કે આપણે કયા કયા કાર્યો કરવા પડે છે. આપણે જાણીએ કે આપણે કયા કયા કાર્યો કરવા પડે છે. આપણે જાણીએ કે આપણે કયા કયા કાર્યો કરવા પડે છે.

[illegible]

અમુક ટાઈમ સુધીની ભૌતિક અનુકુળતાની પ્રાપ્તિ સમયે જીવ ખુશ થાય છે. પરંતુ જ્યારે તેના વિયોગ થાય છે, ત્યારે તે એકદમ દુઃખ અનુભવે છે. છતાં એને વિચાર નથી આવતો કે આમ કેમ ? અતિ પ્રયત્ને પ્રાપ્ત સામગ્રીને ટકાવી રાખવામા હું પરાધીન કેમ ? તેના વિયોગને હું કેમ રોકી શકતો નથી ? શું ? એવી કોઈ મુખ્યસામગ્રી હશે ? કે જેની પ્રાપ્તિ પછી તેનો વિયોગ જ હોઈ ન શકે કોઈએ એવી સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી છે ખરી ? પ્રાપ્ત કરી હોય તો કેવી રીતે કરી હશે ? પરંતુ આ રીતની વિચારણા, સમજ કે પ્રાપ્તિના અભાવે જીવ અવળી જ દોડે દોડી રહ્યો છે. તેથી જ તે વધુ ને વધુ દુઃખના દાવાનસમા હોમાતો જાય છે

પરંતુ ઉપરોક્ત ધ્યેયને અનુભવીને ભાવવ્યાસાગર શ્રી મહાત્મા પરમાત્માએ વિવેચના પ્રાણિયો પ્રત્યેની દિત શુદ્ધિએ ચેતનની એક એક આયુશ્નિ તથા તે નક્ષિતના આચ્છાદન જરૂર આયુઃક્રિતિના વિજ્ઞાનને આત્મપ્રત્યક્ષ નિર્માણસાગરો પ્રાપ્ત આદ્યો સર્વ વિગતિરૂપ સયમમાર્ગને અર્ચીનરૂપ કરી વેગવિયોગ તપશ્ચર્યા દ્વારા, આત્માની અનતમકિત અને અનત નબળતા મેધન જરૂરઆવશ્યમુદને આત્મઆયુષો ઉપરથી તત્ત્વ રૂપ કરી આત્મ જ્ઞેયોતિનો ઉજ્જ્વલ પ્રકાશ વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થી. અને આત્મપ્રત્યક્ષ નિર્માણ વિદ્યમા તમામ જરૂર તથા ચેતન આત્મા વિજ્ઞાનિઃ સુખ અને પર્માત્મે સમન્વતના ક્રિયાદશ્યના અને સુખમય પ્રાપ્તિના જ વિજ્ઞાનનો વિવેચન સમગ્ર આયુષ્યના ક્યો દેવતા પદાર્થ. વિજ્ઞાનનો જ અર્ચનના ક્યો, એટલું જ નહિ પરંતુ તે વિજ્ઞાનની પ્રતિષ્ઠા પણ એ જોતજાણત નામે સમગ્ર આત્માની આત્મા કરી અને તેમા આ પ્રતિષ્ઠા એ જ સર્વજ્ઞ અને દેવતાગણે આજ્ઞાત ધર્મ પ્રતિષ્ઠા

દાદગામી એવી એ દાદગામી એ એ જોઈ જામનનું મોલિટ અને
વિનુત વિજ્ઞાન-મહાવિજ્ઞાન-તરવજ્ઞાન છે એટલે જગતનું મુદ્દા તરવ
જ્ઞાન એ દાદગામીના અનને પામીને જ વિજ્ઞાન પામ્યું છે

પદાર્થજ્ઞાનનું અને જાતજાતના પ્રાણીનું અભિવ્યક્ત તથા
વિનુત તરવજ્ઞાન એ દાદગામીમાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે વિપ્લવ
અથવા વિજ્ઞાનિયો અનન એ વિજ્ઞાનથી તો વિનુત જ્ઞાન જ એ
જ પદાર્થ વિજ્ઞાનિયો તો દેવળ જટપદાર્થનું અને તેમાં પામ્યું પદાર્થ
પદાર્થનું જ વિજ્ઞાન આધિગ્રાહિત કરી પદાર્થ પેદા કરતા, શ્રી
તદાર્થ પદાર્થમાટે આધિગ્રાહિત પદાર્થવિજ્ઞાન પાન નિવિત્તુ જે
શ્રી તીર્થ છે પદાર્થમા દો નદાની દેવે આધિગ્રાહિત પદાર્થ વિજ્ઞાન
એ આ વિજ્ઞાન એટલું જ એ નદા પદાર્થ જે કે વિવિધ દાર્દ્રાવ્યમા
જે પદાર્થ વિજ્ઞાનિયો તેવું વિજ્ઞાન જાતની છે સુરમાયો જે તે જ નદા

પ્રવચન છોડી પ્રભુ શ્રી મદાવીરહેવે પ્રકાશિત ચેતન અને જડ
આયુરવિજ્ઞાનને સમજી, હવેમા વાચિત કરનાર પુરુષને અનુલક્ષીને શ્રી
વીરવિજયજી મદારાજે પચ્ચડ્યાણુકની પૂજામાં ગાયુ છે કે —

“ વેદકતા વેદક લલિ મન મોહનજી,
બીજા બેઠા વા ખાય-મનકું મોહું કે મનમોહનજી.

પ્રભુ શ્રી મદાવીરહેવે આયુરવિજ્ઞાન પૈકી પુરુષ-
વિજ્ઞાન એ જે એક લેખ “ આયુરમા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના મંદિર
વિષયક એક સમૃદ્ધિવત્ એક માટે ” કાળી મોકલવા પરમપૂજ્ય શ્રી
અભયસાગરજી ગણિતના મદારાજે મને આજથી દોઢેક વરસ પહેલાં
પ્રેરણા કરી લગભગ વીસેક પેઠિજી પ્રમાણુ પુરુષના આયુરવિષયક લેખ
મેં તેજોશ્રીને લખી મોકલ્યો પરંતુ ત્યારબાદ તે લેખને કંઈક વિચિત્ર
નરુપે વખવાની ઉત્કંઠા થઈ કરી તે લેખને વિસ્તૃત કરના સાએક પેઠિજી
તેજોશ્રીને લખ્યો મદાવપત્રની ચાન્તમૂર્તિ નવકાર મચના પરમ પ્રચારક
અને આગધ-પન્થાસજી શ્રી ભદ્ર જગિતજી મદારાજ સાહેબના ગિયત્રી
કાળાનુપ્રભવિજયજી મદારાજે એક વખત મારી પામે લખાઈ મરામિત
ખાલી કરે ના અને અમદિત લેખાણુ મેરુ તેજોશ્રીએ મારી પામેથી
દેવતા મુશાખુ. તેમા આ સાએક પેઠિજીનો લેખ તેજોશ્રીને વડ
પસદ પાવો પોતાના મુદ્દેને પણ તેજોશ્રીએ તે લેખ વચાવ્યો.
ત્યારબાદ વર્તમાન ચાતુર્માસના પ્રારભ પહેલાં પોતાનીમા મકામે
તેજોશ્રીએ આગવોશ્રી ગણિતમંદિર મદારાજ સાહેબને આ વિષય
અને ચાતુર્માસ કહેવ આ ૦ દેવશ્રી ગણિતમંદિર મદારાજ સાહેબ
નિરુદ્ધી આગવોશ્રી મને પ્રેરણા કરી ચાતુર્માસ જોન
અને તે જગતી પ્રગણિત ગણતરી અને પ્રેરણા કરી ચાતુર્માસ જોન
અને તે જગતી પ્રગણિત ગણતરી અને પ્રેરણા કરી ચાતુર્માસ જોન
અને તે જગતી પ્રગણિત ગણતરી અને પ્રેરણા કરી ચાતુર્માસ જોન

ગોશ્ય-૫-માતૃબોધ આત્મિના આચિક્ષાને કૃત્રીને " જિજ્ઞાસુ એટલે
 ચિક્ષાચક્ર જ્ઞાન " એ વિજ્ઞાનના આચાર અને અભ્યુદયના આચારના
 અર્થને લેતી મશહીને " જિજ્ઞાસુ એટલે ચિક્ષાચક્ર જ્ઞાન ના કમનગીય
 અર્થમાં પશ્ચિમમાં અને ઉત્તરમાં મન્તક ઉપર મન્તુના અર્થને લેતા
 વસ્તુના નામના છે કે તેને લક્ષિતે પ્રયત્ન કરી અર્થ થઈ જાય છે
 ના અર્થવાને લક્ષિતે અર્થાત્મના ઉત્પત્તિ થયા છે, અને જ્ઞાન વિજ્ઞાન
 કે પાત્રના માનવ અનુભવવાને અનુભવતા હોઈ પણ મારી મારી
 જાના નથી તેમ જાનાતિના દાખા થાય છે એ ઉપર મન્તુના અર્થને લેતા
 અર્થ છે

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા

અને

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ.

જી. કે. આ. ષ. ડી.

॥ ઐં અર્હે નમઃ ॥

પૂર્વકથન

આજે સારૂ વિશ્વ અણુઆવિષ્કારના લયજનક વિકાસને લઈને
બંને વિનાશના આરે આવીને ન ઉભુ હોય. તેવો ભાસ થવાનું
ચિંતો આપણે સહકારી બેઠી રવા છીએ.

જેઝો જર્મનીમાં જન્મી જાવત વિશ્વયુદ્ધ સમયે ભાગીને અમેરિકા
ગયા હતા, અને જેઝોએ ત્યાં આણુબોમ્બ બનાવ્યો હતો, તે વૈજ્ઞાનિક
શ્રી આલ્બિન આઈન્સ્ટાઈનેને કોઈ કે પૂછ્યું કે “આપ આટલા મોટા વૈજ્ઞાનિક
હો તો કયો કે લોકો ત્રાંજન યુદ્ધમાં હતા કયા શરૂ થી લડશે ?” તો
આલ્બિન આઈન્સ્ટાઈનેને થોડી લાગો વિચારી જવાબ આપ્યો કે “ત્રીજા મહા-
યુદ્ધની પાન નું નિર્ણય કરી શકું, પણ મારી સમજ પ્રમાણે આણુ યુદ્ધ
થાને તેમ જોડો દંડ, પથરા, દાગ, નાશ અને હાથથી લડશે કાગળ
કે પેપરની પાન પીડતું દર્શાવાઈ જાણી નહિ હોય. અણુ જ નાશ
પામી ગયું હશે.”

આજે મનમાં અજાણ્યો પણ પોતાના આત્મિક અંગેના
અર્થ અને જ્ઞાનના ઉપયોગને તેઓ કે તેમને પોતાને પણ
વિન આજે મનમાં કેમ વિચારો આવતા હતા તેનું આટલું નિર્ણય
કે નહિ જાણ્યું નહોતું કદાચ છે આજના વૈજ્ઞાનિકોએ અજાણ્ય-

ઔષ્ધ-પ્રમાણ-ઔષ્ધ આદિના આધિકારી હશેને " વિજ્ઞાન એટલે
 વિશ્વનું જ્ઞાન " એ વિજ્ઞાનના આગ્રહ અને અભ્યુદયના આધારના
 અર્થને લેતા મુદ્દાને " વિજ્ઞાન એટલે વિશ્વનું જ્ઞાન " ના કલ્પનાત્મક
 અર્થમાં પરિવર્તિત કરવાને હવેના મનુષ્ય ઉપર મળેલા અર્થને લેવા
 તરફના નિર્ણયને કે જે તેને જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ રૂપ અર્થ થઈ શકે તે
 જ સ્થિતિને જ્ઞાનને અર્થમાં લેવામાં આવે છે, અને તેના નિર્ણય
 કે ખાતરના જ્ઞાનના અભ્યુદયનાને અભ્યુદયના હાર્દ પાત્ર માર્ગની
 જાણના નીચી તથા ખાતરના માર્ગ રજા થઈ જાય તેના
 અર્થ છે

ગાત્રચિકિત્સા એવે નો —આપ કે પરમાત્મા વિજ્ઞાનની શક્તિદાતા
 શુદ્ધિમાન અત્યામ શ્રાવે નો —(૧) અર્ધનૃ દિવ સમગ્રતાથી આધી શકે,
 (૨) અર્ધના રૂપમા અલભ્યાગી બની શકે, (૩) આત્મ ન્યાનન્ય માગી
 નો (૪) અર્ધે શાસ્ત્ર અનુદિના વિશ્વેશ શરૂ કરી શકે છે.

પ્રત્યે આ ગાત્રાય પ્રવર્તનો માટે (૧) અર્ધોથી અર્ધમાત્ર અર્ધે
 દશિની અનિવાર્ય આત્મવ્યક્તિ છે. (૨) અર્ધે પ્રયોગના અર્ધે,
 આર્ધે પ્રાપ્તિની અર્ધે આત્મ વિજ્ઞાનની અર્ધે પ્રાપ્તિ
 કરી શકે. (૩) પ્રયોગ કરતા અર્ધે, આત્મ વિજ્ઞાનને વિજ્ઞા-
 નના અર્ધે પ્રાપ્તિ કરી શકે. (૪) અર્ધે અર્ધે પ્રયોગ કરતા અર્ધે
 પ્રાપ્તિ કરી શકે.

ત્યારે વર્તમાન વિજ્ઞાનના શુદ્ધમર્શક યંત્રોએ ઉપયુક્ત કથનને જાણે પડાયું હોય તેમ સવિશેષ રીતે પ્રત્યક્ષ પ્રયોગદ્વારા બતાવ્યું કે એવા આયુષ્યોના મેકડો જ નહિ પણ હજારો ભાગ જોઈ શકાય છે.

આ રીતે પરસ્પર વિરોધી માન્યતાઓ પ્રવર્તી રહી છે.

પરંતુ મદાન વિજ્ઞાન સ્વામિ વિવોદ્ધારક પરમતારક તીર્થ કર પરમાત્માઓએ તો પ્રથમથી જ પરમાયુની વ્યાખ્યા કરતાં કરમાવ્યું છે કે —“ કેવળ જાનીની દૃષ્ટિએ પણ જેના એ ભાગ અર્ધ શકે નહિ તેવા સુન્મનમ ભાગને પરમાય કહેવાય છે ” અને બરેબર અજ્ઞાન ગજાનું સત્ય તો એ છે કે ત્રિકાસમીકૃત વર્તમાન વિજ્ઞાન પણ મદાન વિજ્ઞાનસ્વામિ પરમતારક તીર્થ કર પરમાત્માઓની વ્યાખ્યા સુધી પહોંચવા અમર્થ બની શક્યા નથી અને જે હશે વૈજ્ઞાનિકો અત્યાદે પ્રગતિ કરી રહ્યા છે તે હશે કદીપણ તે મદાન વિજ્ઞાનસ્વામિઓની વ્યાખ્યાના આપ-પરમાય નહીં નહિ પાળેલી શકે તે પણ નક્કર સત્ય દર્શકનું છે.

અને આવી યાન તો એ છે કે —વામનાની કામના, અસતતાની સર્વેખનિતા, જ્યાં અને પૌંદ્રમસ્તિક સમન્વિત હોય ન્યાર્યા સાધનાની સિદ્ધિ નમના, અર્થગ્રાહી મદમાન એવા જાનની પ્રાપ્તિ પ્રતિની ઉપેક્ષા અને અકલ્પ્ય જગત્સાથ જાનની કની, પ્રત્યાઘિકને વાકને માત્ર જાન ન જાનિત તેવી કલ્પે છે. અને આ સદાગ્ના જ સાધનોનું વિજ્ઞાનની અને અજ્ઞાની મોંમા જ દેખ મગાલી : તે મોંય તો જોઈ ને જોઈ જ નહિ પણ મદાન આત્મગતિનો કૂંડ પડિદાઃ મોં : ને જોઈ ને જોઈ નહિ.”

ખુબચંદ્રભાઈએ એવી સગસ ખુખીથી કર્યો છે કે આખાલ ગોપાલ
એને સરળતાથી સમજી શકે.

વર્ગોથી જૈન માસિકોમા ચાલતી વિવિધ તાત્ત્વિક લેખમાળાઓથી
શ્રી ખુબચંદ્રભાઈ સર્વને મુપરિચિત છે. તાત્ત્વિક વિષયોને છણુમની
એવી બાહોશ લથોટી એમને સાધ્ય થઈ છે કે એનો પરિચય હું
કરાવું એને બદલે વાંચકો સ્વયં જ કરે એ જ વધુ ઉત્તમ છે આપણે
સહુ માસ્ટર શ્રી પાસેથી એવી આશા રાખીએ કે તેઓ વધુ ને વધુ
તાત્ત્વિક સાહિત્યનું સર્જન કરીને જાનોપાસમા પ્રગતિશીલ થને અને
જ્ઞાનભક્તિ કરે !

મદાનુભાવ આરામકો અને વિદ્વાનો જૈન દર્શનના કર્મવિજ્ઞાનને-
આધુવિજ્ઞાનને, અને તત્ત્વજ્ઞાનને સમજી વિચારીને સ્વપર દિત સાધનામા
તત્પર થને, અને આગધનામા સવિશેષ પ્રયત્નશીલ બની શાશ્વત મુખ
સ પ્રાપ્ત કરવામા મદ્યગ થને એવી આશા સાથે વિરમ્ય છું.

“ જિવમન્તુ મર્ત જગત ” “ સર્વત્ર સર્વ ગચ્છિન. ”

લીઝ મ ૨૪૬૮ ૧ વિદ્ય મ મ ૩૦૦
મેમિ મ ૧૮ * બાદગવા પ
રવિવાર તા ૨૮-૬-૧૯૬૭
ર. નુ. રે. શ્રીમદ્ વિજયભાઈ
મુનીશ્વરજી મ માને
૬૧ મે ૧૯૬૭ મિનિ

શાસનસમ્રાટ-જગદગુરુ તપોગચ્છા-
ધિપતિ-તીર્થાંકજી જગમ મુગ
પ્રધાનદત્ત પ. પૃ. સ્વ. આચાર્ય
દેવેશ શ્રીમદ્ વિજયનેમિમૂરી-
શ્વર પદપ્રભા-આચાર્ય તપોગચ્છા-
ગામ્ભીરજી કવિવલ્લભ રાજા
મનાટ ન પ. પૃ આચાર્ય દેવ
શ્રીમદ્ વિજયસાવર્યમૂરીશ્વર
જાન તમિ મુનિમનોર ગવિજય
શ્રી વિજયજીવન જૈન કિપાયા
મિંગેલી (નાનગાલ)

સાહિત્યસમ્રાટ વ્યાકરણવાચસ્પતિ-શાસ્ત્રવિશારદ-કવિ-
 રત્ન-સાતલાખશ્લોકાધિકપ્રમાણનૂતનસંસ્કૃત-
 સાહિત્યસર્જક પરમશાસનપ્રલાવક - બાલપ્રહારી

પા ૫૦ આચાર્યદેવ ગીર્ણ સિંચ
 વાચસ્પત્યમૂર્તિવન્દ્ય મહાગજ આદેખ

ગાસન પ્રભાવક
 આર્યસમાજ-શાસ્ત્રવિદ્યા-ક-કવિદિવાકર-
 નાનાદશ માસપાઠશાળી-૫ ૫૨ આર્યસમાજ

આર્યસમાજ-શાસ્ત્રવિદ્યા-ક-કવિદિવાકર-
 નાનાદશ માસપાઠશાળી-૫ ૫૨ આર્યસમાજ

શાસન પ્રભાવકે

પરમપૂજ્ય આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્વિજય

સૂરીશ્વરજી મ. સા.

વીસમી અને એકવીસમી સદીમા જ્ઞાનચારિત્રાદિકથી
સભર એવા પ્રભાવશાલી વિદ્વાન મુનિપુગવોને જિનશામનમા
અમર્ષનાર, વીસમી સદીના ઉત્તરાર્ધથી એકવીસમી સદીના
પ્રથમ ચરણ મુધી જિનશાસન આકાશમાં સૂર્યમમા શામન
સમ્રાટ પરમપૂજ્ય આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય નેમિ-
સૂરીશ્વરજી મં શ્રીના વિદ્વાન રત્નોના શેઠણાચલ મમાન,
મમુદાયના એક પ્રભાવક-ચારિત્રપાત્ર અને સમયજ વિદ્વાન
તરીકે અદ્યત્તમયમા પ્રખ્યાતી પામનારા પ. પૂ. આચાર્ય-
પ્રવર શ્રીમદ્ વિજય સૂરીશ્વરજી મ. સા. શ્રીએ માત્ર
ચૌદ વર્ષની બાલવયે સ્વ શામનસમ્રાટ આચાર્ય ભગવંતના
પદ્માસનકાં પ. પૂ. સ્વ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય લાવણ્ય-
મૂર્તિશ્વરજી મ. શ્રીના વચ્ચડસે વિ. સં. ૧૯૮૮ ના કાળકે
વર ૨ ના ગુપ્ત દિને ઉદ્દેપુર (મેવાડ) શહેરમાં હીશા પ્રણ
જીને સ્વ આલિન્ચસમ્રાટશ્રીના પદ્મધર વિદ્વન્નિરમામણિ પ
પ આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્ વિજય દક્ષમૂર્તિશ્વરજી મ. (ને
અમર્ય પૂ. શ્રી દક્ષવિજયજી મ) શ્રીના જિવ્ય બન્યા હતા
ને અમર્ય નેચ્છાશ્રીનુ ગુપ્ત નામ પ બાવમુનિગજ શ્રી મુશીલ-
જિવ્યજી અખતાર આપેલ

અનેક માસિકો-સાપ્તાહિકો-વિશેષાકાદિમાં પૂ. સુ. શ્રી મુશીલવિજયજી મ. ના મનનીય લેખોએ તથા તેઓશ્રીની વ્યાખ્યાન શક્તિ, સંશોધનકળા, ચિતન અને મનની મલક તાએ વિઠાનોમા આદરપાત્ર સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું વળી તેઓશ્રી દ્વારા લેખિત-અનુવાદિત અને સંપાદિત પુસ્તકોએ પણ તેઓશ્રીની શક્તિને શામનમા મુચ્ચ અપાવ્યો. એ રીતે તેઓશ્રીના પંચાવન ઉપરાંત પુસ્તકો પ્રકાશિત થયેલ છે.

વિ. સં. ૨૦૦૭ માં ડા. વ. ના ગણિપદ, ૨૦૦૭ ના વૈશાખ સુદ ૩ ના દિને પન્થામપદ, વિ. સં. ૨૦૧૧ ના મહા સુદ ૩ ના દિને ઉપાધ્યાય પદ, અને વિ. સં. ૨૦૨૧ ના મહા સુદ પાવમે ગજસ્થાનમાં ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ ગામ સુંડાગમા આચાર્ય પદ પામનારા આ આચાર્યશ્રી શામન પ્રભાવનામાં પણ મોખરે રહ્યા છે.

છેલ્લા છ વર્ષોમાં (વિ. સં. ૨૦૧૮ થી ૨૦૨૩ સુધીના) તેઓશ્રીના વજ્રસ્તે રાજસ્થાનમા અંજનગણાકા, અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ (જેમાં મુશાળા મહાવીરજી, કાપરડાજી, ખીમેવ, માદીની પ્રતિષ્ઠાઓ મુખ્ય સ્થાન ધરાવે છે) ઉદ્યાપના, અનેક મોંઘાગવે, ઉપધાનો અને છાદરી પાળના મધ્ય વર્ગે શામન પ્રભાવક કાર્યોની ધૂન મચી છે.

જનુ ૨૦૨૩ તેઓશ્રીની પુણ્યનિશ્વામા અનેકવિધ શામન પ્રભાવનાના પ્રસંગે રાજસ્થાનમાં ઉપસ્થિત થના જ રહે છે. જેવા ૨૦૨૩ ના મિરાડીના આમાગામા તે રાજસ્થાન માટે એક અપૂર્વ યોજનાનું નિર્માણ થયું છે રાજસ્થાનના નફ-

ଭାବେ ପୁଣି ସା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଖିବାକୁ ଯିବେ । ଏହି
 ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିନ୍ଦାଗୀର ନିଜ ନିଜର ଶେଷରା ଥିଲା ।
 ଯଦିଓ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ (ଜିନ୍ଦାଗୀ ପାଇଁ) ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ଅନୁସାରେ
 ପ୍ରାୟ ୧୫ ଶହେରୁ ଅଧିକ ଯୁଦ୍ଧର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା ।
 ଯଦିଓ ଏହି ଯୁଦ୍ଧର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା ତଥାପି
 ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ଅନୁସାରେ ଯୁଦ୍ଧର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
 ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ଅନୁସାରେ
 ଯୁଦ୍ଧର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶର
 ଅନୁସାରେ ଯୁଦ୍ଧର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ
 ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ଅନୁସାରେ ଯୁଦ୍ଧର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

વિષયાનુક્રમ

પ્રકરણ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧ હું	આણુસ્વરૂપ વિચાર અને તેની વિવિધ વર્ગીકરણો	... ૧ થી ૨૫
૨ જી	આણુના આવિષ્કારો તરફ દ્રષ્ટિપાત	... ૨૬ થી ૩૭
૩ જી	શાશ્વત અને સત્યગુણની અમજ	.. ૩૮ થી ૪૬
૪ થું	જીવનની વિવિધ અવસ્થાનું અર્જક તત્ત્વ	.. ૪૭ થી ૬૨
૫ મું	આત્મચીર્ય સ્વરૂપ	. ૬૩ થી ૬૭
૬ કું	કર્મતત્ત્વના વિષયમાં જૈનદર્શનની વિશેષતા	... ૬૮ થી ૮૬
૭ મું	મટિ અર્જન	૧૦૦ થી ૧૦૩
૮ મું	નિશ્ચયાનિકાગ્રંથ કર્મવાદ	. ૧૪૪ થી ૧૪૮

શક્તિ છે, તેના કરતા પણ ચેતનના એકેએક આગુમાં અનંતા-
નંતગણી શક્તિ છે ચેતનના આણુ એટલા બધા શક્તિધારક
છે કે જડના ગમે તેવા આણુને પણ દાણમાત્રમા શક્તિહીન
બનાવી શકે છે માટે ચેતનની આણુશક્તિને ભૂલી જઈ કેવળ
જડની આણુશક્તિના આધારે જ મુખ્ય પ્રાણિના ઈંછુક બનવું
તે કલ્પવૃક્ષને છોડી ધતુરગનો આશ્રય લેવા જેવું છે

ચેતનશક્તિ પોતાના મંકલ્પ બગથી પણ જડપદાર્થોનાં
પોતાની ઈંછા પ્રમાણે ઉપયોગ કરી શકે છે. આ શક્તિનો
સાચી દિશામા પ્રયોગ થાય તો જડપદાર્થની મદાય વિના
બધાં કાર્યો પાર પાડી શકાય. પરંતુ જડપદાર્થના આગુગમકે
આચ્છાદિત બની રહેલ ચેતનનો આગુ પોતાની શક્તિ પ્રગટ
કરવામા પગધીન હોઈ હવનો પ્રયત્ન, પ્રથમ તો ચેતનના
આગુને આચ્છાદિત બનાવી રહેલ જડના આગુઓને હટાવવાનો
જ હોવો જોઈએ અને તે માટે ચેતનના આગુવિજ્ઞાનની સાથે
જડ આણુવિજ્ઞાનની પણ વિસ્તૃત સમજ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ

જડઆગુઓ વિવિધ શક્તિધારક હોઈ શકે છે. તેમા
અમુક જડઆગુઓ એવા પાતુ શક્તિધારક છે કે આન્મઆગુ
ઓમા પ્રવેશી આન્મની અનંત શક્તિના આચ્છાદક બની
રહે છે

આવા જડઆગુઓ કેવા સ્વરૂપે વિવિધમા વર્તી રહ્યા
છે? તે સ્વરૂપ તેઓનું કેવી રીતે અને કોણ બનાવે છે? તે
જાણ તે કે સ્વરૂપ છે? આન્મના આગુઓ સાથે કયા કારણે
અને આન્મના કેવા પ્રયત્ને મળવિત બને છે? મંજાદિન

તર દર્શનોમા પુરુષલ શબ્દનો વ્યવહાર કેઈ સ્થાને કર્યો હશે તો તે બુદ્ધ અર્થમાં હશે.

જૈનદર્શન સિદ્ધાન્તાનુસાર સમગ્ર વિશ્વમાં રહેલા સમસ્ત પદાર્થોના બે વર્ગ પડે છે. (૧) અચેતન અને (૨) અચેતન.

સંજ્ઞા, વિચાર, લાગણી કે ઈષ્ટાનુ જેમા અસ્તિત્વ છે, તે પદાર્થો અચેતન છે. આવા અચેતન પદાર્થો તે આ વિશ્વમા જીવ, આત્મા, પ્રાણી, જન્તુ આદિ સંજ્ઞાઓથી વ્યવહાર છે અવિકસિત સ્થિતિવત આત્માઓમા વિચાર નહિ હોતા આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિચર એ ચાર સંજ્ઞાઓ જ હોય છે અચેતન પદાર્થો તે ઈન્દ્રિયગમ્ય નહિ હોતા તેના અસ્તિત્વની આગિતી ઉપરોક્ત સંજ્ઞાઓથી જ થાય છે.

ઉપરોક્ત અજ્ઞાતિથી રહિત દ્રવ્યો તે અચેતન દ્રવ્ય છે અચેતન દ્રવ્યનુ વર્ગીકરણ જૈનદર્શનમા પાંચ પ્રકારે કર્યું છે (૧) ધમાસ્તિકાય (૨) અધર્માસ્તિકાય (૩) આકાશાન્નિકાય (૪) કાળ અને (૫) પુરુષસાન્નિકાય

આ પાંચ અચેતન વા અજીવ દ્રવ્યો (પદાર્થો) માં પુરુષસાન્નિકાય વિનાના કેવલ ચાર દ્રવ્યો તે અજીવી (રૂપ-રસ-ગંધ અને સ્પર્શ અગ્નિ) હોવાથી ઈન્દ્રિયગમ્ય નથી, અજીવ દ્રવ્ય તે વર્તુ-ગવ-ચ્ચ-સ્પર્શ મુક્ત (કાલી) તે ગર્ભ ઈન્દ્રિયગમ્ય છે વિવિધ અવસ્થાઓ પેદી અમુક અવસ્થા અસ્તિત્વ પુરુષો તે વર્તુ અગ્નિ હોવા છતાં પણ

આણુ સાથે સંઘાત (એકમેક સ્વરૂપ) ભાવને પણ પામે છે. સંઘાતભાવને પ્રાપ્ત આણુસમુહને સ્કંધપુદ્ગલ કહેવાય છે. એવા દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી, ચાવત્ સંખ્યાત, અસંખ્યાત, અનંત, અનંતાનંત પ્રદેશી સ્કંધો પણ આ વિશ્વમા અનંત સંખ્યા પ્રમાણુ વર્તે છે

જગતના પ્રત્યેક દ્રવ્યપદાર્થો તે પરમાણુની જ વિશિષ્ટ સ્વરૂપ છે પરંતુ તે સ્વરૂપ એક પરમાણુવડે જ નહિ થતા પાતાના સંઘાતગુણથી સમવાય રૂપને જ પ્રાપ્ત કરી સ્કંધ સંજ્ઞાને ધારણ કરનાર આણુસમૂહથી જ થાય છે અર્થાત્ દ્રવ્ય જગતનું ઉપાદાન કારણુ સ્કંધપુદ્ગલો જ છે અન્યોન્ય એક બીજા પરમાણુ સાથે મળી જઈ સમવાયને પ્રાપ્ત આણુઓ એક બીજાથી અલગ પણ પડતા રહે છે એક સ્કંધમાંથી અમુક આણુઓ છૂટા પડે અને તેની જગ્યાએ અન્ય આણુઓ આવી અભિધિતપાણુને પણ પામતા રહે એવું જ થાય.

એક આણુ આ પરમાણુ સ્વરૂપ પુદ્ગલ ઉપર જીવહારી ક્રોધિત, પ્રયોગ થઈ શકતો નહિં હોવાથી દ્રવ્ય જગતનું ઉપાદાન કારણુ સ્કંધપુદ્ગલો જ છે. કેવા પ્રકારના અર્થાત્ કેટલી અગ્યાપ્રમાણુ આગમનસ્વરૂપ સ્કંધો, આ જગતનું ઉપાદાન કારણુ બની શકે છે? તે ઉપાદાન કારણુમાંથી વિવિધતા ભૂતિ-પદાર્થોની સ્વરૂપ કેવી રીતે અને કેના દ્વારા થાય છે? તેની વાસ્તવિક સમજ તેના જ્ઞાનમા બતાવેલ પુરૂષ સ્વરૂપિણુઓનું અને તેમાંની અમુક વર્ગીકરણથી કર્મ-સ્વરૂપ પદાર્થ પામેલી નામકર્મની કેટલી-કર્મપ્રવૃત્તિઓનું

[illegible]

વિષમતા હોય. એ પ્રમાણે ગંધ-રસ અને સ્પર્શને અનુલક્ષીને પણ પરમાણુઓમાં અન્યોન્ય સમાનતા અને વિષમતા મમજવી

એક એક પરમાણુમાં ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોત્રિન્દ્રિય, ઝસનેન્દ્રિય અને સ્પર્શનેન્દ્રિયનો વિષય, વર્ણ-ગંધ-રસ અને સ્પર્શ હોવા છતાં પણ તે વર્ણાદિ એટલી બધી સ્ફુર્તતાવાળા છે કે તે ઇન્દ્રિયગોચર બની શકતા નથી વર્ણાદિમાં વિવિધતા આ સમાનતાવાળા ધણા પરમાણુઓનું મંદદૃન થઈ તે સ્કંધરૂપે બને છે, ત્યારે જ તે વર્ણાદિની સ્પષ્ટતા આપે. ઇન્દ્રિયોદ્દાગ અનુભવી શક્તિએ છીએ પરમાણુના મંદદૃન-સ્વરૂપ સ્કંધોમાં તો વિરૂદ્ધ વર્ણાદિવાળા આણુ-પરમાણુઓનું મિલન હોવાથી એક સ્કંધમા પાંચે વર્ણ, પાંચે રસ, બે ગંધ અને આઠ સ્પર્શ પણ હોઈ શકે

એક પરમાણુમા કોઈ પણ પ્રકારનો એક જ વર્ણ, એક જ ગંધ, એક જ રસ, અને બે સ્પર્શ હોવા છતાં મમજ્ઞ પરમાણુઓની અપેક્ષાએ વધુમાં વધુ વર્ણ પાંચ, ગંધ બે રસ પાંચ અને સ્પર્શ આઠ હોઈ શકે કારણ કે મૌલિકતાની દ્રષ્ટિએ વર્ણાદિ તોટલી જ મ જ્યાંવત છે. આમા આઠ સ્પર્શો તે શીત-ઉષ્ણ-સ્નિગ્ધ અને કઠ્ઠ છે લઘુ-ગુરુ, સુદૃઢ અને ક્વચિત્ એ આઠ સ્પર્શોમાંથી એક પણ સ્પર્શ વિદ્યમાન હોઈ પણ પરમાણુ સ્વરૂપ પુરુષતામાં નહિ હોવાથી નિદ્રા થાય છે કે એ આઠ સ્પર્શો મૌલિક નહિ હોવા કારણે મમજ્ઞ છે માટે એ આઠ સ્પર્શો ઉપજ્ઞ થવાની કોઈ

આણુસમુહ અને વર્ણાદિની સમાનતા પણ હોઈ શકે છે ઉપરોક્ત રીતની અસમાનતામાં પણ પુદ્ગલત્વ તો શાશ્વત છે, નિત્ય છે. પરંતુ તેની વિવિધતા અનિત્ય છે. કાણુ કે વિવિધતા એ પુદ્ગલની અવસ્થા સૂચક છે. પુદ્ગલત્વ તે દ્રવ્ય છે. વર્ણાદિ તે પુદ્ગલના ગુણ સ્વરૂપ છે. અને વિવિધ અવસ્થા તે પર્યાય કહેવાય છે દ્રવ્ય તે શાશ્વત છે, અને પર્યાય તે અશાશ્વત છે. પર્યાય માત્ર પરિવર્તનશીલ છે. અશુભ પર્યાય શુભમા અને શુભ પર્યાય અશુભમા બદલાવી શકાય છે પર્યાયની શુભતા અને અશુભતા પણ કાયમી નથી એટલે જ આ વિશ્વરચનામાં કશુંય એકાંતે નથી સુદર કે નથી અસુદર નથી સુગંધી કે નથી દુર્ગંધી. આ દુનિયા એટલે પરમાણુઓના જથ્થાનું વિવિધરંગી પરિવર્તન તો પછી ધૌદ્ગજિક અનુક્રમતા કે પ્રતિક્રમતામાં રાગદ્વેષ શો ?

ભૂતકાળમા જેને ભારતના કોઈપણ જૈનેતર દર્શનકારે પુદ્ગલપદાર્થ સ્વરૂપે કહાથી નહિ સ્વીકારેલ તો પણ આધુનિક વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રમા બુદ્ધિગમ્ય રીતે પદાર્થ સ્વરૂપ સાળિત થઈ ચુકેલ એવા શબ્દ, પ્રભા, પ્રકાશ, છાયા, અધકાશ, મનોવિગ્નાદિત્યાદિ વિવિધ પુદ્ગલ પદાર્થોનું તથા પરમાણુ, સકંઠ, પુદ્ગલની અઘાત અને વિઘાતની રીતિ, રૂપ-રસ-ગંધ-સ્પર્શ-પર્યાય-વર્ણના-કર્મવર્ગના-ગતિક્રિયા-ગતિ મળાંથી અન્ય અર્થાત્મા, કિંદ્રુદ્ગતિ, સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મતાની દૃષ્ટિએ પુદ્ગલના ભેદ-પ્રભેદ અધ્યાન, પરમાણુની સૂક્ષ્મ પશિષુભાવગાહન, પરમાણુની સૂક્ષ્મતા, ક્રિયાદિ પુદ્ગલ પદાર્થને લગતી હકિકતોનું

પણ જે તીર્થંકર થઈ ગયા છે, તે મર્વેએ કહેલ પદાર્થ વિજ્ઞાનમાં અને શ્રી મહાવીરદેવે કહેલ પદાર્થવિજ્ઞાનમાં લેશમાત્ર પણ ફેરફાર નથી. જૈનદર્શનમાં તીર્થંકર તરીકે તો તે જ સ્વીકારાય છે કે જેઓએ સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત કરી હોય સર્વજ્ઞતા તે જ પ્રાપ્ત કરી શકે કે જેઓ રાગ અને દેવનંદ મ પૂર્ણપણે છુટી વીતરાગ બન્યા હોય અને એ વીતરાગ બન્યાની સાચી માણિતીમાં તેમના જીવનનો પૂર્વભવ અદિત કમબદ્ધ ઇતિહાસ હોય વિશ્વમાં આવા વીતરાગદેવો જ પદાર્થ-વિજ્ઞાનના સંપૂર્ણ અને સત્યજ્ઞાતા હોય સર્વજ્ઞતા એટલે આત્માના જ્ઞાનગુણની અતિમ પૂર્ણતા. સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત કરનારેક આત્માઓમાં જ્ઞાનગુણની પૂર્ણતા અને અન્યોન્ય સમાનતા હોય. એટલે એક સર્વજ્ઞ કથિત જે પદાર્થજ્ઞાન હોય તે જ પદાર્થજ્ઞાન અન્ય સર્વજ્ઞ કથિત હોય એથી જ જૈનદર્શનને, મહાવીરદર્શન કે કપલદર્શન નહિં કહેતાં જૈનદર્શન આ સર્વજ્ઞદર્શન નામે ઓળખાય છે જિન એટલે રાગ દેવનંદ જીતનાર અને સર્વજ્ઞ એટલે આત્માના જ્ઞાનગુણની પૂર્ણતાવાળા. ત્રિદાવ અગ્રાધિત પદાર્થ વિજ્ઞાનના જ્ઞાતા શ્રી સર્વજ્ઞ-વીતરાગ દેવો જ હોય માટે તેવા પરમાત્માઓએ આવિષ્કારિત પદાર્થ વિજ્ઞાન જ વાસ્તવિક અને એ જ પૂર્ણ હોય આ રીતે પદાર્થ વિજ્ઞાનના મત્ય અને એ જ પૂર્ણ ઉપદેશક શ્રી તીર્થંકરદેવો તે દેવધારી ઇન્દ્ર તરીકે ઓળખાય કાશ્યપે પદાર્થના નિયયનો ઉદ્દેશ દેવામાં નુબ જૈનદર્શને અને જન્મ તેવામાં પૂર્ણબદ્ધ રૂપે જૈનદર્શને રૂપે વિજ્ઞા કોઈ પણ આત્માના જન્મ કે મરણ

હયાતિરહિત કાળમાં સાધુમહાત્માઓ જે ઉપદેશ આપે છે, તે સર્વજકથિત જ ઉપદેશ હોય છે. આ ઉપરથી મિદ્ધ થાય છે કે જૈનદર્શનનો આટલો ગંધા વ્યવસ્થિત પરમાણુવાદ એ ભારતવર્ષની હજારો વર્ષ પહેલાની અર્થાત્ વર્તમાન વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રથી પણ ઘણા પૂર્વકાળ પહેલાની અપૂર્ણ મત્ત દેન છે.

દાર્શનિક ક્ષેત્રો તરફ દ્રષ્ટિપાત કરીએ તો જૈનદર્શન, જૌહદર્શન અને વૈદિકદર્શન આ ત્રણે દાર્શનિક પરંપરાઓ ભારતમાં ઇતિહાસકાળ પહેલાની મનાય છે તેમાં વિશ્વ વ્યવસ્થા અગે વૈદિકદર્શનમાં ઇશ્વરેચ્છાની પ્રધાન માન્યતા હોવાથી તેમાં પુદ્ગલની વિચારણાને સ્થાન જ નથી. જૌહદર્શનમાં જડ (પુદ્ગલ)ની પ્રધાનતાનું મહત્ત્વ હોવા છતાં તે જડ (પુદ્ગલ) અગે કઈપણ વિશેષ વિવેચન જોવામાં આવતું નથી. જ્યારે જૈનદર્શન આ જગતની વ્યવસ્થામાં આત્મા અને જડ (પુદ્ગલ) બન્નેને સમકક્ષ માને છે છતાં અને પુદ્ગલની ગતમથલથી જ સમાજ ચાલે છે. એટલે જૈનદર્શન આત્મા અને પુદ્ગલોનું ળીણવટભર્યું અને તત્ત્વરૂપી વાર્તુકર્ય છે. પદ્મવજ્રાચૂર, લોકપ્રકાશ, તત્ત્વાર્થસૂત્ર અને ભગવતિ સુત્રાદિમાં આ અંગે વિગત વસ્તુદર્શન મળે છે.

તે કે વૈશેષિક અને યોગદર્શન પરમાણુવાદને કંઈક અગે ચર્ચ્યા છે પરંતુ તેમની માન્યતામાં કેપતાં પરમાણુ એ ને અને રગાદિના પરમાણુઓને જુદા જુદા મનાયા છે જ્યારે જૈનદર્શનને માન્ય પુદ્ગલની માન્યતામાં વિશ્લેષતા એ છે કે

આજના વૈજ્ઞાનિક યુગમાં બુદ્ધિગમ્ય રીતે પણ જેમાં
 હવ હોવાનું અનેકવિધ પ્રયોગદ્વારા સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે,
 તેવા પૃથ્વી-પાણી-અગ્નિ-વાયુ અને વનસ્પતિમાં હવ હોવાનો
 જેને ખ્યાલ કે શ્રદ્ધા નથી, તેવાઓને તો આ વસ્તુ
 અમજવી કઠીન છે.

ઉપરોક્ત હકિકતથી સિદ્ધ થાય છે કે દ્રશ્યજગત તે
 કોઈને કોઈ હવનું ત્યક્તશરીર, આ તો ત્યક્તશરીરોનું
 વિવિધમિશ્રણ, આ તો મિશ્રણ રહિત અવસ્થાન્તર શરીર,
 આ તો શરીરની પ્રતિછાયા અગર પ્રકાશ સ્વરૂપ છે. એટલે
 વિચાર ઉદભવે કે એ શરીરો કઈ જાતની પુદ્ગલાવસ્થામાંથી
 બન્યાં ? એ તત્ત્વ અમજાય તોજ આ વિશ્વનું ઉપાદાન કાગળ
 અમજી શકાય ઉપાદાન એટલે શું ? એ એક દ્રષ્ટાંતથી
 વિચારીએ. ઘડો માટીનો બને છે ત્યાર ઘડો હોય અગર
 તુટી જઈ ઠીકરાઈ પડ્યો હોય તો પણ તેમાં માટીનો તો
 નાશ થતો જ નથી માટે માટી એ ઘડનું ઉપાદાન કારણ
 કોંવાય એવી રીતે આકાર આ અવસ્થા બદલાવા છતાં પણ
 જે પદાર્થ, તે ગર્વ આકાર આ અવસ્થામાં મોજુદ રહે છે,
 તે વસ્તુનું ઉપાદાન કારણ છે.

દ્રશ્ય જગતના ગર્વ પદાર્થો તો પરમાણુ અમટની
 વિવિધ સ્વરૂપ છે પરમાણુના વિવિધ યોગિક ગણિતમયી જ
 અમટ પદાર્થો-અમટની ઉત્પત્તિ છે. વિવિધ પદાર્થોનું વિવિધ
 અવસ્થાન્તર થાય તો પણ તેમાં પુદ્ગલત્વ તો ગાંધત જ છે
 એટલે પ્રથમ વિચારી ગયા એ પ્રમાણે મનિગાનાંદિના કાંચો

પરમાણુની યોગિક અવસ્થાએ સ્કંધપુદ્ગલો ઉપર જ હવે પ્રયોગ થાય છે વળી જેમ ઘડાનું ઉપાદાન કાગળ માટી હોવા છતાં અમુક અવસ્થાએ તથા થયેલી માટીમાંથી જ ઘડો બની શકે, તેવી રીતે પરમાણુની યોગિક અવસ્થાએ સ્કંધ પુદ્ગલોમાંથી શરીર રચના થઈ શકતી હોવા છતાં પણ અમુક અવસ્થાવંત અને ઇન્દ્રિયને અગોચર એવા પુદ્ગલસ્કંધોમાંથી જ શરીર રચના થઈ શકે છે.

આ અમસ્ત વિશ્વ જુદા જુદા પરમાણુઓ વડે અને પરમાણુઓની યોગિક અવસ્થાએ સ્કંધપુદ્ગલોવડે હાંચી હાંચીને ભરેલું છે તે સર્વ પુદ્ગલો, છદ્મ્ય હવેનંત ઇન્દ્રિયગમ્ય નથી. છતાં પણ તેનું અસ્તિત્વ બુદ્ધિગમ્ય છે.

માતાના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયા બાદ બાળકનું શરીર વિવિધ આકારોએ બની વૃદ્ધિ પામતું ગેલું છે. જન્મ પામ્યા પછી પણ વજન અને ઉચ્ચાઈ વધતી જાય છે. આ રીતે થતી વૃદ્ધિમાં નવા પુદ્ગલોનું આગમન પ્રત્યક્ષ દેખાતું નથી.

પરંતુ આવેલા તે પુદ્ગલોને શરીરવૃદ્ધિ સ્વરૂપે તે માપાં પ્રયત્ન લેઈએ છીએ એટલે મોંજે અમલ શકાય તે કે વૃદ્ધિ પામતા શરીરમાં નવા નવા આવતા ગેલોનાં પુદ્ગલોનાં આ વિશ્વમાં અદ્રશ્યપણે પણ કોઈક અવસ્થાએ અસ્તિત્વ તે અવશ્ય છે જ, અને એ પુદ્ગલો જ શરીરનું વજન વધારે છે.

જ્યાં કેવળ અમલ અને અગમિમાંથી એક પણ વિશ્વમાં અમલ્ય ઇન્દ્રિયને અદ્રશ્ય છે, એવા અદ્ભુત પુદ્ગલોનું

થાય છે. (૧) પ્રાયોગિક ગન્ધ (૨) વિસ્રમ્યા ગન્ધ અને (૩) મિશ્રગન્ધ.

જે ગન્ધમા જીવપ્રયત્ન નિમિત્ત હોય તેને પ્રાયોગિક ગન્ધ કહેવાય. આવો ગન્ધ ઔદારિક શરીર આદિમા થાય છે. જે ગન્ધ કોઈના પ્રયત્ન વિના સ્વયં સ્વભાવથી થાય છે, તેને વિસ્રમ્યાગન્ધ કહે છે. જેમકે ઉપરોક્ત છર્વીય મહાવર્ગીણા સ્વરૂપે જની શેલ ગન્ધ તથા વાદળ, ઈન્દ્રધનુષ આદિમા થતો ગન્ધ જેમાં જીવપ્રયત્ન અને સ્વયં સ્વભાવ એ ગન્ધે દ્વારા ગન્ધ થાય છે, તેને મિશ્રગન્ધ કહેવાય છે. જેમકે ઘટ, પટ, સ્તમ્ભ આદિમા થતો ગન્ધ

ઉપરોક્ત છર્વીય મહાવર્ગીણાઓમાં શેલ ગન્ધ તે વિસ્રમ્યા ગન્ધ છે તે વર્ગીણાઓ તૈયાર થવામાં કોઈ જીવ વિશેષનો પ્રયત્ન હોઈ શકતો નથી. વળી તે વર્ગીણાઓમાં એકીભાવ પામેલા સ્કન્ધોમા થયેલ પરમાણુ સમૂહનો ગન્ધ પણ, કોઈ જીવોના પ્રયત્નથી થયેલ નથી માટે જ પરમાણુ સમૂહના એકીભાવથી અનેલ સ્કન્ધોવાળી તે વર્ગીણાઓ વિસ્રમ્યા ગન્ધીની છે

અગાડી જીવોના જીવન સાધનોમા ઉપકારી જની શક્યતાની યોગ્યતાવાળી મહાવર્ગીણાઓને “ક્રમણ્યુ યોગ્ય” અને તેમ અયોગ્યતાવાળી મહાવર્ગીણાઓને “અક્રમણ્યુ યોગ્ય” કહેવાય છે. ક્રમણ્યુ યોગ્ય વર્ગીણાઓ આડ ન છે. અને તેમ અયોગ્યતાવાળી અક્રમણ્યુ યોગ્ય છે

ઓળખાવી છે. (૧) ઔદાસિક શરીર (૨) વૈકીય શરીર (૩) આહારક શરીર (૪) તૈન્મય શરીર અને (૫) કાર્મણ શરીર.

મનુષ્ય અને તિર્યંચના જન્મ શરીરની રચના તે ઔદાસિક શરીર કહેવાય છે. દેવ અને નારકીના જન્મ શરીરની રચના તે વૈકીય શરીર કહેવાય છે. હેટલાક લખિધધારી મનુષ્ય અને તિર્યંચને પણ વૈકીય શરીર હોઈ ગકે છે. ઔદ પૂર્વધર મુનિ મહાત્માઓ તાત્વિક વિષયોના અશય ટાળવાને પોતાની આહારક નામક લખિધથી તીર્થ કર ભગવત મમક્ષ જવા માટે મુગ હાથ પ્રમાણની જે શરીર રચના કરે છે, તેને આહારક શરીર કહેવાય છે આ ત્રણ શરીરો ઉપરાત તૈન્મય અને કાર્મણ એ બે મૂકમ શરીરો પણ હોય છે, અને તે બન્ને તો દરેક પ્રાણીમાત્રને જન્મ શરીર ઉપરાત હોય જ છે તૈન્મય શરીરને આધુનિક ભાષામા જડગણિ સ્વરૂપે પણ ઓળખાવી ગકાય તથા કર્મસ્વરૂપ પશિષ્ણાનને પામી એકત્ર બની ગેલ પુદ્ગલ સ્કંધોની આત્મ પ્રદેશો માથે ધીરનીચત મળાંધિત દશા તે કાર્મણ શરીર કહેવાય છે, જન્મશરીર તો એક ભવને અંતરે બદલાતા ગેલ છે, પરંતુ તૈન્મય-કાર્મણ શરીર તો મચાડી અવસ્થામા મદાના માટે માથે જ ગેલ છે. આમ જોયા છતાં પણ તેમાંથી જુના પુદ્ગલોનું વિગર્જન તથા નવા પુદ્ગલોનું આગમન તો આવું જ ગેલ છે.

આ શરીર, આંગાઅજ્યાગ, ભાષા અને મન (વિચાર) તરંગ એ પાંદુરવિદ છે તેની રચનાનું ઉપાદાન કાચાં દિલ્લેના આઠ મંત્રાચારીઓએ જે

પ્રકરણ ૨ જી

આણુના આવિષ્કારો તરફ દૃષ્ટિપાત

જૈનદર્શનકથિત પુદ્ગલ દ્રવ્યોની કેટલીક હકીકતો કે જે અન્ય કોઈ દર્શનકાર કે વિજ્ઞાનકારના અનુભવમાં કે વિશ્વાસ સ્વરૂપે પણ ન હતી, તેવી જાણતોમાંની કંઈક જાણતો આજે વિજ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ થવા લાગી છે તો પા. હજુ એવી ઘણી જાણતો છે કે જેની પ્રત્યક્ષતાને વિજ્ઞાન અનુભવી શક્યું નથી.

પરમાણુ અને વિશ્વ નામનું એક પુસ્તક સન ૧૯૫૧ માં લંડનથી પ્રકાશિત થયું છે. તે પુસ્તકના લેખક પદાર્થ વિજ્ઞાનના અધિકારી વિદ્વાન સુપ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિક જી એ. નોબ્લ, જી. રોટબ્રેન્ટ અને જી. એ. વિટરો, તે પુસ્તકમાં લખે છે કે—

“ ઘણા દાર્ઝમિ મુઢી ત્રણ જ તત્ત્વ (એલેક્ટ્રોન—પ્રોટોન અને પ્રોટોન) વિશ્વના અંધકૃતના મૂલભૂત આધાર તરીકે માનવામાં આવતા હતા. પરંતુ વર્તમાનમાં તથા પ્રકાશ તત્ત્વોનું અસ્તિત્વ હજુ પણ સંભવિત થઈ ગયું છે. મૌલિક અણુઓની આ વૃદ્ધિ બહુ જ અચંતોપનો વિષય છે. આ તેથી અદ્યતન પ્રશ્ન ઉઠે છે કે મૌલિક તત્ત્વનો સાચો અસ્તિત્વ શું કરીએ ? પોતા પોતા તો અગ્નિ, પૃથ્વી, ”

અચિત્ત મહાસ્કન્ધો, પુદ્ગલના વિવિધ પરિણામો, આ બધાનું
શાસ્ત્રીય વર્ણન, પદ્ધતિસર-વિસ્તારપૂર્વક અને સૂક્ષ્મ વિશ્લે-
શથી જૈનશાસ્ત્રોમાં આજે પણ એટલું બધું જોવામાં આવે
છે કે એવું જગતના અન્ય કોઈ ધર્મોમાં નથી તેમ જ
કોઈપણ વૈજ્ઞાનિક શોધી શકે તેમ પણ નથી. આત્મશક્તિ
દ્વારા તેમ જ શ્રુતજ્ઞાનના અધ્યયનવડે પ્રાપ્ત વિશિષ્ટ જોધ
દ્વારા પુદ્ગલોનો ઉપયોગ કરી શકવાના જ્ઞાનમાં જૈનદર્શન
સદાના માટે પ્રભુત્વ ધરાવતું જ રહ્યું છે અને ધરાવતું રહેશે
કારણકે પદાર્થ માત્રના સંપૂર્ણ સ્વરૂપનું જ્ઞાન હુન્યવી કોઈ
પણ સાધનોથી શોધી શકાય તેમ છે જ નહિ.

પદાર્થ વિજ્ઞાન અંગે વૈજ્ઞાનિક માન્યતાઓ બે રીતે
પ્રતિબિંબિતે પામેલી છે (૧) પ્રયોગજન્ય થા અનુભવગમ્ય અને
૨) ગિદ્ધાંતજન્ય

વૈજ્ઞાનિકો ઠાગ અર્જિત યાત્રિક સાધન મામત્રીઓ
અને ગમાયણિક મિશ્રતા વડે ઉપાર્જિત વિવિધ પદાર્થો તે
પ્રયોગજન્ય થા અનુભવગમ્ય માન્યતા છે, અને બ્રહ્માડના
સ્વરૂપ અંગેની તેમની માન્યતાઓ તે તેમના ગિદ્ધાંતજન્ય છે

વિજ્ઞાનની પહેલા પ્રકારની માન્યતા એ કેટલાક મત્યની
અન્મુળ શેરતા ચન્નપૂર્વકના ભૌતિક પ્રયોગનું આંશિક પરિ-
ણામ હોઈ, એ સામે જૈનગિદ્ધાંતને કોઈ મનભેદ જ નથી
કારણ કે તેવા પ્રકારના વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો દ્વારા તેા જૈનદર્શન
રચિત પુદ્ગલઅગ્નિકાયની અતિ સૂક્ષ્મ હકિકતોને પણ સમ-
ર્થન મળ્યું છે પ્રત્યક્ષ પ્રયોગોથી કેવા કોઈપણ વૈજ્ઞાનિક

હાલના વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રની લોકોપયોગી પૌદ્ગલિક આવિષ્કારોની હકિકતોએ કેટલાક મનુષ્યોના દ્વિભા એવી ભ્રમણા પેદા કરી છે કે હાલના વિજ્ઞાન જેટલી પદાર્થ આવિષ્કારક શક્તિ ભૂતકાળમાં ક્યાંય હતી જ નહિ પરંતુ આવા ભ્રમિત, તથા ભારતવર્ષના પ્રતાપી પુરુષોના ઇતિહાસથી તદ્દન અનભિજ મનુષ્યો, સદ્ગુરૂની નિશ્ચયે રહી જૈનદર્શન પ્રણિત તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસમાં પ્રવૃત્ત બને તો તેમને સ્પષ્ટ સમજાયે કે આ ભારતવર્ષમાં આત્મશક્તિદ્વારા પુદ્ગલો ગ્રહણ કરી ઉપયોગી બનાવી શકવાના જ્ઞાન ઉપરાત પણ શ્રુતજ્ઞાનના અધ્યયન દ્વારા પ્રાપ્ત વિશિષ્ટ જ્ઞાનથી કેટલાક અવનવા દ્રવ્યોના મિશ્રણ દ્વારા પણ કાર્યો સિદ્ધ કરી શકવાની આવડત હતી.

પૂઠ આઠ શ્રી પાદલિપ્તસૂરીશ્વરજી મહારાજ તથા શ્રી નાગાર્જુનના પ્રમગો, મિશ્રિત દ્રવ્યોના લેપને પગે ચોપડી આકાશમાં પક્ષીની માફક ઉડી શકવાની આવડતનું વ્યવહાર ઉદાહરણ છે

એવી રીતે અમુક મિશ્રિત ઔષધિઓના લેપથી જળ ઉપર ચાલી શકવાના કલ્પસૂત્રમા આવતા ઉદાહરણમાં બ્રહ્મદીપ તાપસની પણ હકીકત પ્રસિદ્ધ છે

વળી અમુક વનસ્પતિ આદિ પદાર્થોના અયોગથી લોઠા અને ત્રાણામાંથી મુવાર્તુ બનાવી શકવાની અનેકવિધ રીતો ભારતવર્ષમાં પ્રચલિત હતી

વિવિધ મિશ્રિત ઔષધિ ચૂર્ણને પાણીમાં નાંખી મન્ય તથા નિર્મ-વાત વગેરે પ્રાણિઓ ઉપન્ન કરી શકતા હતા.

આવિષ્કારકો સજ્જ હતા. કેવળ માનવસેવાના બહાના હેઠળ
અન્ય કોઈ મુગા પ્રાણીઓ કે સૂક્ષ્મ જન્તુના સંહોગપૂર્વકતા
એ આવિષ્કારો ન હતા ભૌતિકતાની ખિમારીથી ગ્રાસ્યમ
થઈ ન જવાય તેની સાવધાની હતી કપાયોની ગ્દાની હતી
હુરાયારી વિઠાન કરતાં સદાચારી અભણ પ્રત્યે આદર હતો.
આત્મા પ્રત્યે ઉપેક્ષાભાવ ન હતો જેથી આધ્યાત્મિક મન્દ
નિતા રક્ષણ અમયે ઉપસ્થિત થતી કટોકટીને નિવારણ માટે
જ ભારતવાસીઓ આવા આવિષ્કારો કહી તેનો ઉપયોગ
કરતા મગ્ણાત કદ આવી તો પાણુ પરની મમૃદ્ધિ દુટ્ટી
લેવામા કે સ્વદેહના ગ્દ્રણ માટે પરનો સ્વંગ કરવામા તેનો
ઉપયોગ થતો ન હતો કાણુ કે સ્વાર્થ ગૌણ અને પરર્થ
મુખ્ય એ જ ભારતવાસીઓનો અચલ મિદ્ધાન્ત હતો વિગિ
પૌદ્ગલિક શક્તિવત આવિષ્કારો, વિધ્વના કોઈપણ મનુષ્યને
બતાવી તેનો ઉપયોગ કરવાની વિદ્યા આપવામા માણુમની
પાત્ર-કૃતવ્રતા પોલી વેતવાતી અધ્યાત્મ સંસ્કૃતિને વડ
દાર, પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે મૈત્રીભાવ દાખવનાર, આત્મા તથા
સુન્દ-પાપ-પરકોક-મોહ ઈત્યાદિના ઉપયોગવંત માનવી જ
અવિદ્યા પ્રાપ્ત કરવામા યોગ્ય ગણાતો તેથી વિપરીત મન્દ
વાતને તે વિદ્યાઓ આપવામાં મદાન પાપ લેખાનું કાણુ કે
વિદ્યાને પ્રયોગથી જિંદ બતાવવા જતા વાચનાનો ભૂખો.
એ દાહ કે મનુષ્ય એનાથી અનર્થ મચાવી કરાવ પ્રાણીસંહાર
કે દિનકેલ ગર્હ નાજે તો એ વિદ્યાઓ બતાવનાર જ, વિધ્વન
આવનાર પ્રાણ કરના માટે મન ઉપર અંકુશ મેળવનાર
તથા સુન્દ-કામિનીની વાગના ઉપર જય પ્રાપ્ત કરનાર

આજના એટમોમ્બ અને હાઈડ્રોજન બોમ્બ જેવે
 તો નહિ, પરંતુ તેની માફક અગ્નિવર્ષા વડે વિનાશક શક્તિ-
 ધારક પૌદ્ગલિક આવિષ્કારો ભૂતકાળમાં પણ ભારતવર્ષમાં
 હોવાનું પ્રમાણ આજે પણ જૈનાગ્રંથોમાં મળી આવે છે.
 પરંતુ આજના વિજ્ઞાનવાદ કરતાં તે સમયના વિજ્ઞાનવાદની
 મહત્તા એ હતી કે ઉપરોક્ત રીતના સંહારક આવિષ્કારિત
 પ્રયોગોને નિષ્ફળ કરનાર એવા સંરક્ષક આવિષ્કારો પણ તે
 સમયમાં વિદ્યમાન હતા. આ બંને પ્રકારના આવિષ્કારો
 તે અનુકર્ય તેજોલેશ્યા અને શીતલેશ્યા નામે ઓળખાતા
 હતા. તેજોલેશ્યા વિનાશક હતી, જ્યારે શીતલેશ્યા સંરક્ષક
 હતી એ બંને આવિષ્કારો પૌદ્ગલિક હોવા છતાં તેની
 આવિષ્કારક પદ્ધતિ આજના જેવી ગર્ભાગ ન હતી તેની
 પ્રક્રિયા એવી હતી કે આવિષ્કારક પાત્રે છ મહિના સુધી
 બંને હાથ ત્રિશા ગળી એક સુડી અડદ અને ઓગરુ
 ઉપાડી છટના પાગળે લેનાં અને એ રીતે પાગળું ફરી
 પુનઃ છટ (જે ઉપવાસ) કરનાં એમ કરતે કરતે છ મહિને
 તે તેજોલેશ્યાની નિદ્રિ પ્રાપ્ત કરતાં. જેમ આજની આયુ-
 ર્વિદ્યાની પ્રગટતામાં વૃદ્ધિ પામતા તાપક્રમની આવશ્યકતા
 એવી, તેમ તેજોલેશ્યા પ્રગટ કરવામાં તેની તમામ કાર્ય-
 વાહી, ગરુડની ગર્દીચિક્ર ગરુડીને જ પ્રદીપ કરવાવાળી હતી
 જ્યારે શીતલેશ્યાની કાર્યવાહી શીતવત્તા વડેન કરવાવાળી
 હતી તેજોલેશ્યા કાચ ગર્દીચમાળી ઉપવૃત્ત કરતી અભિલેખ,
 ગરુડના મગજને એક માથે એક માથે સમયસમ

સરસીભૂત કરવામા શક્તિકારક હોતી. તોપણ તે ઉષ્ણતાનાં ફિરણો બાદ વિસ્તૃત રીતે નહિ પ્રસરાવતા એક જ સ્થાન કે એક જ વ્યક્તિ ઉપર પ્રસરાવવાથી તેટલાને જ નુકસાન-કારક થતા. બન્ને લેશ્યાનુ વર્ણન પૃ૦ શ્રી લગવતીછ સૂત્રમાં પ્રદર્શિત હોવા છતા શીતલેશ્યાની આધક પ્રક્રિયા તેમા જોવામા આવતી નથી. આ રીતે પુદ્ગલની અનેક શક્તિઓને પ્રગટ કરવાવાળા વિવિધ આવિષ્કારો પૂર્વકાળમા ભારતમા પણ વિદ્યમાન હતા પરતુ વિવિધ પૌદ્ગલિક શક્તિઓ કરતાં ચેતન (આત્મા) અનતશુણ શક્તિવત છે. એ ખ્યાલ પૂર્વ સમયમા ભારતવાસીઓને સારી રીતે હતો. પૌદ્ગલિક આવિષ્કારોનો પણ આવિષ્કારક તો ચેતન જ છે. એટલે પૌદ્ગલિક આવિષ્કારોમા પ્રયત્નશીલ બની રહેલો ચેતન જો પ્રચલ્નભાવે રહેલી આત્મિક શક્તિઓનો આવિષ્કારક બને તો તે વિશ્વમા રહેલ તમામ પદાર્થની તમામ પ્રકારની શક્તિઓનો જ્ઞાતા બની સ્વ અને પરનો કલ્યાણકારક બની જાય.

પ્રકરણ ૩ બું

શાશ્વત અને સત્યમુખની સમજ

પૌદ્ગલિક મુખ ગમે તેટલું હોય તો પણ કેવળ કલ્પનાનું જ મુખ છે વાસ્તવિક મુખ નથી એવાં મુખો તો આત્માએ અનંતીવાર પ્રાપ્ત કર્યાં પણ એથી આત્મામાં કંઈ પ્રકાશ થયો નથી તેમજ કર્મરાજની શુભાશીએ અજોડો અધકાર ગયો નથી. માનવીએ એવા મુખને આડવું જોઈએ કે જે કેવળ અચળ હોય જે કોઈથી ચૂટવી કે હુંટી શકાય નહિ જેનો કદાપિ નાશ થાય જ નહિ. આવું શાશ્વત મુખ બીજાને આધિન નથી પરંતુ આપણા પાતાને જ સ્વાધિન છે વળી તે મુખની પ્રાપ્તિ કોઈપણ જાતના પૈસાનો ચ ખર્ચ કર્યા વિના મક્કત મેળવી શકાય છે આત્મિક મુખના નક્કર અને આશ્ચર્ય અનુભવી મત પુરૂષો કર્મભાવે છે કે અમારી જીવોની મુખ-દુળ અંગે કલ્પના યા માન્યતા નરન જરી છે વાસ્તવમાં તે મુખ જ નથી કદાચ મનમાન્યા મુખના જ તે પગપાંચ છે આખરે તેનું પશિષ્ટમ દુળરૂપ છે પરંતુ કલ્પના કોગીને જેમ થાગી વસ્તુ તે બીજી લાગે, તેમ અનન્યતાની પ્રવણતા ધેવશાબસો જીવોને સત્ય મુખનું સ્વરૂપ નિઃશ્ચય (તત્વાત્મ્યના અવિચેદ) રૂપ કમળાવાળી અવસ્થા, ન જ અવસ્થા એ સ્વભાવિક છે

જડવિષયો મારફત જ સુખ મેળવવું, એ મળે તો બહેંકીને મહાલવુ, ભાનભૂલા બનવું, અને ન મળે તો લાગ્યાર ઓશિયાળા થવું, શરીર-ઈન્દ્રિય અને મનને જે ખ્યાડ હોય તેને જ ચેનકેન પ્રકારે મેળવવું, અને જે અણગમતું હોય તેને તુચ્છકારી-ધુતકારી કાઢવું, એ જ અજ્ઞાન દશા છે. અનાદિકાળથી જીવના સ્વરૂપ સાથે વણાઈ ગયેલ મિશ્ર્યાત્વ દશામા ચક્રચર બનેલ આત્માઓ દુ ખની ખાણને જ સુખનેા ઈલાજ સમજી તેની મારફત સુખશાંતિ મેળવવા વલખાં મારે છે અને એ રીતે આશામાં ને આશામા જ મગી ફીટે છે. તોપણ તેઓનું દાળદર લગીરે ફીટતું નથી

જેમ ગિચારો ભોળો હરણીયો નાભિમા જ ખુશખોદાન કન્તુરી હોવા છતા તેનો અન્તણ હોઈ તે કન્તુરી મેળવવા ચારે બાજુ રજળી રવડી વિટબના પામે છે. તેવી રીતે મિશ્ર્યાત્વ અધકારમા અટવાયેલ મનુષ્યને સાચું સુખ પોતાના જ આત્મામા રહેલું હોવાનો ખ્યાલ નહિં હોવાથી બહાર તે લેવા નાટે દોડધામ કરે છે પરંતુ તેથી તો તે સુખ-પ્રાપ્તિના બદલે દુ ખ પ્રાપ્તિની ગર્તામા જ અથડાય છે તેની આશા અને વિદ્વલતા તથા અસ્થિગ્તા અને મલિનતા તે અવિદ્યા અને અપૂર્ણતાના સહચારી બને છે.

ઈન્દ્રિયોના વિષયમાં મોહિત બનેલ માનવી સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપી અદ્ય બળનને સમજી શક્તો નથી તેવો મૂંઝમની માનવી જ્ઞાનાનૂતનો ત્યાગ કરીને ઈન્દ્રિયાર્થમા રાગાતુર બને છે. ઈન્દ્રિયોના વિષયોની આસક્તિ તેના વિવેકનો નાશ અને સમાધિનું હરણ કરે છે એવાઓ આત્મિક સુખના

અનંતજ્ઞ અને અશ્રદ્ધાળુ હોવામાં તેઓની ભૌતિક દ્રષ્ટિ જ કારણ છે. આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિ ખુલે ત્યારે જ માનવ, આત્મિક મુખને મત્ત અને શાશ્વતરૂપે સમજી શકે છે.

ભૌતિકદ્રષ્ટિ અને આધ્યાત્મિકદ્રષ્ટિ વચ્ચે તફાવત એ છે કે-ભૌતિકવાદિ તે ઇન્દ્રિયો માટે સ્વતંત્રતા માગે છે, ત્યારે અધ્યાત્મવાદી ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાંથી સ્વતંત્ર થવા ઇચ્છે છે એકનો પ્રયત્ન અને આકાંક્ષા તે સ્થૂલ અને ઘણિક માટેનો છે, બીજાને બીજાનો જૂઠાવ તે સૂક્ષ્મ અને શાશ્વત માટે છે.

શરીર માટે આત્મા ? કે આત્મા માટે શરીર ? એની પચ્છગીનો અવાલ છે પોતાનું મકાન રેતી પર બાંધવું છે કે પહાડની ટોચ પર બાંધવું છે ? એના ઉપર જ અંતિમ વિજયનો આધાર છે, ઇન્દ્રિયો માટે જોંચાય છે તે ઇન્દ્રિયો સાથે નાશ પામે છે. જે ઇન્દ્રિયાધિન દશામાંથી મુક્ત બને છે, તે જ પાર્થિવ પાશમાંથી છૂટી અનંત જીવનને પ્રાપ્ત કરે છે.

વિશ્વના પ્રત્યેક પ્રાણીનો આત્મા, સર્વ મુખસમૃદ્ધિ આમર્થ્ય અને જ્ઞાનનો નિરંતર વહેતો નિર્મલ અરે છે આ આત્મ પ્રયત્ન વડે જ પ્રવાહ સ્વરૂપે આ દ્રશ્ય વિશ્વની ઉત્પત્તિ થતી રહે છે એ વડે જ અનેક પૌંદ્રગલિક ચમત્કારો સ્થૂલ વા સૂક્ષ્મરૂપે મર્જાય છે. આ આત્માને ગમે તે નામથી ગણોઈયો. તેને આત્મા કહો, અન્ય કોઈ કે ઇશ્વર કહો, પરંતુ તેના અનંતચતુષ્ક (અનંતજ્ઞાન-અનંત દર્શન-અનંત આગ્નિ

અને અનંત વીર્ય)ની પ્રાપ્તિ-પ્રગટતા એ જ નિઃશ્ચયસની સિદ્ધિ છે. એમા જ શાશ્વતસુખની પ્રાપ્તિ છે

આપણા તત્ત્વદર્શીઓએ એ સિદ્ધિને માટે યોગ, ભક્તિ અને તત્ત્વજ્ઞાનના માર્ગો દર્શાવેલા છે મનુષ્ય આ માર્ગને અનુસાર જેમ જેમ આગળ વધે છે, તેમ તેમ દેવત્વ-ચાંદ્રિયરત્વનો પ્રકાશ તેનામા પ્રગટ થતો જાય છે અને કોઈ અલૌકિક આનંદની કળા તેનામા જગૃત થતી જાય છે

વર્તમાન વિજ્ઞાનના પ્રભાવને લીધે આજે લોકો સર્વ શક્તિમાન આત્મસત્તાની ઉપેક્ષા કરી રહ્યા છે પરંતુ એના સિવાય બીજે કયાયથી પ્રકાશ મળી શકે તેમ નથી એક વાત આપણે યાદ રાખવી જોઈએ કે સત્ય અને ઈશ્વરપણાની પ્રાપ્તિ બહારથી નથી, એનો વાસ આત્મામા જ છે એના માટે આપણે આત્મબોધ અને આત્મ નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ, કારણ કે સૌથી મોટું વિજ્ઞાન અધ્યાત્મ જ છે

આ વસ્તુનું જ્ઞાન જીવ માત્રને થાય તો તેવા જીવો આ લોકમાય સુખી બને છે, અને ક્રમે કરીને શાશ્વત સુખને પામે છે આત્મિકસુખ માટેનો અભિલાષ જનતામાં પ્રગટે તો જનતામા ચાલી રહેલા કેટલાય અનિષ્ટોનો નાશ થયા વિના રહે નહિ, જગતમાં આજે બાહ્ય પૌદ્ગલિક સુખ માટે જે દોરધામ મચી રહી છે, દેશ-વ્યતિ તથા કુળને નહિ છાજતા વર્તનો થઈ રહ્યા છે, અને જે અનર્થ ભરેલા કાવત્રા ચોજવા-મા આવે છે તેનું કારણ એક જ છે કે દુનિયાના જીવો આજે આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિ ચૂકી જઈને બાહ્ય પદાર્થો ઠાસ થતા કાલ્પ-

આપ પ્રેરાશે. પરંતુ એ જેમ સગવડો અને સાધનોની વૃદ્ધિ કરતું બંધ છે, તેમ તેમ માનવીની જરૂરિયાતોને પણ વધારવાના પ્રયત્ન દ્વારા માનવીને તૃપ્તિની જવાલાઓમા હોમતું બંધ છે, એતું એને લાગે નથી. વિજ્ઞાન પર જ આધારિત સમાજનાં પ્રધાન લક્ષણો તે અશ્રદ્ધા અને નિરાશવાદ છે. વિજ્ઞાનની નજર સમક્ષ જે સાધ્ય છે, તે સાધ્યની સિદ્ધિ અર્થે ગમે તેવાં હિંસક સાધનોનો ઉપયોગ પણ એને સ્વીકાર્ય છે.

આધુનિક વિજ્ઞાનના ઉદય પહેલા આપણા ભાગ્યદેશમા ધર્મની આસ્થાએ જીવનમાં કેટલાંક આવકારદાયક મૂલ્યો પ્રેર્યા હતાં. તે સમયના સમાજમાં દુરાચાર કે પાપાંડ ગિરકુલ ન હતાં, એવું નહિં. પરંતુ તેના પર આડકતરો અંકુશ હતો. દુરાચારીઓ કે અધર્મીઓનો સમાજમા દરજ્જો ન હતો. દુરાચારીઓ અને અધર્મીઓના દુરાચાર કે અધર્મને સમાજમા કોઈ વધારી લેતું નહિ તેમની ઈજ્જત થતી નહિં. જ્યારે આધુનિક નવા માપદંડ પ્રમાણે કોઈ દુરાચારી જ નથી ભૂલ એ વૃત્તિનું કોઈ સ્થાપન જ છે. વૃત્તિનો પ્રાકૃતિક આવેશ એ જ માનવનો છે તેના પર સમાજના યા કુટુંબના જે રંગોનો ઢાળ ચડ્યો છે, અને જેને આપણે સંસ્કાર કહીએ છીએ, તેને નવા સમાજમાં દબાવે અને જમ કાઢવામા આવે છે. આવા શિસ્ત અને સંયમ સામે જોડો પાકારનાર તે આધિન્યમા પ્રગતિશીલ અને સમાજમાં ક્રાંતિકારી કહેવાય છે. આ નવા આચારથી સમાજના ગંધનો શિથિલ થયા છે. સમાજ વધારેને વધારે અસ્થિર બન્યો છે તે નજરે જોવાનું તેના છતાં કષ્ટતાનું.

નથી આત્મા-પુનર્જન્મ-પુણ્ય અને પાપમા આસ્થા ધગવનાર - સમાજ તે રૂઢિ અને પરંપરાનો શુભામ રહે છે એમ વર્તમાન મુદ્ધારકોની દ્રશ્યાદ છે. પરંતુ આ રીતની નવીન માન્યતા દ્વારા ધર્મનું અને નીતિનું બાધન જવાથી માનવી વધારે નિરુદ્ધા અને સ્વચ્છંદી બની રહ્યો છે તેનું આજના ક્રાન્તિકારકોને ભાન જ નથી તેઓ તો તેમની માની લીધેલી ક્રાન્તિની અવગી દોષમા દોડ્યા જ કરે છે કારણે કે એમનું લક્ષ્ય, આ વર્તમાન વિજ્ઞાનની સંસ્કૃતિના સિદ્ધાંતને જ અનુસરવાનું છે

આ છે આજના ભૌતિકવાદી વિજ્ઞાનનો કૃષ્ણ ચિતાર આમા ભૌતિકશાસ્ત્રિઓના ભૌતિક આવિષ્કારો કરવાના પ્રયત્નો દોષિત નથી પરંતુ તેમના પ્રયત્નમા થતી ધોરશતિ-ધોર હિસાની ઉપેક્ષા, અનર્ગળ ખચાળ પદ્ધતિ, તે આવિષ્કારોના ઉપભોગથી ભોગવિલામના માર્ગે વધુને વધુ લપચી જતી જનતા. સ્વાર્થવૃત્તિ અને આદકારની વૃદ્ધિ, માનવસંસ્કૃતિનો હામ, તથા ભવન વ્યવહાર ચલાવવામા અહિંસક આવિષ્કારોના અભાવે હિંસક આવિષ્કારોના કરવા પરતા ઉપયોગમા થતી આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિપ્રિય જનતાની મનોચેદનાની બેદરકારી. એ જ આજના વિજ્ઞાનના દ્વપણો છે આટલી બધી વિપરીતતા હોવા છતાં આજે અવનવા આવિષ્કારોની હોડ લાગી છે એક કરતાં બીજો વૈજ્ઞાનિકદેશ, વધુ સંક્રાન્ત સામગ્રીનું સર્જન કરવામાં મશગુલ બન્યો છે તેનો ઉદ્દેશ વિશ્વશાંતિનો નહિ હોતાં, તમામ ગાંધોને હુડપ કરી જઈ પોતે માની લીધેલી અધ્યાત્મવિદ્યાણી અને કેવળ ભૌતિક સંસ્કૃતિને જ વિશ્વ ઉપર વિસ્તારી દેવાનો અને તે વૃત્તિ -

અકલ બનાવવામાં થતી માનવસમાજની ગમે તેટલી પાયમાલી પ્રત્યે ઉપેક્ષા ભાવવાળો છે.

અજ્ઞાન અને પુદ્ગલાનંદી મનુષ્યો વિવિધ પૌદ્ગલિક આવિષ્કારોની આવડતવાળા બને તેો વિશ્વમાં ઉદ્ઘાપાત મચાવી દે છે. એ રીતની પૂર્વકાલિન મહાપુરુષોની માન્યતા ણિલકુલ સાચી હોવાનું આજે આપણે પ્રત્યક્ષ અનુભવી રહ્યા છીએ.

કેવળ ભૌતિકરાગી જ મનુષ્યોને પૌદ્ગલિક આવિષ્કારોની ચમત્કારી સમજ આપવાથી વિશ્વની પાયમાલી થઈ જાય, એ રીતની દીર્ઘદ્રષ્ટિ આપણા પૂર્વકાલિન મહાપુરુષોએ વાપરી, તેવા આવિષ્કારોને ઝોણ બનાવી, ભવિષ્યની ભાગ્યનીય જનતા, અધ્યાત્મસ સ્ફુટિ વિલીન બની ન જાય એ રીતે પૌદ્ગલિકવિજ્ઞાન આપણને વારમારૂપે આપી જઈ આપણા ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

ભૌતિક લાલચથી રંગાયેલ પ્રજાને, આ મહાપુરુષોએ દર્શિત વિજ્ઞાન શુદ્ધ લાગે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ આત્મિક મુખમાં જ વાસ્તવિક મુખની સમજવાળા જુએ તેો આ રીતના જ પૈજાનિક મિદ્ધાનોને અનુસરતા હોવાથી, ભૌતિકવિજ્ઞાનની બાલબાલ્યાવાળા સમયમાં પણ આત્મિક શાંતિ અનુભવી રહ્યા છે. પૂર્વકાલિન મહાપુરુષો પ્રણિત અથાત્ જનદર્શન પ્રમિત પુદ્ગલ વિજ્ઞાન તે શાશ્વત અને અન્યસ્વરૂપ મુખશાંતિની પ્રાપ્તિમા કેવી રીતે ઉપયોગી બની શકે એની સમજ, સર્વજ્ઞ પુરુષો દર્શિત પુદ્ગલ વિજ્ઞાનનું જ અધ્યયન કરવાથી આપણને સમજી શકાશે.

પ્રકરણ ૪ થું

જીવનની વિવિધ અવસ્થાનું સર્જક તત્વ

વિશ્વની અવસ્થામા જીવ અને પુદ્ગલ ગન્તેનો હિસ્સો છે દુનિયામાં પુદ્ગલનું અસ્તિત્વ નહીં હોતા એક માત્ર આત્મા-જીવ યા એતનનું જ, અગર જીવ નહિ હોતાં એક માત્ર પુદ્ગલનું જ અસ્તિત્વ હોત, તો આ દ્રશ્ય જગત જ હોત નહિ દ્રશ્ય જગતનું ઉપાદાન કારણ પુદ્ગલ હોઈ તેમાથી જીવના પ્રયત્ન વડે જ વિવિધ અવસ્થાવત દ્રશ્ય જગતનું અસ્તિત્વ વર્તે છે દ્રશ્ય જગતમા પુદ્ગલની ઉપ-યોગિતા પણ વિવિધ રીતે જોવામા આવે છે જીવને આરામ અને શાંતિ આપે એવી અવસ્થાવત પુદ્ગલો પણ હોય છે. અને અશાંતિકારક અવસ્થાવત પણ પુદ્ગલો હોય છે. અવસ્થાઓની ભિન્નતાના નિસાએ દરેક અવસ્થાવત પુદ્ગલને વિવિધ મંજાથી જગત ઓળખે છે પૌષ્ટિક એવા ખાદ્યપદાર્થો અને પીણા તે પુદ્ગલ જ છે વિષ અને શરાણ તે પણ પુદ્ગલ જ છે મોટર-ટ્રેન-એરોપ્લેન એ પણ પુદ્ગલ જ છે વસ્ત્ર-પાત્ર એ પણ પુદ્ગલ જ છે એટમબોમ્બ-હાઈડ્રોજન-બોમ્બ તથા અન્ય પ્રાણધાનક શસ્ત્રો એ પણ પુદ્ગલ જ છે અરે ! પ્રાણીઓનું શરોચ, શબ્દ, વિચાર અને ઉત્થાન એ પણ પુદ્ગલ જ છે અવસ્થાની દ્રષ્ટિએ પુદ્ગલના વિવિધતા છે. તેમ પ્રાણીઓને ગુણ અને દોષકારક દ્રષ્ટિએ પણ તેમા

વિવિધતા છે પુદ્ગલ એ એકાંતે નથી ગુણકારક કે નથી
 નુકસાનકારક ગુણકારક પુદ્ગલ પણ કોઈ અમુક પ્રકારે
 અવસ્થાતર થઈ દોષકારક સ્વભાવી બની શકે અને દોષકારક
 પુદ્ગલ, અવસ્થાન્તર થઈ ગુણકારક પણ બની શકે. અમૃત
 જેવી ચીજ પણ વિપકારક અને સોમલ જેવા પ્રાણુકુર પદાર્થો
 તથા પ્રકારના રસાયણ પ્રયોગથી સુખકારક પણ બની શકે.
 આ રીતે બાહ્યજગતમા વિવિધ અવસ્થાવત પુદ્ગલો, વિદ્યના
 પ્રાણીઓને વિવિધ રીતે ઉપયોગી અને અનુપયોગી છે જે
 હવે પુદ્ગલની સહાયથી જ હવન વ્યતીત કરી શકે તેવા
 હવેને અંગારી, અને પુદ્ગલનો લેશ માત્ર ઉપયોગ જેને
 જરૂરી નથી તેવા હવેને મિદનાગ્રવ-મોક્ષના હવ તા પગ્મ
 પદને પ્રાપ્ત પગ્માન્મા કહેવાય છે આમ હવેના એ વિભાગ
 હોવામા પુદ્ગલ જ કારણ છે પુદ્ગલના ઉપયોગથી જ હવન
 ચલાવી શકનાર આન્માઓ, પુદ્ગલથી ક્ષીન્નીગ્વત્ સંયોગિત
 બની એકા હોય છે પુદ્ગલની જરૂરિયાત અદિત હવે
 પુદ્ગલગમથી બિલકુલ રહિત છે

પુદ્ગલનો સ્વભાવ જ પૂરણ અને ગલન હોવાથી તે
 કોઈપણ એક અવસ્થાવત રહી શકતું નથી એટલે હવેને
 અનુકૂળકારક પુદ્ગલ પ્રાપ્તિ પણ વિસ્થાપી શાન્તિદાયક બની
 શકતી નથી કોઈક ગમચે પણ તે અવસ્થાનો નાશ છે.
 કદાચ કીર્ત્યાર્કમ ટકી શકે તેવી અવસ્થાવત પુદ્ગલ હોય
 તે પણ હવની આવેના તેના સંયોગ કીર્ત્યાર્કમ મુખી ટકી
 શક્યાતું નિશ્ચિત હોઈ શકતું નથી એટલે અનુકૂળતાદાયક

પુદ્ગલ પ્રાપ્તિ સાથે અન્તે તો નિરાશા અને વિયોગ તો સંકળાયેલ જ છે માટે અનેકવિધ નીતિ કે અનીતિમય પ્રયત્નથી પ્રાપ્ત પુદ્ગલવસ્તુ કેઈ પણ હવને શાશ્વતપણે યા સદાના માટે સુખી રાખવાવાળી તો નથી જ.

ઘોરહિંસાના તાડવઢારા પૌદ્ગલિક અનુકુળતાઓ પ્રાપ્ત કરી ધરતી ધ્રુવવતા અનેક મદાંધ સત્તાધારકોને પણ તે તમામ સામગ્રીને રાના રાના છોડીને યમશરણ થવું પડ્યું અને જેના નામનિશાન પણ ન રહ્યા.

હિંસા—અહિંસા, ભક્ત્ય—અભક્ત્ય અને પેથ—અપેથના વિવેકને ઠોરે મૂકી અનેક પૌષ્ટિક ખાદ્ય સામગ્રીથી રૂપ્ટ પુષ્ટ બનાવેલ અને તેલ—અત્તર આદિ સુગંધી પદાર્થોથી વાસિત કરેલા શરીરો પણ કેઈ ઓચિંતી બીમારીથી રોગ-ગ્રસ્ત અને દુર્ગંધમય બની જવાના ઉદાહરણો આવે પણ મૌલુદ છે હોણ કહી શકે તેમ છે કે મારી કાયા જી દગી-ભર કંચનસમ રાખી શકીશ ? હોણ કહી શકે તેમ છે કે મારી સમૃદ્ધિ, મહત્ત્વવત્તા કુટુંબ—પરિવાર આદિનો હું કદાપિ વિયોગી નહિ બનું ? હું ! આ બધું સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેવું નથી ? સમજાય તો પછી તેની પ્રાપ્તિ માટે ગત—દિવસ ધમપછાડ કેમ ? અનીતિમા ભાનભૂલા કેમ ? હિંસા અને અને અહિંસામા અવિવેકી કેમ ? પાપનો દર કેમ નહિ ? શું લાભો હોય ? શું હાનિ જઝડે ? શું ! આ આત્માનું અસ્તિત્વ આવે પારણ કરેલ દેહના સંયોગ પૂરતું જ છે ? શું એક વખત એવો નહિ આવે કે આ દેહ તે ચેતન વિનાનો

શબરૂપે પડ્યો હશે ? શું પછી તારી દુનિયા નથી ? આને તો અનેક કિસ્સાઓ પ્રત્યક્ષરૂપે છાપાંઓમાં અનેક વખત છપાએલા વાંચીએ છીએ કે અમુક ગામે અમુક બાળકને પોતાની વર્તમાન દેહધારક અવસ્થા પહેલાંની પૂર્વદેહધારક સ્થિતિ સ્મૃતિમાં આવી, અને પોતાના પૂર્વભવની વ્યતીત જીવનની હકિકતો સ્પષ્ટપણે કહેવા માંડી. તે સ્થળે જઈ તપાસ કરતાં અનેક માણસો સમગ્ર પ્રત્યક્ષ રૂપે તે હકિકતો માચી સિદ્ધ થઈ ચૂકી આ રીતે આ દેહધારક અવસ્થા પહેલાં પણ કેઈ બીજી દેહધારક અવસ્થા જીવની હોવાનું પ્રામાણિકપણે પ્રત્યક્ષરૂપે સિદ્ધ થઈ ચૂકેલ છે. એટલે હવે પછી પણ કેઈ નવીન દેહધારક અવસ્થારૂપે જીવનું અસ્તિત્વ ચાલુ રહેવાનું આપોઆપ સિદ્ધ થાય છે. એક જન્મથી શરૂ થઈ મરણ પર્યંતના કાળને એક ભવ કહેવાય છે. એવા ભવો આ જીવ અનંતીવાર કર્યા અને અનેકવિધ શરીરધારી બન્યો. જૈન-દર્શનના સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથો અવગાહન કરવાની શક્તિ ન હોય તેવા બાળજીવો પણ અહેલાઈથી જીવની વિવિધ દેહ-ધારી અવસ્થાઓનું અધ્યયન કરી શકે તે માટે જૈનાગમ અનુસારે “વાદિવેનાલ ણિરૂપ ધારક શ્રી શાંતિસરિ મહારાજે” જીવવિચાર નામે પ્રકરણ રચ્યું છે આ જીવવિચાર પ્રકરણનું અધ્યયન કરવાથી માત્રુમ પડશે કે જીવ વિવિધ રીતે કેવા કેવા શરીરોના ધારક બને છે ?

વિચરમા જીવોની દેહાવસ્થા અને મંસારી સયોગોની પ્રાપ્તિ વારંવાર એક મચ્છી જે નિરોધા વિવિધ પ્રકારની

હોય છે. તે વિવિધતાનુસાર તો જ્ઞાનિપુરુષોએ જીવોના પણ વિવિધ ભેદ દર્શાવ્યા. વિવિધ ભેદધારી શરીરાવસ્થામાં કેટલીક શરીરાવસ્થા તો એવી પણ હોય છે કે જે ભેતા જ આપણને ઘ્રાણ થાય. ગમે તેવી શરદીમા કે ગરમીમા, મુખમા કે દુઃખમા, અનુકૂળતાવાળા સ્થાને સ્વતંત્રતાપૂર્વક જવામાં જીવ અશક્ત હોય. મુંગામુંગા શીત-તાપાદિ કંઈ સહન કરીને જ પડી રહેલુ પડે વળી અનેક જીવોની દેહાવસ્થા ટકાવવામા ભક્ત્ય તરીકે ઉપયોગમાં લેવાઈ જઈએ તેવા પણ શરીર હોય આપણે ભક્ષાઈ જતા હોઈએ તો પણ તેથી બચવાની કોઈ શક્તિ. લાગવગ, કે સભ્યના કાનુનો આપણી પાસે ન હોય. એવી પણ દેહાવસ્થા, અનેક વિધ વિલાસી જીવનમા અંધ બની ગયેલા આપણે અનેકવાર પ્રાપ્ત કરી અરે! વર્તમાન જન્મ પડેલા પણ નવ નવ મહિના જેટલા દીર્ઘ-કાળ પર્યાંત ઉધે મસ્તકે અને જ્યા હવાનું પણ આગમન અહુ જ ઓછુ હોય એવા મળમૂત્રથી ભરેલા અધારી કોટલી મમ માતાના ઉદરમા પણ આ જીવે કેટલું દુઃખ અનુભવ્યું? આ નજીકના ટાઈમની હકિકત બુદ્ધિગમ્ય હોવા છતાં આપણે ભૂલી ગયા, તો પછી પૂર્વજીવોની કષ્ટકારક દેહાવસ્થાની સ્મૃતિ આપણને ક્યાંથી હોય? પરંતુ એવી અવસ્થાઓ આ જીવે અનેકવાર પ્રાપ્ત કરી અને કરશે એ વાત તો ચોક્કસ છે

વિવિધ જન્મોનાં આવી વિવિધ અવસ્થાવંત શરીર પ્રાપ્તિ કેમ? એવી વિવિધ વ્યના કેમ થાય છે? કેવી રીતે થાય છે? કોણુ કરે છે? કંઈ વસ્તુમાથી કરે છે? એક સ્થાને

વીતરાગ બનેલ એ સર્વજ્ઞ મહાપુરુષોએ વિશ્વના પ્રાણીઓ સમક્ષ રહ્યું કર્યું છે કે આ વિશ્વમાં એક એવા પૌદ્ગલિક રજકણો (આલુઓ)નું અસ્તિત્વ વર્તી રહ્યું છે કે જેણે સંસારી આત્માઓની અનંત શક્તિઓને આવરી લીધી છે અને ત મુખને ઝરો પોતાના આત્મામાં જ નિરંતર સ્થાયી હોવા છતાં એ પૌદ્ગલિક રજકણોથી પગધીન બનેલા આત્માને પોતાનું સ્વતંત્ર સુખ ભૂલાઈ ગયું છે. અને પૌદ્ગલિક મુખે જ સુખી થવાની ઘેલછાવાળો બની રહ્યો છે.

આ રજકણો અતિ સૂક્ષ્મ છે, અને અશ્રુગોચર થઈ શકે તેવાં નથી. આલુની વિરાટ શક્તિ આજના વૈજ્ઞાનિક યુગમાં કોઈથી અજાણ નથી તો પછી વૈજ્ઞાનિકોએ માની લીધેલ આલુ કરતાં પણ અત્યંત સૂક્ષ્મ એવાં આ રજકણો અનંત શક્તિવત્ હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ?

આ અદ્ભુત રજકણો ઔદગજલોકમાં ડાંગી ડાંગીને ભરેલાં જ રહે છે કોઈપણ જગ્યાએ ગેદલ આત્મામાં આ રજકણો આકર્ષાઈ શરીરનીચ્વત મંમિશ્રિત બની વસે છે. મંમિશ્રિત બનતાં તે રજકણો પ્રથમ કહેવાઈ ગયેલ આડ અણુ યાંચ પૌદ્ગલિક વર્ગીયોએ પૈદીની છેલ્લી કાર્મણુવર્ગીયોના જ ભાગ છે, અને આત્માની આવે મિશ્રિત બન્યા બાદ અવસ્થાનત પ્રાપ્ત તે રજકણ “કર્મ” સંજ્ઞાથી ઓળખાય છે કેટલાક દર્શનશાસ્ત્રીઓ સંસારી જીવોના મુખ-દુખનું કારણ “કર્મ” જાણે, પરંતુ તે કર્મ એક પ્રકારના પૌદ્ગલિક રજકણો

હોઈ આત્મા સાથે ક્ષીન્નીરવત્ સ મશ્રિત બની રહેવાનું
બતાવી શક્યા નથી આત્મા સાથે સંમિશ્રિત અવસ્થામાં
પણ તે ઉપર જીવો વડે થતા કેવા પ્રયોગ દ્વારા તેને
આત્મામાથી હટાવી, તેનાથી આવરણ રહિત બની, આત્માના
અનંત પ્રકાશને વિશ્વમા પ્રકાશિત કરી શકાય તે રીતના
વિજ્ઞાનને પણ તેઓ સમજાવી શક્યા નથી. જ્યારે સર્વજ્ઞ
વીતરાગ પ્રણિત જૈનદર્શમા આ અંગેનું વિરાટ સાહિત્ય
આજે પણ મોબુદ છે

વિશ્વમાં સ્થૂલ થા સૂક્ષ્મ સ્વરૂપે વિદ્યમાન આણુસમુદ્ધ
પૈત્રી. આત્મા પ્રત્યે આકર્ષાઈ આત્મામા ચોંટી જવાની યોગ્યતા
તો કેવળ “ કાર્મણ વર્ગણાવસ્થાએ પ્રાપ્ત આણુસમૂહમા જ હોય.

લોહ અવસ્થા પ્રાપ્ત આણુઓમા જેમ લોહચુમ્બક પ્રત્યે
જ ખેંચાવાની અને લોહચુમ્બકમા જેમ લોહના કણોને જ
ખેંચવાની તાકાત છે. તેમ જીવ અને કાર્મણવર્ગણાની રજ-
કણો સ બંધમા પણ સમજી લેવું

આ કાર્મણવર્ગણાની રજકણો પ્રતિસમય અદળક પ્રમા-
ણમા આત્માને ચોટીને આત્માની સાથે લોહાશિવત્ કે
ક્ષીરનીરવત્ એકજ્ઞ જેવી થઈ જાય છે.

જીવની માનસિક-વાચિક કે કાયિક કોઈપણ પ્રકારની
પ્રવૃત્તિ સમયે જ એ કાર્મણવર્ગણાની રજકણો ખેંચાય છે.
એવી યોગિક પ્રવૃત્તિ રહિત જીવો પ્રત્યે તો તે રજકણો નથી
ખેંચાતી કે નથી ચાટતી

યોગિક અવસ્થાવંત જીવો વડે આકર્ષિત તે રજકણો
 “ રાગ વડે સંધાઈ એકાકાર થતા જો કાષ્ટની માફક ” પૂર્વે
 આકર્ષિત રજકણ સમૂહની સાથે બન્ધન સ્વરૂપે બની રહી
 જીવના કાર્મણ શરીર રૂપે ઓળખાય છે. આ કાર્મણ શરીર
 જ જીવના જન્મ-મરણ-સુખ-દુઃખ ઇત્યાદિ જીવની વિવિધ
 અવસ્થા મર્જક તત્વ છે. કાર્મણ શરીરના કારણે જ જીવના
 અનાલોગ પ્રયત્નવડે થતું દ્રશ્ય સૃષ્ટિતું નિર્માણ છે. આ
 કાર્મણ શરીરના કારણે જ જીવોની બાહ્ય અને આંતરિક
 અવસ્થામાં ભિન્નતા છે. તેના કારણે જ જીવોની દેવ-મનુષ્ય
 -તિર્યચ અને નારકી સ્વરૂપ સ્થિતિ અર્જાય છે આ સ્થિતિ
 એ જ જીવનો મંસાર છે

ભિન્ન ભિન્ન સમયે જીવવડે પ્રસિત બની રહેલ કર્મ-
 રજકણોના પિડસ્વરૂપ કાર્મણ શરીરનું અસ્તિત્વ તો મનારી
 અવસ્થાવંત જીવમા મહાના માટે અનાદિકાળથી છે પરંતુ
 તેના રજકણો મહાના માટે તેનાં તે જ નહિં હોતા પુણ્યાં
 રજકણોનું ગમન અને નવાં રજકણોનું આગમન પ્રતિગમય
 થતું જ એક છે કારણ કે રજકણોનું આગમન પ્રવાહ સ્વરૂપે
 અનાદિ છે, પરંતુ વ્યક્તિ સ્વરૂપે અનાદિ નથી. આ આખુંય
 કાર્મણ શરીર પાત્ર એટલું મુક્ત છે કે તે અર્મગણથી દેખી
 શકાય તેવું નથી

કાર્મણપર્ગમાના આ રજકણ ગમદના, આત્મા ગામે
 અંગચિત બની રહી કર્મરૂપે પશ્ચિમન થવાના કાર્યને, જેન
 પરિણામિક ભાષામા “ બન્ધ ” કહેવાય છે

પુનઃજલનું અવસ્થાન્તર થવાથી તેમાં નવી શક્તિ યા સ્વભાવનું નિર્માણ થાય છે, એ નિયમાનુસાર અનાભોગ વીર્યવડે ગ્રહણ કરાતી તે કર્મણુવર્ગણાની રજકણોનું પણ કર્મસ્વરૂપે અવસ્થાન્તર થવાથી તેમાં “ જ્ઞાનાવરણીય ” આદિ સ્વભાવનું નિર્માણ થાય છે

જ્ઞાનાવરણીય એ. કર્મરજકણમૂહની એક પ્રકારની વ્યોત્પત્તિક સંજ્ઞા છે. હઈ જાતના કર્મરજકણો જીવને કેવા પ્રકારની અનુકૂળતા યા પ્રતિકૂળતા સર્જક સ્વભાવી બની રહ્યા છે, તેનો ખ્યાલ તે કર્મરજકણોની વિવિધ અર્થકારક સંજ્ઞાથી જ આપણને આવી શકે છે એટલે ભિન્નભિન્ન શક્તિધારક તે કર્મરજકણોને તે તે પ્રકારની શક્તિ યા સ્વભાવ-અર્થક સંજ્ઞાથી જ વ્યવહારાય છે આવી સંજ્ઞાઓ મુખ્યપણે આઠ અને તે પ્રત્યેકના પેટા વિભાગ સ્વરૂપે ૧૫૮ ની સંખ્યા પ્રમાણ છે. બાંધ સમયે જ થતા આવા વિવિધ સ્વભાવ નિર્માણને “ પ્રકૃતિ બધ ” કહેવાય છે

જેમ મુખવાટે ઉદરમાં પ્રવેશિત આહારનું રસ રૂઘિરાદિ જ્ઞાત ધાતુરૂપે પરિણમન થતું જ રહે છે. તેવી રીતે પ્રતિ-અમય કર્મસ્વરૂપે પરિણમન થતા રજકણ મૂહનું તે જ સમયે જ્ઞાનાવરણીયાદિ સ્વરૂપ વિવિધ સ્વભાવધારક પરિણમન પણ થતું જ રહે છે તે કર્મ રજકણના રક ધો બધાવસ્થા બાદ અમુક અમય સુધી સુપુષ્પપણે રહી આત્મમાથી જેમ જેમ ફૂટતા રહે છે. તેમ તેમ બધાસમયે ગ્રાપ્ત સ્વભાવ મુગ્ધ તે તે રક ધો આત્માને અનુકૂળતા યા પ્રતિકૂળતાનો

અનુભવ કરાવે છે આત્માને અનુભવાતી તે દશાને કર્મનો ઉદયકાળ કહેવાય છે.

તે કર્મસ્જ્જલોનો આત્મા સાથેનો સંબંધ, સુપ્રત્યક્ષરૂપે અને ઉદય સ્વરૂપે મળીને કયાં સુધી રહી શકવાની યોગ્યતાવાળો છે, તે કાળની યોગ્યતાનું નિર્માણ પણ બંધ સમયે જ થઈ ચૂકે છે અને તેને “સ્થિતિબંધ” કહેવાય છે. સ્થિતિબંધની ન્યૂનાધિક્તાનો આધાર બંધ સમયે વર્તતા રાગી-દ્વેષી પરિણામની અલ્પ બહુત્વતાને અનુલક્ષીને હોય છે.

અમુક સમયસુધી સુપ્રત્યક્ષ અવસ્થાવંત રહી, બંધસમયે નિર્મિત સ્વભાવાનુસાર જીવને થતી ગુણકારક કે હાનિકારક ઉદય અવસ્થામાં પણ ગુણ અને હાનિમા તત્તમતા હોય છે. ક્યારેક ક્યારેક તો કર્મનો ઉદય તીવ્રપણે લાભ આપી કદે છે અને ક્યારેક ક્યારેક મંદપણે કદે છે આ તીવ્ર આ મંદપણું પણ બંધસમયે જ નિયત થાય છે અને તેને “સ્થગંધ” કહે છે. તે નિયત થવામા જીવની કપાય સહિત લેશ્યાપગિણિ જ કારણભૂત હોય છે.

વિવિધ સ્વભાવધારક તે કર્મસ્કંધોમા પ્રકૃતિબંધ સમયે કયા કયા સ્વભાવનું નિર્માણ કેટલા કેટલા સ્કંધો (ગજાળુ સમૂહો)મા થવું જોઈએ, તેનું નક્કીપણું, તે “પ્રદેશગંધ” કહેવાય છે.

આ રીતે પ્રતિગમય જીવ પ્રયત્નવંદ આકર્ષિત બની.

જીવની સાથે સંબંધિત બની જઈ કર્મ-અવસ્થાને ધારણ કરતાં તે રજકણ સમૂહોમા પ્રકૃતિ-સ્થિતિ-રસ અને પ્રદેશતું અર્જન, બાંધ સમયેજ થતું રહે છે. એટલેજ તે સુખબ બાંધ ચાર પ્રકારે કહ્યો છે.

ત્યારબાદ જીવને શુભ સંયોગોની પ્રાપ્તિ કરાવનાર, ક્રમેને પુણ્યોદય અને અશુભ સંયોગોની પ્રાપ્તિ કરાવનાર ક્રમેને પાપોદય કહેવાય છે. ૧૫૮ પ્રકારની સંજ્ઞાધારક કર્મ-આણુ સમૂહમા કઈ સંજ્ઞાધારક કર્મનો ઉદય પુણ્ય સ્વરૂપે અને કઈ સંજ્ઞાધારક કર્મનો ઉદય પાપ સ્વરૂપે વર્તે છે અને તે દેવા દેવ પ્રકારના શુભાશુભ સંયોગોની પ્રાપ્તિ કગવે છે ? તેની સમજ કર્મવિપાક નામે પ્રથમ કર્મત્રયથી સમજા લેવી.

આ રીતે કર્મબાંધરૂપે કર્મનો સંબંધ અને કર્મોદય-સ્વરૂપે તે કર્મનો ફૂટકારો, પ્રતિસ્રમય ચાલુ જ છે આ ક્રમેને કારણેજ શરીરપ્રાપ્તિ, વાચાશક્તિ, વિચારશક્તિ, શ્વાસાન્ધ્વાસ લેવા મુકવાની શક્તિ, જન્મ-મરણ-સુખ-દુઃખ, ગજ અને દેવ, અવિવેક, અજ્ઞાન, વગેરેનો ધારક આત્મા બનતો જ રહે છે.

જે આત્મા કર્મત્રય બાંધથી બિલકુલ રહિત છે. તે આત્મા શરીરગતિ યોગ્ય પુદ્ગલોને ધરાવે કરવામા અને તે તે રૂપે પરિણામ પમાડવામા પ્રયત્નશીલ બનતો જ નથી કારણ કે તેમને જન્મ-મરણ નથી. એટલે શરીર, ઉદ્ધવાસ, વાણી કે વિચારની પણ તેને જરૂર નથી એ બધી જગતગ નહિ હોવાથી આપણે અનુભવીએ છીએ એવા કોઈ સુખ દુઃખ

પણ તેને નથી. તેમનું મુખ કોઈ અલૌકિક છે. તે તો જેને હોય તે જ સમજી શકે. વિશ્વમા એવી કોઈ ચીજ નથી કે તેના ઉદ્ઘાટન દ્વારા તે મુખનો ખ્યાલ આપી શકાય.

સંસારી જીવોના પ્રયત્નથી થતી શરીરોદ્ધિની રચના તે કર્મસ્વરૂપે પ્રાપ્ત પુદ્ગલ રજકણોના નિમિત્તને પામીને જ થાય છે. વિવિધ સ્વભાવધારક કર્મસ્કંધો તે અવયવ છે અને તે વિવિધ અવયવોની સંયોજિત અવસ્થા તે કાર્મણ શરીર છે.

આઠ અણુ યોગ્ય પૌદ્ગલિક વર્ગીભૂતો પૈકી “કાર્મણ અણુ યોગ્ય” વર્ગીભૂતો કાર્મણ શરીરની, “ઔદારિક અણુ યોગ્ય” વર્ગીભૂતો ઔદારિક શરીરની, અને વૈક્રિય અણુ યોગ્ય—આહારક અણુયોગ્ય અને તૈજસ્ય અણુયોગ્ય વર્ગીભૂતો રજકણ સમૂહવડે તે તે સંજ્ઞાધારક અનુક્રમે વૈક્રિય—આહારક અને તૈજસ્ય શરીરની રચના થાય છે. ઉચ્છ્વાસ અણુયોગ્ય, ભાષા અણુયોગ્ય અને મન અણુયોગ્ય પૌદ્ગલિક વર્ગીભૂતો રજકણ સમૂહવડે થતી રચના તે અનુક્રમે શ્વામોચ્છ્વાસ—વાણી અને વિચાર તરંગો સ્વરૂપે પરિભ્રમે છે.

આમા ભાષા, શ્વામોચ્છ્વાસ અને મનોયોગ્ય વર્ગીભૂત આમાંથી પુદ્ગલસ્કંધોને જીવ અણુ કરી, તે તે રૂપે પરિભ્રમણની તે પુદ્ગલોના જ અવલંબનથી ઉત્પન્ન થયેલ વીર્ય-દાન તે તે પુદ્ગલોને જીવ છોડી દે છે. જેમ ગિતાદે ઉગે દ્વિતા પેડલા પેનાના શરીરનું જ અલંબન દ્વારા અવ

લબન લે છે અને ત્યાગપછી સકેચન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ
બળ વડે જ ઉચ્ચ ક્ષતી શકે છે અન્યથા કૃદ્ધી શકતો નથી.
તેથી રીને ભાષાદિ વર્ગભાષ્યોને છોડી મૂકવા માટે તે જ
પુદ્ગલોનું અવલબન લેવાય છે

શેષ ઔદારિકાદિ શરીર યોગ્ય પાત્ર વર્ગભાષ્યોમાથી
અદ્ભુત ક્ષમતા પુદ્ગલસ્વરૂપેને તો ઔદારિકાદિ શરીરરૂપે પ-
ચિન્નમાયે છે. પણ છોડી મુકતા નથી. તેને તો બધન
નામકર્મવડે પાતાની સાથે આત્મા જોડી દે છે ભાષા-ઉદ્ધ-
વાસ અને મનોવર્ગભાષાના પુદ્ગલ સ્વરૂપેને તો આત્મા સાથે
અબધિત બનવામા હેતુબુદ્ધિ તેઓનું બધન નામકર્મ નહિ
હોવાથી તેઓને તો પૂર્વના સમયે અદ્ભુત કરે અને પછીના
સમયે છોડી મૂકે. એ પ્રમાણે થયા જ કરે છે

ભાષા-ઉદ્ધવાન અને વિદ્યાસ્વરૂપે પચિન્નમાથી છોડી
મૂકતા તે આગુસ્કંધો આજના વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગોદ્વારા કાગળ
અ અન્ય ચીજ ઉપર અંકિત થતા હોઈ. તે આગુસ્કંધો પુદ્-
ગલ સ્વરૂપે હોવાની લેનદર્શનકથિત માન્યતા પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ
થાય છે. રેડીઓ-ગ્રામોફોન વિગેરે ભાષાના પુદ્ગલોને અંકિત
કરતા પ્રયોગો છે “અસંખ્ય મોઘક મત્ર” તે વિદ્યાના પુદ્-
ગલોને અંકિત કરતો પ્રયોગ છે અને ઉદ્ધવાસ્ને પણ
માણ કરતો એક પ્રયોગ “કિસ્મત નામે માનિક”ના ટીકાગુર
૧૯૬૨ના અકરા નીચે સુવર્ણ વાગવાના આગે હતા

• અમેરીકાના એક લોકરે. કોપીદાહુલન એક માન-

વીના શ્વાસને એક ખાટલીમાં લયેા. ઘૂણા અને શત્રુતાના ઉદ્ગારોના સમયમાં નીકળતા શ્વાસને તેણે આમ ખાટલીમાં જના કરી લીધો. પછી તેણે જોયું તો તેને માલુમ પડ્યું કે કોઈવી દશામાં જે શ્વાસ, મનુષ્યના દેહમાથી બહાર નીકળે છે, તેમાં એટલું તો ભારે ઝેર હોય છે કે જો એ શ્વાસ, વીસ સુવરોને ઇજેક્શન દ્વારા આપવામાં આવે તો જરૂર તેઓ મૃત્યુ પામે છે.”

આ ઉપરથી એક બીજી વાત પણ સિદ્ધ થાય છે કે ખૂરા ચિંતવન દ્વારા છોડાતા વિચારતરંગોના આયુઓ એવા ઝેરી હોય છે કે અન્યને પણ ઝેરી બનાવે છે

અહુણયોગ્ય આઠ પૌદ્ગલિક વર્ગણામાથી ઉપગ્રસ્ત રીતે શરીર, ઉચ્છ્વાસ, વાણી અને વિચાર સ્વરૂપે થતું પરિણમન તે જીવ પ્રયત્નથી જ થાય છે. પોતપોતાના અંગે થતી શરીર સ્થનાદિ ક્રિયા તે પોતપોતા જ પ્રયત્ને થાય છે. કોઈ એક જીવના પ્રયત્ને અન્ય જીવના શરીરાદિની સ્થનાદિ થઈ શકતી નથી.

પ્રકરણ ૫ મું

જૈનદર્શન કથિત આત્મવીર્ય સ્વરૂપ

આત્માની શક્તિ-બળ-પરાક્રમ તે વીર્ય કહેવાય છે. વીર્ય એ જૈનપારિભાષિક શબ્દ છે તેનો અર્થ—યોગ, ઉત્સાહ, બળ, પરાક્રમ, શક્તિ ઇત્યાદિ થાય છે આ વીર્ય બે પ્રકારે કહેવાય (૧) લઘિવીર્ય અને (૨) કરણવીર્ય

આત્મામા શક્તિરૂપે રહેલું વીર્ય તે લઘિવીર્ય અને તે લઘિવીર્યની પ્રવૃત્તિમા નિમિત્તભૂત જે મન, વચન અને કાયારૂપ સાધન તે કરણવીર્ય છે.

કરણવીર્યમા આત્મિકવીર્યના વાહનરૂપથી વીર્ય શબ્દનો ઉપચાર છે. આત્મજ્ઞાનરહિત જીવને વીર્યશુણની પ્રાથમિક સમજ તે કરણવીર્ય ઠારા જ આપી શકાય છે લઘિવીર્ય પ્રગટ થવામા કરણવીર્ય સબધ ધરાવે છે. માટે તે ઉપચાર યોગ્ય છે

વાસ્તવિક રૂપથી તો વીર્ય એ શરીરની નહિ. પણ આત્માની વસ્તુ છે. વીર્ય એ શરીરનો શુણ નહિ હોતા શરીરનું સર્વ પ્રકારનું સચાલન કરવાબળો જે આત્મા શરીરમા રહેલો છે. તેનો શુણ છે.

વીર્યના સત્ય સ્વરૂપથી અજ્ઞાત હોયે, શરીરની તાકાતને —અગતે જ વીર્ય સ્વરૂપમા સમજે છે પરંતુ શરીરની સ્પર્શ

રહેલું વીર્ય તો પુરુષદમ્ભથી બનેલું હોવાથી તે તો પૌરુષલિક વીર્ય કહેવાય છે. આ પૌરુષલિક વીર્યની પ્રગટતાનો આધાર આત્માના વીર્ય ગુણના પ્રગટીકરણ પર જ છે.

જગતના નાના મોટા સર્વ પ્રાણીઓની મન-વગન તથા શરીરની રચના થા અક્ષમ પ્રવૃત્તિમા આત્માનું વીર્ય જ કામ આપે છે મન-વગન સ્નેહ કાયા તો જડ હોવાથી આત્માના વીર્ય વિના કોઈપણ પ્રકારની ડિગ્ગત કરી શકતાં નથી આત્મા જ્યારે શરીરનો તાગ કરીને ચાલ્યો જાય છે ત્યારે મનબળમા મનબળત શરીર પણ કાણની માફક થઈને પડ્યું રહે છે એટલે સ્પષ્ટ રીતે જિંદગી છે તે આત્મિક બળ વીર્યના અભાવે શારીરિક બળ વગર છે

છે આ દાશિક વીર્યમા સમગ્ર જગતને પલટાવી નાંખવાની શક્તિ હોય છે પરંતુ એ રીતે પલટાવવાનું કોઈ આત્મા કોઈ કાળે કરે જ નહિ કાળુ કે એવી રીતના પ્રગટવીર્ય-વાળા આત્માને એવું કરવાનું કોઈ પ્રયોજન હોતું નથી.

ન્યૂનાધિક પ્રમાણમા પણ વીર્યાત્મક કર્મસ્વરૂપ આવ-
ગમ ત્યા મુધી આત્મ પ્રદેશોના વીર્યને આગ્રહિત કરીને
એ છે. ત્યા મુધી ગમે તેવા પ્રમાણવાળા વીર્યને દાશોપશમિક
વીર્ય કહેવાય છે દાશિક વીર્યધારક સર્વ આત્માઓનું વીર્ય
નિદ્રાકાળ એક સમુદ્ર જ હોય છે ત્યાંદે દાશોપશમિક વીર્ય-
ધારક સર્વ આત્માઓના વીર્યમા વિવિધતા હોય છે

કેવલી ભગવાન તથા ચિદ્ધ પદ્માત્મા દાશિકવીર્યવત
હોય છે. તેમા પણ સલેશ્ય અને અલેશ્ય એમ વીર્યના બે
પ્રકાર પડે છે લેશ્યાગ્રહિત વીર્યવાળા હોવા અયોગી કહેવાય
છે અને લેશ્યાગ્રહિત વીર્યવાળા હોવા અયોગી કહેવાય છે.
તેનું કાળુ એ છે કે લેશ્યાવાળા હોવાના લગ્નિધ (આત્મ)
વીર્યનું પ્રવર્તન અગ્રાત ને આત્માને પ્રવર્ત. મન-ચચન અને
કાચ કાચ પ્રતો હોઈ તે હોવા અયોગી કહેવાય છે. અને
લેશ્યા વિનાના હોવાના લગ્નિધ વીર્યમા મન-ચચન અને કાચ-
કાચ પ્રવર્તનો ઉપર નોતો નથી માટે તે હોવા અયોગી
કહેવાય છે આ અયોગી હોવા અગ્રાત કહેવા નથી

દાશોપશમિક વીર્ય તે અલેશ્ય જ હોય. અલેશ્ય દાશિક
વીર્યવત તે મનના અગ્રાત નોતો અયોગી કેવલી તથા
ચિદ્ધ પરમાત્મા જ હોય અને અલેશ્ય દાશિકવીર્ય તે અયોગી

કેવળીને હોય. આ મલેશ્ય દાયિક વીર્યવંત મયોગી કેવળી તે કપાયરહિત હોવાથી તેમના મન-વચન અને કાયાદ્વારા પ્રવર્તિત વીર્ય વડે આકર્ષિત પુદ્ગલો આત્મા સાથે નિઃસ્વાણે અતિ અદ્ય સમય મંબંધિત રહી ખરી જાય છે.

મન-વચન અને કાયાદ્ય મહકારી કારણદ્વારા પ્રવર્તતા મલેશ્ય વીર્યની “યોગ” સજા છે એટલે કાગળમાં કાર્યનો આશય કરીને મન-વચન અને કાયાનો પણ શાસ્ત્રમા યોગ તરીકે વ્યવહાર કર્યો છે. આ યોગસંજક વીર્યવડે જ શ્રદ્ધા-યોગ્ય પુદ્ગલ-વર્ગીણઓમાથી આત્મા, શ્રદ્ધા-પરિણમન-અવલગન અને વિગર્જન યથાયોગ્ય કરે છે.

મલેશ્ય દાયોપશમિક અને મલેશ્ય દાયિક એમ બન્ને પ્રકારના વીર્યમા દરેકના અભિમંધિજ અને અનભિમંધિજ એમ બાબે પ્રકાર હોય છે. કર્મના મંયોગથી આત્મપ્રદેશમાં ઉકળતા પાણીની માફક મનન કપન ચાલુ હોય છે. અને તેની અસર શારીરિક-માનસિક અને વાચિક અનેક બાદ્ય પ્રવૃત્તિઓથી વ્યક્ત થાય છે.

શરીરમાં અનેક ધાતુઓ બને છે. પાસ્પશ્વિક સંક્રમા થાય છે. અનાવશ્યક પદાર્થ શરીરમાંથી વિગર્જિત થાય છે. નિદ્રાવસ્થામાં પણ એ પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ જ રહે છે આ પ્રકારે થવાવાળી સર્વ પ્રવૃત્તિઓમા પ્રવૃત્ત વીર્યને અર્થાત્ આત્મ-પ્રવલ્લને “અનભિમંધિજ વીર્ય” કહેવાય છે.

આપણે દલીલો છીએ, ચાલીએ છીએ તે સમયે અગત

તો હાથવડે કંઈકે ઉંચકવા ટાંકમે વિશેષ પ્રયત્નની જે આવ-
શ્યકતા જો છે. એવી ઐચ્છિક પ્રવૃત્તિઓમા પ્રવૃત્ત વીર્યને
“અભિસ્ર ધિજ વીર્ય” કહેવાય છે.

અહુણુયોગ્ય આઠે પૌદ્ગલિકવર્ગણના સ્કધોનું અહુણુ,
શરીર રચના ઉચ્છવાસ—ભાષા અને મનરૂપે તેનું પરિણમન
તથા અવલળન અને વિસર્જન એ બધુય તે તે પુદ્ગલોના
ધારક તે તે જીવોના જ અનભિસ્ર ધિજ વીર્ય (પ્રયત્ન) વડે
જ થાય છે આ ઉપરથી સૃષ્ટિચ્ચનાની સમજ પાણુ આવી
જાય છે. એટલે દ્રશ્યમાન સૃષ્ટિનુ ઉપાદાન કાગળ અને તેના
ઉત્પાદકનો સાચો જ્યાલ જૈનદર્શન કથિત “પુદ્ગલ વિજ્ઞાન”
થી જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

સૃષ્ટિ ચ્ચનામા થતા આ રીતના પૌદ્ગલિક પ્રયોગોની
અને આત્મવીર્યની આવી સ્પષ્ટ હકિકત જૈનદર્શન સ્તિવાય
જગતના કોઈ આહિત્યમાંથી સમજવા મળી શકે તેમ નથી.

પ્રકરણ ૬ કું

કર્મતત્ત્વના વિષયમાં જૈનદર્શનની વિશેષતા

આડે ગ્રહણયોગ્ય પુદ્ગલવર્ગીયના પુદ્ગલ-સ્કંધોનું ગ્રહણ-પરિણમન એ બધું જ જીવના અનભિસંધિજ વીર્યવડે થતું હોવા છતાં, કર્મથી સંબંધિત બની રહેલ આત્માના જ પ્રયત્નવડે આ બધું થાય છે એટલે આ બધું થવામા કારણરૂપે તો જીવની સાથે સંબંધિત બની રહેલ કર્મઆણુઓ જ છે. કર્મઆણુઓના સંબંધને લીધે જ જીવને વિવિધ નાટકો કરવા પડ્યા છે. પુદ્ગલ આણુ કરતાં પણ અનંતાનંત શક્તિધારક આત્માની શક્તિઓને આગ્રહાદિત કરી રાખી આત્માને હુંખપ્રાપ્તિ દશામાં મૂકનાર તે કર્મઆણુઓ જ છે

પદાર્થવિષય આઠશક્તિ-બુદ્ધિ-મદ્-વિવેક-ક્રમા-નમ્રતા-અચ્છતા-નિર્લાભતા-દાન-લાભ-ભોગ-ઉપભોગ અને વીર્ય (આત્મ તાકાત) ઇત્યાદિ આત્મિક ગુણોની અનુક્રમતા તથા પ્રતિક્રમતામા, વળી શરીર, શરીરના અવયવો, શરીરની આનંદશક્તિ, શરીરની મજબૂતાઈ, શરીરનો આકાર, શરીરના રૂપ-રંગ-ગંધ-રૂપરસ, શરીરમા આત્માની સ્થિતિ, મુગ્ધાકાર પાપક દુઃખ ઇત્યાદિ આઠ અયોગોની અનુક્રમતા અને પ્રતિક્રમતામા પણ આ જીવ ઉપર કર્મસ્પર્શોનું જ અધિગમ્ય વર્તે છે

કર્મથી સંબંધિત બની ગયેલ આત્મા પરાધીન છે. તેની સ્વતંત્રતા કર્મઆણુઓએ છીનવી લીધેલી છે. કર્મ-આણુઓના આગ્રાજ્યે હવે ઉપર કંટોલ જમાવ્યો છે. અનુ-કૃણતા અર્જક કેટલાક કર્મઆણુઓથી બચારી જીવને ક્યારેક કંઈક શાંતિ મળે છે. પરંતુ તે શાંતિ, શાશ્વત્ અર્થાત્ સદાકાળ સ્વાસ્થી બની ગયેલાવાળી હોતી નથી. વળી તેવી શાંતિપ્રાપ્તિના સમયે પ્રતિકૃણતા અર્જક કેટલાક કર્મઆણુઓનો વિપાક પણ જીવને વર્તતા હોય છે એ રીતે કર્મજ્ઞકોણથી સર્જિત શાંતિ-અશાંતિનું ચક્ર ચંચારી જીવનમાં આવ્યા જ કરે છે. શ્રેયમધનતા ઉનાળાના પ્રચંદ તાપમાં ગળુમાં વિચરી ગયેલ માનવીને ઘડીબર માટે ઘોળાલુ પાણી મળી જાય, અને તેનાથી જેવી શાંતિ તે અનુભવે તેવી નહિવત્ શાંતિ જીવને ક્યારેક અનુભવાય તેથી કંઈ તેનું દાઢિડી ટીટી જતું નથી આવે. પરાધીનતાવાળી શાંતિ-મુખ તે કંઈ વાસ્તવિક શાંતિ કે મુખ ન કહેવાય જે મુખશાંતિની પછવાડે દુઃખના દગ અડકાયેલા હોય તેવી મુખશાંતિ શું ધામની ? જ્ઞાનીપુરુષોએ તો દરમાબુ છે કે શાશ્વત અને નિત્યમુખશાંતિની પ્રાપ્તિ તો કર્મ જ્ઞકોણના મળધથી ગિલકુલ સ્થિત બની જળવાળા આત્માઓને જ હાઈ શકે છે. પાતાને જ આત્મા સ્વતંત્ર મુખને જોઈ છે ત્યાં સુધી આત્મા કર્મનળધથી પરાધીન છે. ત્યાં સુધીનું તેનું મુખ પણ પરાધીન છે સહુકે છે, અશાશ્વત છે. પરાધીન અવસ્થામાંથી ફરી આત્માની આગલી સ્વયંજ્ઞા દાન સાર્વત્ર્ય અને નિત્ય મુખની પ્રાપ્તિ માટે તો

આત્માએ કર્મ આણુસમૂહના આગમનને રોકી, ભૂતપૂર્વ આગત કર્મ આણુસમૂહને આત્મામાથી સર્વથા અલગ કરવા પ્રયત્નશીલ બની રહેવું જોઈએ અને તે માટે કર્મ આણુસમૂહના વિજ્ઞાનને સારી રીતે અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

વિશ્વમા જેટલાં દર્શન, આત્મવાદી છે, અને પુનર્જન્મને માને છે, તેમને પુનર્જન્મની સિદ્ધિને માટે કર્મ માનવું જ પડે છે તે તે દર્શનોની લિપ્ત લિપ્ત પ્રક્રિયાઓને કારણે યા તો આત્માના સ્વરૂપમાં મતભેદ હોવાના કારણે કર્મના સ્વરૂપમાં થોડી ઘણી લિપ્તતા સમજાય, પરંતુ મર્વ આત્મવાદી દર્શનોએ કોઈને કોઈ નામથી પણ કર્મનો સ્વીકાર તો કરેલ જ છે.

જે મનુષ્યો, ધન-શરીર આદિ બાહ્ય વિભૂતિઓમા આત્મબુદ્ધિવાળા છે, અર્થાત્ જડમાં જ અહત્ય માની બાબ દ્રષ્ટિવત બની રહ્યા છે, તેવા બહિરાત્મભાવ સંસ્કારોથી વાનિત મનુષ્યોને કર્મવિષયનું વિજ્ઞાન રચિકર ન હોય, તેથી કૃત્રિમ કર્મની અત્યતામા તો કંઈપણ ફેર પડતો જ નથી.

આધારણ લોક પાતાના વ્યવહારમાં કામધંધા અને વ્યવસાયને માટે કર્મ શબ્દનો પ્રયોગ કરે છે. પરંતુ જેનું જાગ્રતામા કર્મ શબ્દનો ઉપયોગ એ અર્થને ઉદ્દેશીને જ છે.

(૧) અગ્રદેવાત્મક પશ્ચિણામ જેને કપાય (ભાવકર્મ) કહેવાય છે અને (૨) કર્મણ બલિના આયુર્વિગ્રાહ કે ને કપાયના નિમિત્તથી આત્માની સાથે વગળી રહેલા છે. જેનું

દ્રવ્યકર્મ કહેવાય છે. અહીં ભાવકર્મ તે આત્માના વૈભાવિક પરિણામ સ્વરૂપ છે જેથી તેનો ઉપાદાનરૂપ કર્તા જીવ જ છે. અને દ્રવ્યકર્મ તે કાર્મણ્યજાતિના સૂક્ષ્મ અણુસમૂહરૂપ પુષ્કલોનો વિકાર છે તેનો પણ કર્તા, નિમિત્ત રૂપથી જીવ જ છે. ભાવકર્મનું નિમિત્ત દ્રવ્યકર્મ છે, અને દ્રવ્યકર્મનું નિમિત્ત ભાવકર્મ છે એ રીતે તે બન્નેનો અંબધ અવ્ય-પરમ બીજાંકુળની માફક કાર્ય-કારણરૂપ છે.

કેટલાક દર્શનકારોએ કર્મને માયા-અવિદ્યા-પ્રકૃતિ-વાચના-અદ્રષ્ટ-અસ્કાર-દૈવ-ભાગ્ય ઇત્યાદિ અંગાત્રી પણ જોગબાવ્યું છે પરંતુ તે બધા પર્યાયવાચકનામો હોઈ કર્મને જ ઉદ્દેશીને છે.

અહિં ભાવકર્મને આત્માના વૈભાવિક પરિણામ સ્વરૂપ જનાવેલ છે. તે વૈભાવિક પરિણામનો અર્થ એ સમજવો કે જેમ શરાણ પીધેલા મનુષ્યની પ્રવૃત્તિ તે વિપરીત છે તેવી રીતે કર્મરૂપી સંગળના અબંધની નબળિત બની જોલ જીવની જે ગુણ-દુષ્ટિ વર્તતી અવસ્થા તે વૈભાવિક અવ-સ્થા સમજવી સંગળના નિશામા ચકચર બનેલા માણુ-નાયતો-ફાતો-તમતો લેવા છતાં તેના નાચવા-ફાવા-તમવા મા વાસ્તવિક તર્ક નથી પણ નસાજન્ય છે તેવી રીતે કર્મના ધિયારોત્થ નાચે વર્તતી આત્માની બાદ્ય રૂબણી દશ તે વાસ્તવિક સુખદાનની વાસ્તવિક નથી પરંતુ વિભાવિક છે.

તેમજ કર્મના પ્રત્યેક કર્મની ભવિષ્ય-સત્ત્વ અને કા-ગત એમ ત્રણ અવસ્થાઓ મનેલી છે. તેને કમલ જાન્ય

છે. આમાં ધાતીકર્મનું સ્વરૂપ જૈનદર્શન સિવાય અન્ય સ્થળે પ્રાયઃ જવલ્લે જ જોવામાં આવે છે. તેનું કારણ એ જ છે કે અન્ય દર્શનોએ જીવની કર્મથી મુક્તકદશામાં મુખ્ય તો સ્વીકાર્યું, પરંતુ તેવી મુક્તકદશા એટલે કેવી દશા ? તે દશામાં જીવનું સ્વરૂપ કેવું હોય ? તે સ્વરૂપનું આચ્છાદક કર્મ કેવા પ્રકારનું હોય ? તે કર્મને હટાવવાનો ઉપાય શો ? આ બાબતની સમજ જૈનદર્શન સિવાય અન્ય કોઈ આપી શક્યું નથી. જૈનદર્શન કહે છે કે “ જીવ ” તે પરમાત્માનો અંશ છે. તેનો અર્થ શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ એ થાય છે કે જીવમાં જેટલી જ્ઞાનકળા વ્યક્ત છે, તે કર્માવરણથી આવૃત એતના-શક્તિનો એક અશમાત્ર છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બિલકુલ હટી જવાથી એતના (જ્ઞાન) પરિપૂર્ણ રૂપથી પ્રગટ થાય છે તે પરિપૂર્ણ જ્ઞાન (કેવળજ્ઞાન) એ જ ઈશ્વરભાવ આ ઈશ્વરત્વની પ્રાપ્તિ છે. અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના દર્યોપશમથી પ્રગટ જ્ઞાનશક્તિ તે પરિપૂર્ણ જ્ઞાન (કેવળજ્ઞાન) રૂપ ઈશ્વરત્વનો અંશ છે. આ રીતે કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપે જીવની શુદ્ધ દશાના સ્વરૂપનું જ્યાં નિરૂપણ જ ન હોય ત્યાં તે અવસ્થાનું રોધક જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું પણ નિરૂપણ કયાથી હોય ?

જૈનદર્શન કહે છે કે જીવનો મુખ્ય સ્વભાવ જ્ઞાન છે જ્યાં જ્ઞાન ત્યાં જીવ અને જ્યાં જીવ ત્યાં જ્ઞાન અવશ્યરોગ છે જ્ઞાન વિનાનો જીવ ન હોય અને જીવ વિનાય જીવે કયાય જ્ઞાન પણ ન હોય ગુણી વિનાય ગુણ ન હોય અને ગુણ વિના ગુણી ન હોય શીખેલું શબ્દ ગાળેલું પડે છે આ

રાખ્યા વિના શીખેલું ટકતું નથી. કેટલીક વખત યાદ કરવા જતા પણ યાદ આવતું નથી એ રીતે ભૂલાઈ જવાના સમયે જ્ઞાન છે તો ખરૂં જ અને જો ન હોય તો થોડીવાર પછી યાદ આવી જાય છે તે યાદ આવ્યું ગાથી ? ભૂલાઈ જવા દાઈમે જ્ઞાન હતું તો ખરૂં છતાં ભૂલાઈ ગયું તેનું શું કારણ ? એના જવાબ એ જ છે કે યાદ ન આવ્યું તે વખતે કોઈક રોકનાર ચીજ હતી યાદ આવ્યું તે વખતે રોકનાર ચીજ ખતી ગઈ જરૂર વળતે યાદ નથી આવતું તેથી માનવું પડ્યું કે જ્ઞાનને રોકનાર પણ કોઈક કર્મ છે તેને જ જૈનદર્શનમા જ્ઞાનાવગ્રહીય કર્મ કહે છે એવળખાવ્યું છે

વિશ્વમા જેય પદાર્થો અનંતા છે પરંતુ તે સર્વનો જ્ઞાતા હવે જ હોઈ શકે જ્ઞાતા પાતાની જ્ઞાનશક્તિથી જેય-પદાર્થને જાણે આ જ્ઞાનશક્તિ તે જ ચેતનશક્તિ ચેતના એ હવેનું જ મુખ્ય લક્ષણ છે નહિ કે અહવેનું હવેના શરીરોદિ કોઈ અવયવો કે દંદ્રિયોમા એ જ્ઞાનશક્તિ નથી જેયપદાર્થના સ્વરૂપને જાણવામા હકાસ્ત હવેને દંદ્રિયોની મદાયની જરૂર ખતી પણ તેથી કહેને કઈ દંદ્રિયોનો શુભ જ્ઞાન હોઈ શકેનો નથી અથવા જેયપદાર્થની જ્ઞાતા દંદ્રિયો નથી દંદ્રિયોમા મગજ મગજમા જ્ઞાનશક્તિ હોય તો મૃતનેદમા પણ મગજ ચપ્પે દંદ્રિયો વિદ્યમાન હોય છે પણ હવે મગજની સહિત તે દંદ્રિયો કઈ જેય પદાર્થની જ્ઞાતા બની શકતી નથી આજે પ્રચલિત પાનકે મનુષ્યનાં દંદ્રિય મને વિચારીએ તો મૃતપાનકે મનુષ્યની સજ્જો હવેના મનુષ્યને

જોઈએ તો જ તે ચક્રુઓ પદાર્થના રૂપને જોવામાં ઉપયોગી બને છે. અર્થાત્ તે ચક્રુરૂપ સાધનદ્વારા પણ જોઈ શકવાની શક્તિવાળો વિદ્યમાન હોય તો જ જોઈ શકે છે. મૃતદેહમાં જોઈ શકવાની શક્તિવાળો વિદ્યમાન નથી એટલે સાધન હોવા છતાં પણ તે સાધન દ્રશ્ય પદાર્થનું જ્ઞાન કરવામાં ઉપયોગી બની શકતું નથી.

વળી કેટલાક જીવોને સાધન બદલાઈ જવા છતાં પણ એક સમયે અનુભવેલી લાગણીઓનું અન્ય સમયે સ્મરણ થયા કરે છે. જેમકે—આજે છાપાઓમાં પૂર્વભવની સ્મૃતિના હેવાલો ઘણી વખત પ્રગટ થતા અને તે સ્વતંત્ર પૂરવાર થવાના સમાચારો આપણે સાંભળીએ છીએ. જીવ એક ભવમાંથી દૂરી અન્ય ભવમાં જન્મ પામ્યા બાદ પણ પૂર્વભવની ઈન્દ્રિયોથી અનુભવેલ હકિકતોને નવા ભવમાં પ્રાપ્ત ઈન્દ્રિયો દ્વારા દેખી-સાંભળીને સ્મૃતિમાં લાવે છે. આ સ્મૃતિમાં લાવવાવાળો જીવ છે ઈન્દ્રિયો નથી. કારણ કે પૂર્વભવની બીનાઓને જાણનાર—સાંભળનાર જો ઈન્દ્રિયો હોત તો તે ઈન્દ્રિયો તે વિકીન પામી ગયેલી હોય છે અને તે વિકીન પામેલી હોવા છતાં પણ જીવને સ્મૃતિ આવી શકે છે અને સ્મૃતિદ્વારા પૂર્વ અનુભવેલ પદાર્થજ્ઞાનને તે જીવ જાણી શકે છે માટે જ્ઞાન આ ચૈતન્યતા તે જીવનો જ મુખ્ય ગુણ છે અને તે જીવની સાથે મહાના માટે સ્થિત છે જ્ઞાન એ જીવનો જ ગુણ હોવાથી દરેક જીવમાં જ્ઞાન અસ્તિ હોય જ છે પદ્મી ભક્તે તે ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં હોય.

જ્ઞાન એ જીવમાત્રનો સ્વભાવ હોવાથી સર્વ જીવો આવા પૂર્ણ જ્ઞાનવાળા અર્થાત્ કેવળજ્ઞાની છે. મિલકત સરખી છતાં ઘસાકમાં ઘસાઈ ગયેલાનો હાથ ઢૂંટો હોતો નથી તેમ દરેક જીવ કેવળજ્ઞાનમય છતાં જ્ઞાનશક્તિનું આજ્ઞાદન કરનાર કેઈ ચીજ આત્મામાં પડેલી છે. જેથી જ્ઞાનતીવ્રતા પ્રકાશમાં ન્યૂનાધિકતા વર્તે છે. આજ્ઞાદન કરનારી તે ચીજને જૈન-દર્શનમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તરીકે ઓળખાવી છે. આ રીતે જૈનદર્શન સિવાય બીજાઓએ જ્ઞાન સ્વભાવને રોકવાવાળા કર્મને માન્યુ જ નથી તેથી રોકવાનાં કારણો તથા તે કર્મને તોડવાના પ્રકારો પણ જૈનેતરદર્શનોમાં બતાવ્યા નથી. આત્મ-શુભ અને તેને રોકનારા કર્મની હકિકતનો ખ્યાલ પેદા થયા વિના આત્મશુભને પ્રગટ પણ શી રીતે કરી શકાય ?

જ્ઞાનશક્તિ ઉપર જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું જેવું જેવું આજ્ઞાદન તેવી તેવી જીવને પદાર્થ વિષય જાણવાની મુશ્કેલી અને જેટલી જેટલી મુશ્કેલી, તેટલી તેટલી મુંઝવણ, અને જેટલી જેટલી મુંઝવણ તેટલું તેટલું દુઃખ.

તનતોડ પ્રયત્નપૂર્વક પ્રાપ્ત સમૃદ્ધિ કેટલો ટાઈમ ટકશે ? કેટલા ટાઈમ મુઘી તેમા જરાપણ મુશ્કેલી નહિ આવે, તેના નિશ્ચિન જ્ઞાન વિના તે સમૃદ્ધિવંતને શાંતિ ખરી કે ?

વિદ્યના જેવ પદાર્થોની ત્રિકાલિક અવસ્થાઓ અનંતી છે તે અનંતી અવસ્થાઓ પૈકી પ્રત્યેક અવસ્થા કઈ જાનના નિમિત્તથી પ્રગટ થઈ શકે ? કઈ અવસ્થા સંગ્રહી જીવને કેવા પ્રકારની અનુકૂળતા યા પ્રતિકૂળતા મળે જાની શકે ?

આ સર્વનું અપૂર્ણ જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાની સિવાય વિશ્વનો કોઈ વૈજ્ઞાનિક પ્રાપ્ત કરી શક્યો નથી અને કરી શકવાનો પણ નથી.

જીવંતીઓ ને જીવંતીઓ ચાલી જાય, કંચડો-અળગે રેખીયાનો વ્યય થાય. મન-દિવસ તનનોડ પ્રયત્ન કરાય, છતાં પણ કેવળજ્ઞાનીઓના જ્ઞાનવડે જે પદાર્થજ્ઞાન થાય છે, તેવું પદાર્થજ્ઞાન અન્યથી કદાપિ ધર્મ શકતું નથી કેવળજ્ઞાનમાં જે શક્તિ છે, તેવી જ્ઞાનશક્તિ વિશ્વના કોઈ ચંદ્રા-ચંદ્રા કે આયણ શાસ્ત્રથી પ્રાપ્ત થઈ શકવાની નથી માટે જ જ્ઞાનીઓ પ્રેરે છે કે કોઈપણ પ્રકારના બાહ્યનાધનોની લેગભાગ પણ અપેક્ષા વિના વિશ્વના અમથ પદાર્થોની અમથ શક્તિઓના સુનય આવિષ્કારની મુલભૂતા પ્રાપ્ત કરવા માટે. આત્માની કેવળજ્ઞાન શક્તિને આનંદશક્તિ બનાવી માળનાર જ્ઞાનાવસ્થાથી કર્મન્વરૂપે વર્તી રહેલ પૌંદ્રગલિત જીવંતોને આત્મા ઉપરથી સર્વથા દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરે. પછી જીવો કે આત્માના આગળનાં રહેલ અનત જ્ઞાનશક્તિ, પદાર્થ વિનાશના કેવી રીતે આવિષ્કાર કરી શકે છે.

આધુનિક વૈજ્ઞાનિકોએ કરોડો-અળગે રેખીયાના વ્યય પૂર્વક અનેક યાત્રિક ગાથનો દાગ થા મનથળોની નિષ્ફળતા દાગ સુદમ આગ્રહિતના જે આવિષ્કાર કરી બતાવ્યા છે, તેના કરતાં પણ સૂક્ષ્માનિરૂદ્ધ અપેક્ષા વાળું જ્ઞાન જોઈ શકાયે દાગ વદાવતા આપણને અમલદાર છે કે કેઈ પણ જાતના આગ્રહારની અપેક્ષા વિનાના આગ્રહ અર્થ જ્ઞાનિ છે.

આવિષ્કારિત કરવામાં કેવલજ્ઞાની પુરુષોની જ્ઞાનશક્તિ કેટલી જખખર છે ? તે જૈનદર્શનમા પ્રરૂપિત દ્રવ્યાનુયોગના વિષયનો અભ્યાસ કરવાથી આપણને સમજાય છે.

કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ જ્ઞાનશક્તિના અભાવે જીવમાં વર્તતી અન્ય અન્ય પ્રકારની જ્ઞાનશક્તિ, તે કર્મરજકણોનો ન્યૂનાધિક પ્રમાણમાં પણ સંબંધ રાખવાવાળી છે. તેમા જેટલો જેટલો તે રજકણોનો સંબંધ તેટલું તેટલું જ્ઞાનશક્તિઓનું આગ્રહન હોય છે નહિસૂત્રમાં વિવિધ પ્રકારે વર્તતા જ્ઞાનનું મુદ્દ વર્ણન કરેલ છે

પૌદ્ગલિક આવિષ્કારો કરનાર વિવિધ વૈજ્ઞાનિકોની જ્ઞાનશક્તિ, કર્મરજકણોના સંબંધવાળી હોવાથી ઘણીજ અધુરી છે આધુનિક વૈજ્ઞાનિકોએ ગમે તેટલા પ્રકારે આજુ શક્તિના આવિષ્કારો ભણે ક્યાં, પરંતુ તે આવિષ્કારો અધુન અને કોઈપણ પ્રકારના બાહ્યસાધનોની અપેક્ષાવાળા છે. જ્યારે સર્વજ્ઞ-કેવલજ્ઞાની પુરુષો દ્વારા આવિષ્કારિત, પરત્ર આવિષ્કારો કોઈપણ પ્રકારના બાહ્યસાધનની અપેક્ષા વિનાના અને સંપૂર્ણ છે

આ રીતે આત્માનો મુખ્ય સ્વભાવ જ્ઞાન છે, તે મમ વતય ત્યારે જ જ્ઞાનની અધિકતા-ન્યૂનતા અને અન્તે પદિ પૂર્ણતા સમજાય વળી જ્ઞાનમા તરતમતા-ઓછાતાપણ સમજાય તેના કારણરૂપ જ્ઞાનાવગ્ચીય કર્મ પાણ સમજાય

આ જ્ઞાન ઉપરાંત આત્માનો બીજો ગુણ (સ્વભાવ)

દર્શન છે અર્થ જ્ઞેયપદાર્થો આમાન્ય અને વિશેષ એમ બન્ને ભાષ શુદ્ધ હોય છે આમાન્ય વિના વિશેષ હોઈ શકતું નથી અને વિશેષ ગૃહિત આમાન્ય હોતું નથી પરંતુ પ્રત્યેક વસ્તુમા તે બન્ને સ્વલક્ષ છે તેમાથી જ્ઞેયના વિશેષ ધર્મને જાણવાવાળા આત્માને જે શુણ છે, તે જ્ઞાન છે અને તે જ્ઞેયના આમાન્ય ધર્મને જાણવાવાળા આત્માને જે શુણ છે તે દર્શન છે બન્નેવિક્ત રીતે તો વસ્તુના પ્રાથમિક ખ્યાલ પૂરતા જ્ઞાનને જ દર્શન કહેવાય છે પદાર્થઆધારી પ્રથમભૂમિકા દર્શન છે તેના બંધનના ખ્યાલ સ્વરૂપને ભાન નહી થતા દૃક્ષ્ય વસ્તુની સત્તાનું જ ભાન થાય છે જ્ઞાન તે નાકાઃ અને સ્વિકલ્પ છે અને દર્શન તે નિગ્રહઃ અને નિર્વિદ્ય છે જે જ્ઞાનને આત્માને શુણ આનીએ એટલે દર્શનને તો માનવું જ પડે કોઈપણ વસ્તુનું પોલું તો આમાન્ય જ્ઞાન પ્રાય અને પોલું પણ વિશેષ જ્ઞાન પ્રાય છે તેના પોલું આમાન્ય જ્ઞાન જે તેનું નામ જ દર્શન છે દર્શનને હવતા જાણવા તરીકે આનીએ એટલે તેના અવસ્થાપ્રકરણ નિર્માણની પ્રક્રિયા માનવું જ પડે આ રીતે જ્ઞાનની પ્રકારતા-પૂર્ણતાને જે નિર્માણના પોલું તેના દર્શનની પ્રકારતા-પૂર્ણતાને જે દર્શન કહેવાય છે

જ્ઞાનના પ્રાથમિક ખ્યાલ પૂરતા જ્ઞાનને જ દર્શન કહેવાય છે આમાન્ય જ્ઞાન અને દર્શનના સ્વરૂપને જે નિર્માણના પોલું તેના અવસ્થાપ્રકરણ નિર્માણની પ્રક્રિયા માનવું જ પડે આ રીતે જ્ઞાનની પ્રકારતા-પૂર્ણતાને જે નિર્માણના પોલું તેના દર્શનની પ્રકારતા-પૂર્ણતાને જે દર્શન કહેવાય છે

કર્મો (કર્મ સ્વરૂપે પરિણામ પામિલ પૌરુષલિક સ્વરૂપો), આત્માની સાથે થતા તે કર્મોના અભયનાં કારણો, તે અંગધર્મી આત્માને દૃષ્ટકારી કરવાના ઉપાયો. આત્માની સ્વભાવ-વિભાવ રચા, વાસ્તવિક મુખ-દુઃખની અમજ, ઇત્યાદિ તાત્વિક જ્ઞાન વિજ્ઞાનને વીતનાજ અર્વજ પુરુષોના કથન મુજબ અન્ય તરીકે સ્વીકારી લેવામા મુજબનાર કર્મને “દર્શન મોહનીય” કર્મ કહેવાય છે. અને તે અત્ય માન્યતાનુસાર જીવનની પ્રવૃત્તિમા મુજબનાર અપ્રાપ્ત આદે આવનાર કર્મને આશ્ચિત મોહનીય કર્મ કહેવાય છે.

આત્માના ઓથો શુભ વીર્ય છે આ વીર્ય અંગેની વિચિત્રતા આ પુસ્તકના પ્રકરણ પાચમામા વિનાશકારી છે.

જ્ઞાન-દર્શન-આશ્ચિત અને વીર્ય એ આત્માના સ્વ-માલિકીતા-ખાલા કરાયથી નહિ આવેલા સ્વાભાવિક શોભા છે ત્યારે જ્ઞાનાવગમીય-દર્શનાવગમીય-મોહનીય અને અતગાય એ આરં. કર્મરૂપે પરિણામ પામી આત્માની સાથે સંયોજિત બની એલ પૌરુષલિક સ્વરૂપોના સમૂહ છે આત્માની સાથે અગમિત બની એલ અન્ય કર્મસ્વરૂપોના સ્વભાવની વિસતતાના દિગ્ગંધે જીવને દુઃખાતા બનવામા પા વિસતતા ને અને તેથી જ તે કર્મસ્વરૂપોના સમૂહ પૈકીની વિવિધ સ્વરૂપોની જ્ઞાનાવગમીય આદિ જિન્મ જિન્મ મોહના છે.

આ જિન્મ જિન્મ સ્થાપના કર્મ-સ્વરૂપે પરિણમ પડે છે પૌરુષલિક સ્વરૂપોના સમૂહને અગમિત અવગમી ને તે કર્મ સ્વરૂપો ને તે સ્થાપના એ ને છે વિવિધ ને સ્વરૂપે એ.

બુકાવ), અવિરતિ (પાપ ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા નહિં હોવાથી આહુ રહેવાવાળી પાપની છૂટ), કપાય (ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ તથા કામ-લુપ્ત-ચોક્કાદિ આત્માના કલુષિત પરિણામ), અને યોગ (મન-વચન-કાયાની પ્રવૃત્તિ અર્થાત વિચાર-વાણી અને નિહાળનચલન આદિ ક્રિયા), એ ચાર કારણોને લઈને આત્મા સાથે કર્મ બંધાય છે.

કર્મબંધમા ઉપરોક્ત ચાર કારણો પૈકીનાં પ્રથમનાં ત્રણ કારણો તે જીવે પોતે પૂર્વે બાંધેલ મોહનીય સંજાધારક કર્મચક્રણ સમૂહના વિપાકોદયથી વર્તતા આત્માના આતંકિ દુર્ગુણો છે આ દુર્ગુણોને જ લાવ કર્મ કહેવાય છે અને તે હોવામા મોહનીય સંજાધારક ચક્રણ સમૂહ સ્વરૂપ દ્રવ્ય કર્મ જ કારણરૂપ છે એટલે આત્મામા અબધિત બની રહેલ મોહનીય સંજાધારક ચક્રણસમૂહના નિમિત્તને પામી જીવમા મિથ્યાત્વ-અવિરતિ અને કપાય પ્રગટે. અને મિથ્યાત્વાદિની પ્રગટનાથી પુનઃ મોહનીય સંજાધારક નવા ચક્રણ સમૂહનો આત્મામાં અબધ થાય. આવી રીતે મોહનીય કર્મ અને મિથ્યાત્વાદિ આત્માના દુર્ભાવો અસ્પર્શન કાર્ય-કારણ રૂપે વર્તે છે.

કપાયો તે રાગદેવ છે કયા કપાયો ગગન્નરૂપ અને કયા કપાયો દેવ સ્વરૂપ કહેવાય છે? તે બિન્ન બિન્ન દષ્ટિ દેખાઈ લેતે આત્મામા બહુ જ સ્પષ્ટપણે સમજાવેલ છે

તેક કર્મની બરી જડ તો કપાય જ છે મન-વચન અને કાયાના યોગે સમાનપાંડુ વર્તતા રીવા છતાં પણ કપાય-મુક્ત જ માને બધાનું કર્મ નથી તો વિપાકજનક થતું કે

નથી જે સમયથી અધિક સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરતું માટે જ કર્મ-
બધમા કપાયની જ પ્રધાનતા અવ્યવહાર માટે નિત્યાર્થ અવરતા
અથવા આક્રમણના અત્ર બીજામાં કદ્ય છે કે કપાયના નબળાથી
જ ઉપ કર્મને યોગ્ય પુનઃજોડા કરવા કરે છે અને અવ્યવહાર
મા પણ આપણે બોલીએ છીએ કે નાજ-કેપથી જ કર્મ
અધાય છે પરંતુ કર્મના આક્રમણે એકવાના નિજાનુસંધાને
નાજ અને કેપની વિવિધ રીતે વર્તની અવસ્થાના બાજ અથાક
કોના વેતર છે

કપાયના વિકાસ અનેક પ્રકારે છે - શૃલપાને વર્તતા
મેધાદિ કપાયોને તે બાલ હોવા નાંદલાઈથી કપાયરૂપે નહ
સકે છે પરંતુ કપાય સ્વરૂપે વર્તતા કેટલાક વિકાસ મેળવે છે
તે નાનાન્ય જનતા તેને આજળી છે નમદા અર્થે જ નથી
આવા વિકાસમાં અભ્યતરપણે પણ થમ તે 'પાપ' ના ના
સંધ છે આ રીતે વિવિધ સ્વરૂપે કામ 'આ' ના પાપના આદિ
પાને દેનદર્શનના બહુ જ સુખ અને સુખ રીતે બતાવ્યા
છે માટે જ માદનીય કર્મને દેનદર્શનના અપાર્થના નાંદે
આથી કપાયના અવરણને અતિ પાપપણે બાજા હોવા મા - નહ
સકે અને તેનાથી અવ્યવહારના અવ્યવહાર ને ને રીતે વર્તાયો
તે મા અપાર્થના પ્રધાન છે અને રીતે વર્તે તે - નહ
સકે નાનાની કદિ નાનાની પ્રાપ્ત્ય કરે તે રીતે
પાપની અપાર્થના અપાર્થના પાપ - વર્તે તે - નહ
સકે રીતે વર્તે વિવિધ અપાર્થના રીતે રીતે રીતે
રૂપે રીતે અપાર્થના રીતે રીતે રીતે રીતે રીતે
રૂપે રીતે અપાર્થના રીતે રીતે રીતે રીતે રીતે

જીવને મિથ્યાત્વની માન્યતામાં મુકનાર અનતાનુષ્ઠી નામક કપાય છે અને અવિરતિદશામાં રાખનાર તે અપ્રત્યઃ જ્યાની અને પ્રત્યાજ્યાની નામક કપાય છે.

આ મિથ્યાત્વ અને અવિરતિદશા ઉત્પાદક કપાયોમ ક્રોધાદિ માત્રાઓ એવી અસ્પષ્ટપણે વર્તે છે કે મામાન્ય માનવી તેને સમજી શકતો નથી. છતાં તે જાને દશાગે કપાયના જ ઉદયવાળી હોઈ તે જાને હેતુ કપાયના સ્વરૂપથી જુદા પડતા નથી. માટે કર્મના જાન્ધહેતુઓ કપાય અને યોગ એમ બે પણ ગણી શકાય છે.

આ રીતે જાન્ધહેતુઓ મુખ્યપણે કપાય અને યોગ એમ બે છે પરંતુ આધ્યાત્મિક વિકાસની ઉતરતી-ઘડતી ભૂમિકાએ ગુણસ્થાનકોમાં જ ધાતી કર્મપ્રકૃતિઓની તત્તમ ભાવના કારણમાં મોહનીય કર્મના ઉદયથી વર્તતી કર્મ દશા કર્મ પ્રકૃતિઓના જાન્ધમાં કારણભૂત છે ? તે સાદી સમજના લોકોને મહેલાઈથી સમજાવવા માટે જ્ઞાનિપુરુષોએ મિથ્યાત્વ અને અવિરતિને કર્મજાન્ધના હેતુમાં જુદા જુદા ગણાવ્યાં છે.

યોગથી કાર્મિક વર્ગણનાં રજકણો આકર્ષિત કરી જીવમાં સંબંધિત જાને છે, પરંતુ તે રજકણમૂલકમાં વિવિધ સ્વભાવનું નિર્માણ તો તે સમયે આત્મામાં વર્તતા વિવિધ સ્વભાવધાત્મક વિવિધ કપાયોને અનુલક્ષીને જ થાય છે.

જીવ તે કાર્મિકવર્ગણના પુદ્ગલોને યોગરૂપે વીચરે છે અને કર્મરૂપે પરિણમાવે છે. એટલે જીવન

પ્રદેશસમૂહની વહેંચણી પણ સરળી સંખ્યા પ્રમાણ નહિ થતા અમુક નિયત ધોરણે જ ન્યૂનાધિક રીતે થાય છે.

આમ એક જ સમયે આહિત કાર્મણવર્ગણામાંથી પગિણામ પામેલ કર્મના ભાગલા પડી જઈ, પ્રત્યેક ભાગમાના પ્રદેશ સમૂહની અલગ અલગ રીતે સ્વભાવાદિ નિર્માણ થવાની હકિકત કેટલાકને આશ્ચર્યકારી લાગશે, પરંતુ તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી કારણ કે જીવ અને પુદ્ગલની અગ્નિંત્ય શક્તિઓ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. એક જ કારણથી થતા અનેક કાર્યમાં અનેક વિચિત્રતા ઉત્પન્ન થવાની પ્રત્યક્ષતા, એક સ્વરૂપવાળા એવા એક બીજાથી વિચિત્ર પ્રકૃત્યાદિવાળા વિચિત્ર અવયવોવાળી વનસ્પતિઓમાં આપણે અનુભવીએ છીએ. તદુપરાત ભોજનનો કોળીયો ઉદરમાં પ્રવેશ્યા બાદ તે જ કોળીયાનું રમ-રૂધિર-માસ-મેદ-અસ્થિ-મળા અને વીર્ય એ સાત ધાતુરૂપ વિવિધ રીતે થતું પગિગુમન તે આપણા રોજરોજના અનુભવની વાત છે.

શરીરમાં સાતે ધાતુઓની નિરંતર એક પ્રકારની રસાયણિક ક્રિયા ચાલ્યા કરે છે જે ખોરાક ખાવાપીવામાં આવે છે તે દોઝરી અને આતરણમાં પરિપક્વ થઈ નાડીઓમાં ખેંચાઈ તેનાથી મળમૂત્ર જુદા પડે છે અને તેમાંથી સાગરૂપ જે રમના સ્થાન હૃદયમાં જઈ હૃદયમાંના મળ રસમાં મળે છે અને ન્યારી શરીરમાં પ્રસાર પામી અર્ધ ધાતુઓનું પાયાનું કરે છે હૃદયમાં ગયા પછી આ રમના ત્રણ વિભાગ થાય છે ૧ સ્વૃત ૨ મૂકમ અને ૩ મળ સ્વૃતગ્ન પાતાની

મોહ પ્રાપ્ત થાય છે અને એવું પ્રારબ્ધ બાંધાય છે કે પછી અમુક સમય મુધી એ જીવે મનુષ્ય-દેવ તિર્થંચ કે નરક, એ આરમાંની કોઈપણ ગતિમાં અવતરવું પડે છે. ત્યાં પણ મહા કાળ ટકી રહેવાનું નહિ હોતાં તેની મુદત મુકરર હોય છે. મુદત પૂરી થયે ત્યાંથી છૂટી અન્ય સ્થાને અવતરવું પડે છે. એમ જન્મ-મરણના ચક્રાવામા તેને ઘુમવું પડે છે. ત્યાં ક્યારેક અધ્યાત્મપોષક અને ક્યારેક અધ્યાત્મશોષક કૃપાના સંયોગો પ્રાપ્ત કરે છે આ બધી બાહ્ય સામગ્રીના સંયોગ-સર્જક કર્મોને અઘાતી કર્મ કહેવાય છે અને તે વેદનીય-આયુ-નામ અને ગોત્ર એમ ચાર પ્રકારનાં છે

વેદનીયકર્મ સંસારી જીવને મુળ-દુઃખનો અનુભવ કરાવે છે. આયુકર્મ મનુષ્યાદિ શરીરોમા ચોક્કસ કાળ મુધી જીવને ટકાવી રાખે છે. નામકર્મ જીવને ગતિ-વ્રતિ-શરીર-શરીરના અવયવો-શરીરના રૂપ, સ્વર-ચશ ચા અપચત ઇત્યાદિ પ્રાપ્ત કરાવે છે. અને ગોત્રકર્મ ઉચ્ચ-નીચ ક્ષણ પ્રાપ્ત કરાવે છે આ પ્રમાણે આ ચારે અઘાતી કર્મો મુખ્યત્વે કરીને તો જીવને બાહ્યસામગ્રીના સંયોગમા મંબાંધ ધરાવે છે

અઘાતી કર્મની પ્રકૃતિઓ (દલિલ સમૂહો) જ્ઞાનાદિ મુખ્ય ગુણોના ધાન નહિં કરતી હોવા છતાં પણ જ્ઞાની આદ્ય મળેલ શાદુકાર જેમ ચાર કહેવાય છે, તેમ ઘાતી કર્મની મત્તા પણ વિદ્યમાન હોતે છતે અઘાતી પ્રકૃતિઓ જ્ઞાનાદિ ગુણોના ધાન કરતી દેખાય છે ઘાતી કર્મની મત્તા નષ્ટ થયે છતે અઘાતી કર્મોના ઉદય તેની પરંપરા નિપત્તી

જાને છે ? ત્યારબાદ અદ્ય સમયમાં જ શેષ ત્રણ વાતીકર્મ, આત્મામાંથી સર્વથા નષ્ટ કેવી રીતે જાને છે ? અને અન્તે અઘાતી કર્મો સ્વયં કેવી રીતે છૂટી જવાથી આત્મા, અગર-અમર સ્થાનને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે ? આ બધી હકિકત, સ્પષ્ટ અને હૃદયગમ્ય રીતે જૈનદર્શનમાં જેવી જાણવા મળે છે, તેવી અન્ય ક્યાય પણ જાણવા મળી શકતી નથી.

જૈનશાસ્ત્રમાં સ્વભાવની વિવિધતાને અનુલક્ષીને કર્મના મૂળ આઠ ભેદ અને ઉત્તર ૧૫૮ ભેદદ્વારા કરેલ કર્મની વિવિધતાનું વર્ગીકરણ એટલું બધું સુંદર છે કે તેના દ્વારા સમારી આત્માની અનુભવસિદ્ધ ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓનો ખુલાસો જૈનદર્શનમાં જાતાવેલ કર્મતત્ત્વના જ વિજ્ઞાન દ્વારા થઈ શકે છે.

કેવા પ્રકારનું કર્મ વધુમાં વધુ અને જોછામાં જોછો કેટલો દાર્ઘ્ય આત્માની સાથે ટકી શકે ? કર્મનો બધ થયા પછી તે વિવક્ષિતકર્મ કેટલા દાર્ઘ્ય મુખી તેનો વિપાક દેવામાં અસમર્થ રહી શકે ? વિપાકના નિયત સમયમાં પણ પડતો થઈ શકે કે કેમ ? કંઈ જાનના આત્મપગિણામથી આવો પડતો થઈ શકે ? બધાસમયે વિવક્ષિત કર્મમાં જે સ્વભાવનું નિર્માણ થયું હોય તે સ્વભાવનો પણ પડતો વિપાક સમયે થઈ શકે કે કેમ ? સ્વભાવપડતો થઈ શકતો હોય તો જેવી રીતે થઈ શકે ? કર્મનો વિપાક કેટલી ગદાય કે કેમ ? કેટલી ગદાનો હોય તો કેવા આત્મ પગિણામથી કેટલી ગદાય ? દરેક પ્રકારના કર્મનો વિપાક કેટલી ગદાય કે અગુરુના જ વિપાક કેટલી ગદાય ? જીવ પાતાની વીર્ય-ગદ્ગિના આવિ-

છે ? પ્રાણીમાત્રની વિવિધ શરીરરચના, વિવિધ ચૈતન્યશક્તિ, પ્રાણીઓમાં વર્તતી રાગ-દ્વેષની અનેકવિધ વિચિત્રતા, ઇન્દ્રિયોની ન્યૂનાધિકતા, સમાન ઇન્દ્રિયો આદિ સ્વયંગો હોવા છતાં બુદ્ધિમાં વિવિધતા, સાંસારિક મુખ-દુઃખના સ્વયંગોની અનુકૂળતા તથા પ્રતિકૂળતા, આત્મભગ્નની હાનિ વૃદ્ધિ વિગેરે અનેક વિચિત્રતા, કર્મસમૂહને હટાવવા જૈનધર્મના આરાધકોમાં કરાતી બાહ્ય ક્રિયાઓની મહત્તા, આવી અનેક બાબતોનો ખુલાસો માત્ર જૈન દર્શનકથિત કર્મવિજ્ઞાન ઠાગ જ મળી શકે છે. આ સર્વ ખુલાસા, જૈનદર્શન-આવિષ્કારિત કર્મવિજ્ઞાનથી જ મળી શકવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે “કર્મ રજકણ” એ એક પૌદ્ગલિક (એક પ્રકારના જડ પદાર્થ)ની જ અવસ્થા છે, એવી સમજ માત્ર જૈનદર્શન પ્રાપ્ત કરાવી શક્યું છે. કર્મને જે એક વસ્તુ કે પદાર્થ જાણે તે જ કર્મસ્વરૂપ બગબગ સમજી શકે.

જૈનદર્શન કહે છે કે “કર્મ” એ પુદ્ગલ દ્રવ્ય (પદાર્થ) ના પરિણમનની જ એક અવસ્થા છે. વસ્તુની અવસ્થામાં પડેલો થયો તે તેનું પરિણમન કહેવાય છે. પરિણમન થવામાં કંઈ કોઈ મૌલિક તત્ત્વની નવી ઉત્પત્તિ નથી મૌલિક વસ્તુ તો તેમાં કાયમી છે, પરંતુ પરિણમન યા અવસ્થાનો તેમાં પડેલો છે જેમ પ્રાણીઓના શરીરમાં રહેલી માન ધાતુઓ (રસ-રુચિ-માગ-મેદ-અગ્નિ-મજ્જા અને વીર્ય) તે પ્રાણીએ પ્રાણ કહેલ જોગકતું પરિણમન છે, તેમ કર્મ એ પુદ્ગલકતું એક પરિણમન છે પરિણમન પામેલા પુદ્ગલના વર્ણ-ગંધ-

પાંચ પ્રકારે ભેદ પરિણામ. (૫) વર્ણમાં પલટો થવા સ્વરૂપ
પાંચ પ્રકારનો વર્ણપરિણામ. (૬) ગંધમાં પલટો થવા સ્વરૂપ
બે પ્રકારનો ગંધપરિણામ. (૭) રસમાં પલટો થવાસ્વરૂપ પાંચ
પ્રકારનો રસપરિણામ. (૮) સ્પર્શમાં પલટો થવા સ્વરૂપ આંક
પ્રકારનો સ્પર્શપરિણામ. (૯) ગુરુત્વ આદિ ઉપજવા સ્વરૂપ
ચાર પ્રકારનો અગુરુલઘુપરિણામ. (૧૦) દ્વનિ પ્રગટ થવા
સ્વરૂપ બે પ્રકારનો શબ્દપરિણામ.

આ દશ પ્રકારના પરિણામથી પુદ્ગલના અનેક રૂપા-
ન્તરો થયા કરે છે તે વિવિધ રૂપાન્તરોમાં વિવિધ શક્તિઓ
પ્રગટ થાય છે. પરંતુ પુદ્ગલના અન્ય ગીતે થતાં રૂપાન્તરો
કરતા કર્મરૂપે થતા રૂપાન્તરનું વર્ણન જૈનદર્શનમાં અત્ર
સ્થાને છે તેનું કારણ એ છે કે આત્માની અનંત શક્તિ-
ઓને આવરનાર તો કર્મસ્વરૂપ જ વર્તતું પુદ્ગલનું રૂપાન્તર
છે. વિશ્વના આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમાં, વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રમાં કે અન્ય
કોઈ વ્યાવહારિક ક્ષેત્રમાં આગળ વધનાર આત્માઓ, સ્વાત્મા
આથે અગંધિત કર્મપુદ્ગલરૂપ આવરણને દશોપશમ પામતા
ઠાગ જ આગળ વધે છે ભૌતિક વિજ્ઞાનનો આવિષ્કાર, તેનો
ઉપયોગ, તે ઠાગ પ્રાપ્ત થતી ઇચ્છિત અનુકૂળતા, આ
બધામાં કર્મરૂપે રૂપાન્તર પામેલ પુદ્ગલનો પ્રિરૂપ
મુખ્યરૂપ છે

જૈનદર્શન એક છે કે પ્રાણીઓને વિવિધ પ્રકારે ભોગ
વધા પડતાં કર્મોનો મૂળ આધાર હોવ અને પુદ્ગલ તત્વનો

કેવા માટે ધર્મનિષ્ઠની અદ્ભુત શક્તિઓનો ઉપયોગ કેવી
 રીતે કરવો જોઈએ ? તેનું અચોટ પ્રતિપાદન જનદર્શન દ્વારા
 આપેલું છે. આ રીતે અમલ શક્ય છે એટલું જ નહિ
 પણ દ્રશ્ય જગતની રચના હોવા કરે છે ? કેવી રીતે કરે
 છે ? આ માટે કરે છે ? તે અળખી વાસ્તવિક હકિકત પા-
 ની જોવાનું કથિત કર્મવાદ ઉપરથી જ અમલ શક્ય છે

પ્રકરણ ૭ મું

સૃષ્ટિ સર્જન

આ દ્રશ્ય જગતનું અસ્તિત્વ કોઈ અમુક નિયત ટાઈમથી જ બની રહ્યું છે, એવું નથી. તે તો સદાના માટે છે જ. અને સદાના માટે રહેશે જ હા ! એટલું જરૂર કે એમાં પરિવર્તન થતા રહે છે અને થતા રહેશે તેમાં કેટલાક પરિવર્તન તે જીવના પ્રયત્નની અપેક્ષાવાળા છે વળી એવાં પણ કેટલાક પરિવર્તન હોય છે કે જેમાં કોઈના પણ પ્રયત્નની અપેક્ષા રહેતી જ નથી. તે જડતત્ત્વોના વિવિધ સંયોગોથી, ઉષ્ણતા-વેગ-ક્રિયા આદિ શક્તિઓથી બનતા જ રહે છે માટી-પથ્થર આદિ ચીજોના એકત્ર થવા કે નાના-મોટા પડાડ બને છે જુલું જુલું દિશાઓમાંથી આવે મળેલ પાણીના પ્રવાહમિલનથી નદીઓ બને છે. ઘણી નદી ઓના પાણીસમૂહથી સમુદ્ર બને છે.

સૂક્ષ્મખુદ્ધિથી સમજનાર સમજી શકે છે કે-આ જગતના સ્ફુટ અને સૂદૃઢ પદાર્થો પરમાણુના ભિન્નભિન્ન પ્રકારના સંયોગોથી ગ્યાય છે. પૂરણ અને ગતન એ પુદ્ગલ-પરમાણુના સ્વભાવ હોવાથી પરમાણુયુક્ત પદાર્થોમાં અનેક પ્રકારના ઉપાન્તરો થવાની યોગ્યતા આપતો લેઈએ છીએ. પૃથ્વી ઉપરનું દોષવાળું જગ, સૂર્યના કિરણોથી ગોળાર્ધ

તે સર્વે, પૃથ્વી-પાણી-વનસ્પતિ વગેરે એકેન્દ્રિયાદિ જીવાનાં તે તે જીવે ધારણ કરેલાં કે છોડી દીધેલાં શરીરો જ છે. વળી શરીર એ પણ કંઈ કોઈ દ્રવ્યની નવિન ઉત્પત્તિ નથી. પરંતુ પ્રયોગ પરિણામ (જીવ પ્રયત્ને અવસ્થાંતર થયેલ)થી પરિણમન પામેલ દ્રવ્યનું રૂપાન્તર છે. શરીર ધારણ કરનાર જીવ તે શરીરને છોડી અન્ય સ્થાને ગાડ્યો જાય છે, ત્યારે શરીરના પણ વિવિધરૂપે રૂપાન્તરો, મિશ્ર પરિમાણથી થાય છે.

આ શરીર કઈ અવસ્થાસૂચક પુદ્ગલ તત્વમાથી બને છે? કોણ બનાવે છે? આ શરીરના સૂક્ષ્મ-સ્થૂલ આદિ પ્રકાર, તેની રચનાપદ્ધતિ, તેનો વૃદ્ધિક્રમ, ઇત્યાદિ શરીર-રચના અંગેનો અનેકવિધ વિચાર, વૈજ્ઞાનિક ઢંગે જૈનદર્શનમાં હૃદયગમ્ય રીતે સમજાવ્યો છે અને તેમા અનભિમંધિજ સ્વરૂપે વર્તેલો જીવ પ્રયત્ન, શરીર રચનામાં ઉપયોગી બનતું મૌલિકપૌદ્ગલિક તત્વ અને કર્મસ્વરૂપ પૌદ્ગલિક આગુમમૂલ, આ ત્રિયોગી અંગમથી જ શરીરની રચના થાય છે અને તેમાથી વિવિધ સ્વરૂપે દ્રશ્ય જગતનું અસ્તિત્વ વર્તે છે.

પૂર્વ કોણ આઠ પ્રકણયોગ્ય પુદ્ગલવર્ગીયોઆ પૈકીની પાંચ શરીરયોગ્ય પુદ્ગલવર્ગીયોઆ તે તે શરીરચ્ચનાનું મૂળ ઉપાદાન તત્ત્વ છે અર્થાત તે તે વર્ગીયોઆમાંથી જ તે તે શરીરની રચના થાય છે આ શરીર ચ્ચના તે તે શરીરને ધારક તે તે જીવના જ પ્રયત્નપૂર્વક થતી હોવા છતાં પણ તેનો નામમ ઉચ્ચ કર્મધિન હોવાથી જેવા પ્રકારના કર્મનો ઉચ્ચ મોલ તેવું જ શરીર બની શકે છે એટલે કર્મગમૂલની આધિનતાના

જ યની વ્યથ છે અને તે એવાં કામ કરી એમે છે કે જેથી
સ્વય પોતાના કર્માનુસાર ફળ પ્રાપ્ત કરી જ લે છે. આ રીતે
શરીર સ્વનામા પ્રવૃત્ત યની રહેલ જીવ પ્રયત્નમા પણ જીવની
બુદ્ધિ પોતાના પૂર્વકૃત કર્માનુસારે જ યની રહેતી હોવાથી
પોતપોતાના શરીરની સારી યા નરખી વ્યના કર્મઆણુમમૂહની
આધિનતાથી જ જીવ કરી શકે છે, એમ માનવામાં કંઈ
હરકત રહેતી નથી

પહેલાં વિચારાર્થ ગયું છે કે પ્રતિબંધ જીવવડે ગૃહિત
કર્મજીવગર્ણાના તમામ આણુમમૂહમાં સ્વભાવનું નિર્માણ
એક સરખું નહિ થતા વિવિધ પ્રકારનું થાય છે. અને
તે વિવિધ પ્રકારના સ્વભાવધારણ આણુમમૂહો વિવિધ મજાથી
વ્યાવહાય છે

અહિં શરીરને યોગ્ય પુદ્ગલોનું પ્રદાન અને તે
પુદ્ગલોનું પરિણમન વિવિધ રીતે જીવ કેવી રીતે અને ક્યા
કર્મને આધીન રહીને કરે છે, તે આપણે વિચારવાનું છે.
વિવિધ અંશધારક કર્મઆણુમમૂહનું જૈનદર્શનમાં મૂળ આઠ
અને ઉત્તર ૧૫૮ ભેદે વર્ગીકરણ જેમ કર્યું છે, તેમ ગુણ
અને અણુમ કળદાતાની અપેક્ષાએ પુણ્ય તથા પાપ એમ બે
ભેદે, તથા જ્ઞાનાન્તિ ગુણોનો ધાત કન્નાર અને નહિ કન્નારની
અપેક્ષાએ ધાતી-અધાતી એમ બે ભેદે પણ વર્ગીકરણ કરેલું
છે તદુપરાંત કર્મના વિપાક અમુક હેતુએ પ્રાપ્ત થતા હોવા
અને તે વિપાકની હેતુમૂલક અપેક્ષાએ કર્મપ્રકૃતિઓનું

સ્વરૂપે અસર કરે છે. પરંતુ કેટલાંક કર્મ એવાં છે કે જે ક્ષેત્રની, ભવની કે બાહ્ય જડસામગ્રીઓની અપેક્ષા ગળ્યા વિના સીધી રીતે આત્માને વિપાક દેખાડવાનું કામ કરે છે તે કર્મપ્રકૃતિઓને જીવવિપાકી કહેવાય છે. તે પ્રકૃતિઓનીચે મુજબ છે

જ્ઞાનાવરણીય-૫, દર્શનાવરણીય ૯, વેદનીય ૨, મોક્ષનીયની ૨૮, ગોત્રની ૨, અંતરાયની ૫, તથા નામકર્મમાં ગતિ ચાર, જાતિ પાંચ, વિહાયોગતિ બે, શ્વાસોગ્ધાત્ર નામ કર્મ-૧, તીર્થંકર નામ કર્મ-૧, ત્રસ-૧, બાદર-૧, પર્યાપ્ત ૧, સૌભાગ્ય-૧, સુસ્વર-૧, આદેય-૧, યશ-૧, સ્થાવર-૧ સૂક્ષ્મ-૧, અપર્યાપ્ત-૧, દૌર્ભાગ્ય-૧ દુ.સ્વર-૧, અનાદેય-૧. અને અપયશ-૧, એમ કુલ ૭૮ પ્રકૃતિ જીવવિપાકી છે

હવે પ્રથમ ક્ષેત્રવિપાકી અને ભવવિપાકી પ્રકૃતિઓ કઈ છે, તે વિચારી પછી પુદ્ગલ વિપાકીની હકીકત વિચારીશું.

ક્ષેત્રવિપાકી—તે અમુક ક્ષેત્રમાં જ ઉદય થતી હોવાથી ક્ષેત્રવિપાકી કહેવાય છે. અહિં ક્ષેત્ર તે એક ભવમાથી બીજા ભવમા જતાં આકાશપ્રદેશની શ્રેણીરૂપ જ લેવાનું છે દેવાનું પૃથ્વી, મનુષ્યાનુપૃથ્વી, તિર્થ આનુપૃથ્વી અને નરકાનુપૃથ્વી એ ચારે આનુપૃથ્વીકર્મો ક્ષેત્રવિપાકી છે. કાચણ કે તે ક્રમો, જે ગતિની વચ્ચે બગબગ આકાશપ્રદેશોની શ્રેણીરૂપ ક્ષેત્ર પર પસાર થતાં જીવને ઉદયમાં આવે છે.

ભવવિપાકી—જે કર્મપ્રકૃતિઓ અમુક ભવમાં જ

સમજનારાઓ, પ્રાણીઓની શરીરરચનાની સમજણમાં આવે છે. એટલે, પુદ્ગલવિપાકી કર્મપ્રકૃતિઓનું સ્વરૂપ જલ્પ અતિ આવશ્યક છે.

પુદ્ગલનું ગ્રહણ અને પરિણમન કરાવવા દ્વારા વિપાકનો અનુભવ કરાવનારી હોવાના અંગે જ આ પ્રકૃતિઓ, શાસ્ત્રમાં “પુદ્ગલવિપાકી” પ્રકૃતિઓ તરીકે આવે છે. તે ૭૨ પ્રકૃતિઓ નીચે મુજબ છે.

શરીર નામકર્મ-૫, અંગોપાંગ નામકર્મ-૩, નામકર્મ-૧૫, અંધાતન નામકર્મ-૫, મંહનન નામકર્મ-૨, સ્થાન નામકર્મ-૬, વર્ણ નામકર્મ-૫, ગંધ નામકર્મ-૫, સ્પર્શ નામકર્મ-૮, અગુરુલઘુ નામકર્મ-૧, નિર્માણ નામકર્મ-૧, પરાધાત નામકર્મ-૧, ઉપધાત નામકર્મ-૧, આતપ નામકર્મ-૧, ઉદ્યોત નામકર્મ-૧, નામકર્મ-૧, આધારણ નામકર્મ-૧, શુભ નામકર્મ-૧, અનામકર્મ-૧, સ્થિર નામકર્મ-૧, અસ્થિર નામકર્મ-૧, કુદ્વલ-૭૨ પ્રકૃતિઓ છે.

આ બોધાત્મેષુ પ્રકૃતિઓ તે નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિઓ પૈકીની છે નામકર્મને જનદર્શનકારણો ચિત્રકારની ૮ પ્રકૃતિઓ છે ચિત્રકારને જલ્પ ચિત્ર તૈયાર કરવાની ૫ પ્રકૃતિઓ તેને અનુરૂપ રૂપા-રંગ-અક્ષર વગેરે સામગ્રી પામે તૈયાર કરી શકે છે તે સામગ્રીઓમાં જોડાતી રચના તે મુજબ ચિત્રના કાર્યમાં રચના થાય છે.

શરીર નામકર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થાય છે અને તે શરીર ટકી રહે ત્યાં સુધી તે પ્રમાણે વર્ગણા ગ્રહણ કરવાનો હક્ક ચાલુ રહે છે.

અહીં સમજવું જરૂરી છે કે-પાત્ર પ્રકારના શરીરો પૈકી મનુષ્ય અને તિર્ય અને યોગ્ય મુખ્યપણે ઔદારિક શરીર છે અને દેવ તથા નારકને યોગ્ય વૈક્રિય શરીર છે. એટલે મનુષ્ય અને તિર્ય અને ઔદારિક શરીર બનાવવા માટે જીવે પૂર્વે બાંધેલું “ ઔદારિક શરીર નામ કર્મ ” તે ઔદારિક શરીરપણે ગ્રહણ યોગ્ય જે ઔદારિક જાતની પુદ્ગલ વર્ગણા છે, તેમાંથી તે વર્ગણા મેળવવાનો હક્ક આપે છે અને દેવ તથા નારકને વૈક્રિય શરીર બનાવવા માટે તે જીવે પૂર્વે બાંધેલું “ વૈક્રિય શરીર નામકર્મ ” વૈક્રિય જાતની પુદ્ગલ વર્ગણા મેળવવાનો હક્ક આપે છે. શરીરને યોગ્ય પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરવામા જીવનો કાયયોગ (શરીરનો વ્યાપાર) છે, તદ્દયોગ્ય તે કાયયોગ તો શરીર તૈયાર થયા પછી હોય છે. તૈયાર થયેલ તે કાયયોગ દ્વારા તો તે શરીર ટકી રહે ત્યાં સુધી તે જીવે પર્યંત તે શરીરને યોગ્ય પુદ્ગલોનું ગ્રહણ ચાલુ જ હોય છે. પરંતુ ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયે કંઈ તદ્દભવ યોગ્ય શરીર તૈયાર હોતું નથી તે શરીર તો, તે શરીર યોગ્ય પુદ્ગલના ગ્રહણ અને ખર્ચામનથી તૈયાર થાય છે. એટલે ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયે ગ્રહણ કરનાં શરીરના પુદ્ગલોને જીવ અનાદિકાળથી પોતાના આત્મા સાથે ગંસુકત થઈ ગયેલ રહેતો તથા કાર્મણ શરીરના ગયોગે ગ્રહણ કરે છે.

નાને અનુકૂળ કરાયેલા માટીના પિંડાઓ જ ઉપયોગી થાય છે, તેમ શરીર બનાવવામા પણ શરીર રચનાને અનુકૂળ પિંડ રૂપે બનેલી પુદ્ગલ વર્ગણા જ ઉપયોગી થાય છે

અમુક પ્રમાણમાં જ લંબાઈ-બરાઈ આદિ નિશ્ચિત પ્રમાણવાળા ઔદારિકાદિ શરીરની રચના માટે તે તે શરીરને અનુસરતી પુદ્ગલ વર્ગણાના સમૂહ વિશેષની રચનાની પણ આવશ્યકતા રહે છે અને તેથી જ શરીરનું તાગ્તમ્ય થાય છે. આવે સંઘાત કરી આપનાર એક પ્રકારનું નામકર્મ હવે પૂર્વે મેળવેલું હોય છે તે કર્મ તે “ સંઘાતન નામ કર્મ ” કહેવાય છે. એટલે સંઘાતન નામકર્મ હવને વર્ગણાના સંઘાત પામેલા સ્કંધો અપાવે છે. તે પણ પાચ પ્રકારના શરીર મુજબ પાચ પ્રકારે છે.

સંઘાતન નામકર્મ તથા શરીર નામકર્મના બાળશી સંઘાત પામેલી સ્વયંચાલ શરીરની પુદ્ગલ વર્ગણા હવ પ્રથમ મમયે લે છે. આનું નામ આહાર કહેવાય છે હવને તે ભવયોગ્ય શરીર ત્યા મુખી કાયમ રહે છે ત્યા મુખી આ વર્ગણા મળ્યા રૂપ આહાર તેને મળ્યા જ કરે છે. પણ તે વર્ગણા રૂપ આહાર આવુ રહે, તેમાં પ્રકાર કહેલી અને પ્રકાર કાતી વર્ગણાના સ્કંધો પરસ્પર એક રચનારૂપે મળી જ્યા દંતરૂપે જેમ નૈયાર થતા મકાનમા વપગની ઇંટોના સજ્જનો અદ્દેઅદ્દે સંઘાતીબુત હોય છે, પરંતુ તેથી કચીને ઇંટો ઉપર ઇંટો ગાળવી દેવાથી મકાનની મજબૂતી થતી નથી. માટે તેને ચૂના કે માટીથી પરસ્પર ગાળવી પડે છે.

નાને અનુકૂળ કરાયેલા માટીના પિંડાઓ જ ઉપયોગી થાય છે, તેમ શરીર બનાવવામા પણ શરીર રચનાને અનુકૂળ પિંડ રૂપે બનેલી પુદ્ગલ વર્ગણા જ ઉપયોગી થાય છે

અમુક પ્રમાણમાં જ લંબાઈ-જડાઈ આદિ નિશ્ચિત પ્રમાણવાળા ઔદારિકાદિ શરીરની રચના માટે તે તે શરીરને અનુસરતી પુદ્ગલ વર્ગણાના સમૂહ વિશેષની રચનાની પણ આવશ્યકતા રહે છે અને તેથી જ શરીરનું તારતમ્ય થાય છે. આવેા સંઘાત કરી આપનાર એક પ્રકારનું નામકર્મ હવે પૂર્વે મેળવેલું હોય છે. તે કર્મ તે “સંઘાતન નામ કર્મ” કહેવાય છે. એટલે સંઘાતન નામકર્મ હવને વર્ગણાના સંઘાત પામેલા સ્કંધો અપાવે છે. તે પણ પાંગ પ્રકારના શરીર સુજળ થાય પ્રકારે છે.

સંઘાતન નામકર્મ તથા શરીર નામકર્મના બળથી સંઘાત પામેલી સ્વયંય્ય શરીરની પુદ્ગલ વર્ગણા હવ પ્રથમ સમયે લે છે આનું નામ આપાર કહેવાય છે. હવને તે ભવયોગ્ય શરીર જ્યાં મુખી કાયમ રહે છે ત્યાં મુખી આ વર્ગણા મળ્યા રૂપ આપાર તેને મળ્યા જ કહે છે પણ તે વર્ગણા રૂપ આપાર આવું જો, તેમાં પ્રકાર કહેલી અને પ્રકાર કયાની વર્ગણાના સ્કંધો પરસ્પર એક રચનારૂપે મળી જ્યાં તેમજો તેમ તૈયાર થતા મધનમા વચગતી ઇંટોના સ્તંભો આંદોઅંદર અધાનીબન હોય છે, પરંતુ તેથી કચીને ઇંટો ઉપર ઇંટો ગોઠવી દેવાથી મધનની મજબૂતી થતી નથી. માટે તેને ચૂના કે માટીથી પરસ્પર ઘાતી પદ છે.

પાગ હોતાં નથી. જેથી ઔદારિક અંગોપાગ, વૈક્રિય અંગો-
પાંગ અને આહારક અંગોપાંગ, એમ ત્રણે પ્રકારે “અંગો-
પાંગ નામકર્મ” તે તે રીતે શરીરને યોગ્ય અવયવો
તેયાર કરાવે છે. અંગોપાગ નામકર્મથી પ્રાણીના શરીરમાં
અંગ-ઉપાગ ફૂટે છે, પરંતુ કયા અવયવો કયાં ભેદીએ તે
નક્કી કરી આપનાર તો “નિર્માણ નામકર્મ” છે.

ગૃહિત વર્ગણાનું પરિણમન થવામાં “નિર્માણ નામ-
કર્મ” પહેલા સમયથી જ અચર કરવા માંડે છે. ચોટલે
પરિણામે કમસર પરિણામ થતું આવે છે. આવું કમચ-
નિવેશ પરિણામ દરેક પ્રાણીમાં જીવ વિશેષને લીધે જુદી
જુદી પરિસ્થિતિવાળો થાય છે. એમ પ્રત્યેક જીવની પરિસ્થિતિ
પ્રમાણે પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા કમચ નિવેશ પરિણામમાં આ
“નિર્માણ નામકર્મ” કારણભૂત છે. અંગોપાંગની રચના
અંગોપાગ નામકર્મ વડે થાય છે પરંતુ જે અંગ જ્યાં
ગોળી શકે અને જરાબર ઉપયોગમાં આવી શકે તે રીતે
જરાબર રચણો નક્કી કરવાનું કામ નિર્માણ નામકર્મ કરી
આપે છે. નિર્માણ નામકર્મનું કામ માત્ર બાહ્ય અંગોપાંગનાં
રચણો નક્કી કરવા પુરતું જ છે એમ નથી, પરંતુ શરીરના
નાનામોટા તમામ તત્વોનો રીતગર ચીતાર નક્કી કરી આપ-
નાર પણ આ “નિર્માણ નામકર્મ” જ છે.

ઐન્દ્રિયથી તે પચેન્દ્રિય મુખીના તમામ જીવોમાં
શરીરના અવયવોની રચના અને અવયવોનું સ્થાન એક ગચ્છું
દે એક પ્રકારનું હોતું નથી. જીવના આપાચી શરીર રચના

જેવું નથી. પરિણમનમાં આ પ્રમાણે ભિન્નતા થવાનું કારણ ઉપર જણાવ્યા મુજબ “નિર્માણ નામકર્મ” છે.

શરીર યોગ્ય ગૃહીત પુદ્ગલોના પરિણમનમા એક જાતિ થી અન્ય જાતિમા ભિન્નતા સંભવે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ એક જ જાતિમા પણ ભિન્નતા સંભવે છે.

મનુષ્ય જાતિમા કોઈ નાના કાનવાળો, કોઈનું નાક-ચીખું, કોઈનું મોઢું લાંબુ, કોઈ ઠીંગણો, કોઈ ઊંચા, આ વાંધાનું કારણ જીવ જોવા નિર્માણ કર્મના ઉદયવાળો હોય તે પ્રમાણે શરીરના અવયવો બને છે. પુદ્ગલો એક મરખાં છતાં પરિણમાવનાર જીવો જોવા નિર્માણ કર્મના ઉદયવાળા હોય તેવા શરીરપણે તે પુદ્ગલો પરિણમે છે

નિર્માણ નામકર્મકાર્ય થતું વિવિધ પરિણમન પણ કંદ્રિયની અપેક્ષાએ જે જાતિનો જીવ હોય, તે જે પુદ્ગલો પ્રાપ્ત કરે, તે તે જાતિપણે જ પરિણમાવે છે. એટલે નિર્માણ નામકર્મને જાતિ નામકર્મના શુક્ષ્મ તરીકે પણ ઓળખાવી શકાય

અગાડી જીવોમા એકેન્દ્રિયાદિથી પચેન્દ્રિય મુખીના વાચ્ય વેદો છે તેમા ખરું કારણ પુદ્ગલોના પરિણમનનું છે. પરિણમન ભિન્નતા જો ન હોત તો અગાડી જીવોમા એકેન્દ્રિયાદિ જાતિ ભિન્નતા અંત નિર્વ્યાદિ જાતિ ભિન્નતાનો અવગત ન હોવાથી પણ ન આવત અને એ જીવની ભિન્નતાના કારણે વિના જીવમા એકેન્દ્રિયાદિપણ કે નિર્વ્યાદિ

પ્રકારના ઉપચારો થવા છતાં પણ તેમનું હાડ કુશળ રહે છે. તેનું કારણ તેમના હાડનો બાધો ઉંચામાં ઉંચી કક્ષાનો હોય છે જેમ મકાનના કામમા લાકડાના સાંધાઓમા સુથારો વડે થતું સંધાણ મજબૂતીવાળું હોય તો તે સાંધાઓ તુચ્છ જતા પડી જતાં નથી અને મકાન વધુ ટાઈમ સુધી ટકી રહે છે. તેમ શરીરમાં તૈયાર થતા હાડકા તે કંઈ આખા શરીરમા એક જ રૂપે સંમિશ્રિત થયેલા હોતા નથી. એટલે શરીરના જુદા જુદા અવયવોમાં રહેલા તે હાડકાના સાંધાનું પરસ્પર જોડાણ જેમ વધુ મજબૂતીવાળું હોય તેમ તે હાડકાં અન્યો-ન્યથી તુરંત જતા પડી જતા નથી.

આપણે કહીએ છીએ કે—“અમુક માણસનું હાડકું ઉતરી ગયું” આનો અર્થ એ છે કે તે હાડકાનું સંધાણ અન્ય હાડકા સાથે નજીક હોવાથી સંધાણ વિખુટું પડતા હાડકું અલગ પડી જાય છે અને તેને આપણે હાડકું ઉતરી ગયું એમ કહીએ છીએ. હાડકું ઉતરી જવાથી માણસને બહુ પીડા અને તકલીફ થાય છે કોઈ કુશળ હાડકે વેંચેલો અન્ય ઉપચારથી ઉતરી ગયેલ હાડકાનું મિલન થવા સ્થાને એટલા હાડકા સાથે ઢીલે છે કે તે જ દરમિયાને શાંતિ થાય છે શરીરમા એક હાડકાના છેલ્લા સાથે બીજા હાડકાના સાથે જેવી રીતે વેંચાણ થયેલ હોય છે તે આ ઉપરથી એટલે અમજી શકાય જન્મથી જ શરીરમા જે પ્રકારે હાડકાની સંયોજના હોય છે તે પ્રમાણની સંયોજનાથી

હતરી ગયેલ હાડકાનું સંયોજન થાય તો જ દરદીને શાંતિ થાય છે, તેવા પ્રકારની સંયોજનામા કોઈ ખામી રહી જાય તો તેટલી ખોડ તે હારકાવાળા ભાગમા રહી જાય છે. એટલે હાડકાની સંયોજના જન્મથી જ દરેક જીવને હોય છે. આ સંયોજના દરેક પ્રાણીને એક સગળી હોતી નથી. ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની સંયોજનાનુસાર ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે હાડકાની મજબૂતી હોય છે. અને તે મજબૂતી, સંસારના પ્રત્યેક પ્રાણીઓમા અનેક જાતની વ્યસ્તા ઉતરતા કેમની માલુમ પડે છે પરંતુ તેનું સામાન્ય વર્ગીકરણ કરીને છ દૃષ્ટાંતોથી છ પ્રકારની મજબૂતી જૈનાગમોમા મમળવવામા આવી છે તે વચ્ચેપલનાગચાદિ છ પ્રકારે સઘયણનું વર્ણન પણ કર્મ અથાદિમા દર્શાવેલ નામકર્મની પ્રકૃતિઓના સ્વરૂપમાથી સમજાવેલું જરૂરી છે.

લાકડાઓમા આવતા સાધાઓનું સધાણુ વધુ બજબુલ જનાવવા માટે સુધાન લોકો જુદા જુદા પ્રકારે બોલાતા સાધાઓ વડે સધાણુ કરે છે અને એવા સાધાઓને “ગૌમુખી” વિગેરે નામોથી ઓળખે છે એ રીતે પ્રાણીઓના શરીરમાં હાડકાના સાધાઓને પણ વચ્ચેપલનાગચાદિ નામે ઓળખાવેલ છે.

શરીરના અંગોપાંગ વગેરે જીવને ઉભળ પત્તાની આદિ કંઈ તૈયાર થઈ જતાં નથી પણ પ્રજાતિ કરેલી વર્ગણુમા પહેલા સમયથી જ એવો પરિણામ થવા માંડે છે કે પરિણામનાં પરિણામ તે પરિણામ સ્વરૂપે ટાકને તે અંગોપાંગ

રૂપે તૈયાર થઈ જાય છે તેવી રીતે શરીરની મજબૂતી જેવી થવાની હોય, તેમાં ઉપયોગી થાય તેવી જ રીતે પહેલા સમયથી ગ્રહણ કરેલી વર્ગણામા પરિણામ થવા લાગે છે. અને ભવિષ્યમાં અમુક મજબૂતી તૈયાર થાય છે. આ રીતે હાડની સિદ્ધ સિદ્ધ પ્રકારની મજબૂતીનું પ્રેરક જે કર્મ તે “સહનન નામ કર્મ” તરીકે ઓળખાય છે. જેવા પ્રકારનું “મહનન નામ કર્મ” હોય તેવા પ્રકારને અનુસરતી મજબૂતીનું પરિણામ પ્રાણીઓને શરીરમાં થાય છે.

હવે દેહધારી પ્રાણીઓનાં શરીર અને તેના અવયવો જોતા કેટલાક પ્રાણીઓનાં શરીર અને અવયવોની રચના મુદ્દર અને આકર્ષક હોય છે જ્યારે કેટલાકની શરીર રચનામાં ખાસ આકર્ષકતા હોતી નથી સામુદ્રિક શાસ્ત્રીમાં શરીરનું માપ-આકૃતિઓ-રેખાઓ વગેરેનું વર્ણન આવે છે તેમાં જગ્યા મુજબ સપ્રમાણ શરીર અને અવયવોની આકૃતિ અન્યને આકર્ષક બને છે જ્યારે વિષમ પ્રમાણવાળી આકૃતિ આકર્ષક બનતી નથી. પ્રાણીઓના શરીર અને તેના અવયવોની અપ્રમાણ કે વિષમ પ્રમાણ આકૃતિનું નિયામક તે સંસ્થાન નામ કર્મ છે. આ સંસ્થાન નામકર્મનુસાર જ શરીરની યારી કે ખરાબ આકૃતિ ઉત્પન્ન થાય છે આ કર્મ ન હોય તો શરીર વગેરેની આકૃતિનું કાર્ષ્વ ઠંકાણું જ ન જોઈ. આકૃતિરૂપે પુરુષોત્તમનું પરિણામ થવામાં એટલે કે શરીર, તેના અવયવો અને એકંદરે તેની રચનાની પ્રમાણગતતામાં “સંસ્થાન નામ કર્મ” જ પ્રેરક છે જગતનગના પ્રાણી

માત્રની શરીરની આકૃતિઓ તપાસીએ તો અસંખ્ય પ્રકારની આકૃતિઓ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. પરંતુ અમુક મુખ્ય પ્રકારોમાં અન્ય પેટાભેદોનો સમાવેશ થઈ જાય એ રીતે જૈનશાસ્ત્રોમાં તે તમામ આકૃતિઓનું છ પ્રકારે વર્ગીકરણ કરી સંસ્થાન નામકર્મનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

આકૃતિરૂપે પચિશમન પણ જીવને શરીર યોગ્ય પુદ્ગલ ગણાવવાના પ્રથમ સમયથી જ થવા માટે છે અને અવયવો તથા તેની મજબૂતી તૈયાર થવાની સાથે જ સ્પષ્ટ આકૃતિરૂપે તૈયાર થઈ જાય છે, સંસ્થાન નામકર્મનું સંસ્થાન (શરીરના આકાર) પેદા કરે છે છ પ્રકારના સંસ્થાનમાં સર્વથી ઉત્તમ સંસ્થાન કેટલું હોય ? અને સર્વથી હલકામાં હલકું કેટલું હોય ? તે બતાવીને તેની વચ્ચેના બીજા બાળવા જેવા ઉપયોગી ભેદો બતાવ્યા છે આ ઉપરથી અમલ શકાય છે કે-શરીરની વ્યતીર્ણ અનુસરી ગોઠવાયેલા અને પચ્ચ પચ્ચ ન બંધ ધગવતા ઔદાસિકાદિ પુદ્ગલોમાં સંસ્થાન-આકાર વિશેષને સંસ્થાન નામે નામકર્મ ઉત્પન્ન કરે છે એટલે કે શરીરમાં અમુક અમુક વસ્તુઓ આકાર ધરાવતા “ સંસ્થાન નામકર્મ ” ધરાવે છે ઉપર મુજબ તૈયાર થતા શરીરમાં શરીરની સ્થાનાના પ્રથમ દાખાની પોતાના કર્મ પ્રભાવે રંગ સ્વાદ સ્પર્શ અને ગંધ વગેરેનો પણ પચિશમન ધવા માટે છે સંસ્થાની જીવોનું શરીર પુદ્ગલ પરમાણુઓની વર્ગીકરણને છે, એ તો જોઈએ અમલ શકાય તેવી રીતિ છે પુદ્ગલ વર્ગીકરણને બતાવેલા શરીરમાં અમુક રંગ, સ્વાદ-પ્રદ અને ગંધ

પણ જોઈએ તે સ્વભાવિક છે. ઓટલે શરીર અને આત્માના સંબંધથી અસ્તિત્વ ધરાવતા દરેક પ્રાણીના શરીરમાં વર્ણાદિ ચતુષ્કપાણું નક્કી કરનાર કર્મો પણ જોઈએ અહીં શંકા થાય છે કે-વર્ણાદિ ચતુષ્ક તો પુદ્ગલોમાં હોય જ છે, ઓટલે પુદ્ગલથી બધાતા તે શરીરમાં વર્ણાદિ ચતુષ્ક રહેવાના જ. પછી તેને ઉત્પન્ન કરનાર કર્મોની શી જરૂર છે ?

આ શકના મમાધાનમા સમજવું જરૂરી છે કે-તેચા થતા શરીરમાં વર્ણાદિ પ્રગટ થવામા તેના પ્રેરક કર્મો જો માનવામા ન આવે તો દરેક પ્રાણીના વર્ણાદિક સરખા જ થાય, પરંતુ દરેક પ્રાણીના શરીરમા વર્ણાદિની વિચિત્રતા દેખાય છે, તે કર્મો વિના સંભવી શકતી જ નથી. જેમ બાંધન અને સંધાતન પામવાનો ગુણ પરમાણુમાં છે, છતાં અમુક પ્રાણીના શરીરના પરમાણુઓમા અમુક બંધન બાંધન અને સંધાતન થાય, એ તેના બાંધન અને સંધાતન નામ-કર્મને લીધે તેમ વર્ણાદિ ગુણ, પરમાણુઓમા હોવા છતાં તેમા પાછા અમુક બંધન ફેરફાર થાય છે તે ગરીબધાગક આત્માના કર્મોને લીધે જ થાય છે. માટે માનવું પડશે કે ગરીબધાગ પશુપામ પામેલ પુદ્ગલ વર્ણાણાઓમાં પ્રતિ નિયત વર્ણાદિ તે કર્મવિના મળવિત નથી જેથી દેહધારી આત્માના ગરીબમા વર્ણાદિ પશુપામમા કર્મોની જરૂર તો રહે જ છે ઓટલે વર્ણ નામકર્મ, બાંધ નામકર્મ, સંધાતનકર્મ અને અર્ચા નામ કર્મ જે આપ્તગ મોગ્ય બોલેથી નક્કી કરી આપ્યું હોય તે જ પ્રમાણેના રંગ, ગંધ, રસ અને

સ્પર્શ પ્રાણીઓના શરીરમા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. પહેલેથી જ પરિણામ થતી વખતે તે કર્મને ધ્યાનમા લઈને જ યથાયોગ્ય પરિણામ થવો શરૂ થાય છે. પરિણામમા વર્ણાદિની જે ભિન્નતા થાય છે, તે વર્ણાદિ કર્મોની તરતમતાના લીધે જ અમજવી પ્રત્યેક જીવની જુદી જુદી પરિસ્થિતિ અને સંભોગો પ્રમાણે વર્ણાદિની ભિન્નતા રહેવાની અને આ રીતે વર્ણાદિના પરિણામની ભિન્નતામા જીવનું કર્મ જ કારણ માનવું જોઈએ. અને કારણરૂપ તે કર્મને લીધે જ શરીરપણે પરિણામ પામેલા પરમાણુઓના વર્ણાદિ ઉપર અમુક જ આત્માનું અધિપત્ય સમજવું.

અને તેથી જ ઔદારિક શરીરની વર્ણણામાં ગ્રેલા સ્વાભાવિક વર્ણોમાના શ્યામવર્ણ નામકર્મના ઉદયે કાચલ, ભમરા, કાગડા, ભેંસ, બકરી, બીલ, હબગ્રી, વિગેરે પ્રાણીઓના શરીરમા કાળાવર્ણ રૂપે, તથા નીલવર્ણના કર્મના ઉદયે ઝાડના પાદરા-પોપટ વગેરેમા લીલાવાર્ણરૂપે, વર્ણ રક્ત-વર્ણનામકર્મના ઉદયે મરચા-લાલગોર લાલધોરા આદિમા રક્તવર્ણરૂપે, તેમજ પીત્તવર્ણ નામકર્મના ઉદયે ભમરી-દુધાદ આદિમા પીત્તવર્ણરૂપે અને ક્ષેત્રવર્ણ નામકર્મના ઉદયે ગાય-અમુલ-અગવું વિગેરેમા ક્ષેત્રવર્ણ રૂપે પરિણામ પામે છે. શ્યામવર્ણ વિગેરેમા પ્રાણીઓમા તે તે રંગમા ઘોરો ઘોરો ફેર જે જાણાય છે. તેનું કારણ તે તે રંગવાળું નામ કર્મ જુદી જુદી જાતનું હોય છે તે સમજવું.

સાવિક ગંધ-રસ અને સ્પર્શ પ્રાણીઓના પૃથક્ પૃથક્ ગંધ-રસ અને સ્પર્શ પણે પરિણામ પામે છે. એમ સમજી લેવું. એક જીવના શરીરમાં તે વર્ણાદિ એક કરતાં વધારે પણ હોઈ શકે છે. તેમજ જુદા જુદા ભાગમાં અને અવયવોમાં જુદા જુદા પણ હોય છે. પુદ્ગલ પરમાણુઓમાં વર્ણાદિનું પરિણામ પામવાનો ગુણ સ્વાભાવિક છે. વર્ણાદિનું વિચ્છેદન કે મિશ્ર પરિણમન થાય તો તે પરિણામમાં કર્મને કારણરૂપ માની શકાતું નથી પરંતુ જીવે ગ્રહણ કરેલા શરીરોદ્ભિન્ન સ્કંધોમાં વર્ણાદિનો જે પરિણામ થાય છે, તે પ્રત્યેક જીવની જુદી જુદી પરિસ્થિતિ અને સંલોભો પ્રમાણે વિચિત્ર વિચિત્ર બનતો થાય છે એટલે જીવના આ પ્રયોગ પરિણામમાં જીવના કર્મને જ કારણ માનવું જોઈએ આ કર્મ તે જીવે પ્રાપ્ત કરેલા શારીરિક સ્કંધોમાં ઉત્પન્ન થતા વર્ણાદિ પ્રયોગ પરિણામનું નિયામક છે આ રીતે હવે પછી કહેવાતા શરીરના અગુરુલઘુપાણના પરિણમન અંગે પણ સમજવું

પુદ્ગલ પરમાણુ અને સ્કંધોના સંઘાત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, સંસ્થાન વિગેરે અનંત પરિણામો હોય છે તે દરેક પરિણામોમાં ઘણી ઘણી વિચિત્રતાઓ છે સર્વ અત્યાંત પરિણામોના મૂળતત્ત્વરૂપ એક અગુરુલઘુ નામનો આપક પરિણામ પામી જાય છે તેનું નામ અગુરુલઘુ પચાંચ પરિણામ કહેવાય છે જીવોનું શરીર પુદ્ગલ પરમાણુઓનું બને છે. જેથી જીવે ગ્રહણ કરેલા શરીરોદ્ભિન્ન સ્કંધોમાં પણ “અગુરુ લઘુ” પચાંચનું પરિણામ થાય છે શરીરના સ્કંધોમાં આ

પરિણામ પ્રત્યેક જીવની જુદી જુદી પરિસ્થિતિ અને અયોગો પ્રમાણે વિચિત્ર વિચિત્ર બતતનો હોય છે અને એ વિચિત્રતામા કર્મ જ કારણ છે કયા જીવના શરીરમા કંઈ બતતના અશુદ્ધલઘુ પર્ચાયના કંઈ બતતના પરિણામ થાય તેને “અશુદ્ધલઘુ નામકર્મ” જીવવાનું નક્કી કરી આપે છે એટલે શરીરમા ઉત્પન્ન થતા અશુદ્ધલઘુ પ્રયોગ પરિણામનું નિયામક તે “અશુદ્ધલઘુ નામકર્મ” છે જીવોનું અપૂર્ણ શરીર લોહા જેવું ભારે ન થાય, તેમ કે જેવું હલકું ન થાય એવી અશુદ્ધલઘુ પર્ચાયવાળી તે શરીરની રચના આ કર્મથી થાય છે સ્પર્શ નામકર્મમા શુદ્ધ અને લઘુ એ બે સ્પર્શ હતા છે તે શરીરના અમુક અમુક અવયવમા જ પોતાની શક્તિ બતાવે છે તે બેનો વિષાદ આખા શરીરમ્મિત નથી થત્યારે આ અશુદ્ધલઘુ નામકર્મના વિષાદ ન પૂર્ણ શરીરમ્મિત છે

શરીરની માતામા એક એવા પાત્ર પરિણામ પ્રગટ થાય છે કે તે પરિણામવાળા શરીરધારી જોગબંધી-જનાળી આત્મા પોતાના દર્શનમાત્રથી તેમજ વાણીની પરત્વે રહેતી સ્થાના જવા પ્રતા પાત્ર તે સ્થાના સ્થાને દોહા પેદા કરે, જાના પછની પ્રતિબાને દબાવી તે છુત્તિદાળીએને પાત્ર આઉ નામે સ્થાને આકર્ષિ કે અને માનેની જક્તિ બને તેટલી બળવાન રોય તે પાત્ર આ પરિણામવાળા શરીરધારી આત્માની દબાઈ બાધ છે પ્રત્યેક જીવની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જોગબંધી પ્રમાણે આ પરિણામ દાખા ન થત્યારે

ઉત્પન્ન થતી શક્તિ તે પરાઘાત શક્તિ કહેવાય છે અને તે શક્તિ ઉત્પન્ન કરનાર જે કર્મ તે “પરાઘાત નામકર્મ” છે.

સામેની વ્યક્તિ કરતાં પોતામાં પરાઘાત શક્તિ વિશેષ પ્રમાણમાં હોવાના અંગે કેટલાક ઉત્સુક પ્રરૂપકો-નિહ્યો-મિથ્યાવાદિઓની પણ અસત્ પ્રરૂપણાની અસર અનેક આત્માઓ પર તુરત પડી જાય છે અને તેથી તેવાઓના અનુયાયી વર્ગની સંખ્યા વિશેષપણે વૃદ્ધિ પામવાથી કેટલાક ભદ્રિક આત્માઓના હૃદયમાં આશ્ચર્ય પેદા થાય છે કે આવા પ્રરૂપકોની પ્રરૂપણા અસત્ હોય તો અનુયાયી વર્ગ કેમ વૃદ્ધિ પામે ? એવી મિથ્યા શંકા આ પરાઘાત નામકર્મનું સ્વરૂપ અમજનારના હૃદયમાં કદાપી ઉપસ્થિત થતી નથી.

પરાઘાત કર્મરૂપ પુણ્ય પ્રકૃતિના યોગે આને અસત્ પ્રરૂપકો ભલે કાંઈ જતા હોય પરંતુ તે પુણ્ય ખલાસ થઈ ગયા બાદ મિથ્યા પ્રરૂપણા કબ્જાથી બધાયેલ દોર કર્મની વિટંબનાઓ તો એમને અવશ્ય ભોગવવી પડશે. આ પરાઘાત શક્તિથી વિપરીત ઉપઘાત નામે પરિણામ પણ કેટલાક પ્રાણીઓના શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય છે. કેટલાક પ્રાણીઓના શરીરમાં જરૂરી અંગોપાંગ મિલાય વધુ પડતા અંગોપાંગો આપાંત નેકડાં છીએ જેમકે શરીરની અંદર પ્રતિબિંબા એટલે જીભ ઉપર થયેલી બીજી જીભ, ગલવૃંદક એટલે રમોળી, દાંત દાંત એટલે દાંતની પામે ધારવાળા નીકળેલા બીજા દાંત, નાથ પગાના છદ્મી આગળી એ વિગેરે શરીરમાં કાયમી રહેતા કરનારા આવા વિચિત્ર જાતિનાં અંગોપાંગ રૂપ ઉપ

ધાતવનક પ્રયોગ પરિણામની ઉત્પત્તિ થવાથી છવ પોતાના
જ અવયવોવડે હણાય છે, દુ ખી થાય છે. કારણકે ઉપરોક્ત
પ્રતિગ્રિહા વગેરે છવને ઉપધાત કરનાર જ થાય છે. આવા
ઉપધાતવનક પ્રયોગ પરિણામ ઉત્પન્ન કરનારુ કર્મ તે
ઉપધાત નામકર્મ છે.

વળી અમુક હવેના શરીરમાં “આતપ” નામે એક
એવો પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે કે-તેને આપણે સ્પર્શ કરીએ
તો ઠંડુ લાગે પરંતુ તેમાથી બહાર પડતા કિરણો દરદર
ગરમ લાગે. અને બીજી વસ્તુને પણ ગરમ કરી દે તેનો
સ્પર્શ ગરમ હોય તેનો પ્રકાશ તો ગરમ હોય (અગ્નિની
માફક) તે સ્વાભાવિક છે. પણ આ આતપ નામે પરિણામમા
તો ખૂબી એ છે કે-તે પરિણામ પામેલા શરીરનો સ્પર્શ
મીત અને પ્રકાશ ઉણુ છે આવા પરિણામ વગતના બીજા
કોઈ પ્રાણીઓના શરીરમા નહિ હોતા માત્ર સૂર્યના વિદ્યા-
નની નીચે રહેલા બાહ્ય પૃથ્વીકાયના હવેને જ હોય છે.
સૂર્યનું બિંબ જે આપણે જોઈએ છીએ તે એક વાતની
પાર્થિવ સ્થિતિ છે. જેન આતુ. કોઈ વિગેરે.

અને તેમા સૂર્ય નામની દેવદત્તિ મેં છે પરંતુ એ
પાર્થિવ બિંબમા પૃથ્વીકાય હવે ઉત્પન્ન થાય છે સ્વભાવ
નો બિંબ અત્યંત પાર્થિવ હવેના શરીરના સ્વભાવ
હોય છે તેમા સૂર્ય સંપર્કને ગંભીર નથી પણ દરદર વધારે
ને વધારે ગંભીર હોય છે તે દે આ એક વિશિષ્ટ દશિત
છે. ૫૦, તે ચાલુ વર્ણના જેવી છે સૂર્યના તાપ સંપર્કને

ઉપજી લાગે છે પણ શાસ્ત્રકારો આપણને અમલતે છે. સૂર્ય પોતે જોટલો ગરમ નથી. આવો આતપ મળે છે. જોવાના શરીરમાં ઉત્પન્ન કરનાર કર્મને આતપ નામક નામે ઓળખાય છે.

હવે આપણે કેટલાંક પ્રાણીઓનાં શરીરો અમલ જોઈએ છીએ તે ચળકાટ ગરમી પેદા નહિ કરતાં કે પેદા કરે છે આવા ઉદ્યોત-ક્રાંતિપ્રભા નામના પ્રયોગ પાણામનુ પ્રેરક તે ઉદ્યોત નામકર્મ છે.

આવો શીત પ્રકાશરૂપ ઉદ્યોત(ચળકાટ) લઘિવર્ત ૩ માહાત્માઓના તથા દેવતાના ઉત્તર વૈકિય શરીરમાં, ચંદ્ર-નક્ષત્ર અને તારાના વિમાનની નીચે રહેલા પૃથ્વીકાં શરીરમાં તેમજ કેટલીક વનસ્પતિ વગેરેમાં પણ હોય આ ઉદ્યોતનાં સ્પર્શ અને પ્રકાશ અને શીત હોય ખજૂર (ચૌર દ્રિય ૭૫), મળિ, રત્નાદિકમાં પણ એ પ્રકારનો ઉદ્યોત છે.

શરીરમાં અમુક અવયવો સ્થિર જોઈએ અને એ અવયવો અસ્થિર પણ જોઈએ આખું શરીર સ્થિર કે અસ્થિર તેમજ તે પણ કામ કરી શકે નહિ. આ તે જ અવયવો સ્થિર જોઈએ તે અસ્થિર હોય અને અસ્થિર જોઈએ તે સ્થિર હોય તે પણ કામ કરી શકે નહિ. તેમજ આંગણમાંની ચરના શરીરના અમુક અંગને લઈને જ થાય છે તેમ અવયવોની સ્થિરતા અને અસ્થિરતા પણ તે તે અવયવને અનુવર્તીને જ થાય છે. જેમ વાળવા હોય તેમ

વળે તેવા અવયવો અસ્થિર કહેવાય છે અને જેમાં સ્થિરતા-
નક્કરપણું હોય તે સ્થિર કહેવાય છે. હાડકા-દાંત વગેરે
સ્થિર જ જોઈએ અને હાથ, પગ, આંખ, હૃદય વગેરે
અસ્થિર જોઈએ અવયવોમાં આવેલા સ્થિરતા અને અસ્થિરતા
૩૫ પચિણ્ણમ ઉત્પન્ન કરનાર તે અનુક્રમે સ્થિર નામકર્મ
અને અસ્થિર નામકર્મ છે

આંગોપાજની વ્યનાઉપ પચિણ્ણમનુ નિયામક આંગો
પાજ નામકર્મ આગળ જણાવ્યું છે પરંતુ તે આંગોપાજના
કેટલાક અવયવો જેવા કે હાથ, મસ્તક વગેરે મનુષ્યાદિકના
શરીરના નાભિથી ઉપલા ભાગના અવયવો શુભ ગણાય છે.
અને પગ વગેરે શરીરના નીચેના ભાગના અવયવો અશુભ
ગણાય છે જે અવયવોનાં સ્પર્શ અને દ્રશ્ય અન્યને ફિઝિકલ
લાગે તે અવયવો શુભ છે અને અન્યને માઈનસ લાગે તે
અશુભ છે હોઈને પગ અડકે છે તે અનિષ્ટ લાગે છે અને
મસ્તક કે હાથ અડકે છે તે ફિઝિકલ લાગે છે વરીડ કે
પૂન્ય જાણતી વ્યક્તિના નજારે, શુભ ગણાતા અવયવોના
સ્પર્શ કરવા વડે જ જાણે છે તેમના મનમાં શિર જમ-
વાર, બે હાથ લેટવાડે નમસ્કાર કર્યા તે સ્વાસ્થ્યપાત્ર ગણાય
જે આ પ્રમાણે ફિઝિકલ અને માઈનસ પાત્ર કરનારા હિંદુઓ
જે તે અવયવોના શુભાશુભતાને જોઈને વ્યવસ્થા કરેલી
ઉપદેશોને લીધે મનનાં અશુભ કરોવાના સંકેતોને મન
માં ઠેકાણે અને તેના શુભતા ન ગણતા સ્વર્ગ મન
માં નહીં જોઈને કોઈની ઉપરના જ નરકનર્ક

અંત પુરુષોનો અણસ્પર્શ તે ભક્તિના લીધે સમજવો. અહિં તે વસ્તુસ્થિતિનો વિચાર થાય છે, માટે મોડની ઉત્કટતાને લીધે કે ભક્તિને લીધે થતા સ્પર્શથી ઉપર મુજબ કહેલા શુભાશુભપણાના લક્ષણમાં દોષ સમજવો નહિ. અવ-ચયોમાં આ પ્રમાણે શુભાશુભપણાના પ્રેરક તે અનુક્રમે શુભ અને અશુભ નામકર્મ છે. આ બન્ને કર્મો તે અવચયોને સારા નરસાં ગણાવે છે. આમાં કંઈપણ પુદ્ગલનું પરિણામ નથી. પરંતુ અંગોપાંગ નામકર્મ દ્વારા પરિણત અંગોપાંગોમાં શુભાશુભપણું ગણાતું હોવાથી અંગોપાંગ નામકર્મની માફક આ બન્ને (શુભ-અશુભ નામકર્મ) પ્રકૃતિઓને પણ પુદ્ગલ વિપાદી કહેવાય છે.

દરેક જીવ ઉત્પન્ન થતાંની સાથે જ શરીર નામ કર્મના ઉદયે સ્વશરીર ચોઅ શરીર વર્ગણના પુદ્ગલોનું ગ્રહણ અને ઉપર જળાવેલ અન્ય પુદ્ગલ વિપાદી કર્મ પ્રકૃતિઓ વડે પરિણમન કરવા દ્વારા પોતપોતાનું સ્વતંત્ર એક શરીર તૈયાર કરે છે. આવી રીતે જે કર્મના ઉદયે એક એક જીવને ભિન્ન ભિન્ન શરીર પ્રાપ્ત થાય તે કર્મને “પ્રત્યેક નામ કર્મ” કહેવાય છે. પરંતુ પ્રત્યેક નામ કર્મથી વિપરીત એક “સાધારણ નામ કર્મ” નામે એવું કર્મ છે કે તે કર્મ દ્વારા અનંતા જીવો વચ્ચે માત્ર એક જ શરીરની નિષ્પત્તિ થાય છે.

આ સાધારણ નામ કર્મના ઉદયવાળા અનંતા જીવો તથા પ્રકાશના કર્મોદયના સામર્થ્યથી એક સાથે જ ઉત્પત્તિ સ્થાનને પ્રાપ્ત થાય છે અને એક સાથે જ તેઓના શરીરની નિષ્પત્તિ

ચાય છે. આ શરીરમાં ઉત્પન્ન થતા હુવોમાં એકનો જે આધાર ને તે શરીરમાં ઉત્પન્ન થયેલા ખીન્ત અનતાનો અને અનતાનો જે આધાર તે વિવક્ષિત એક હુવનો હોય છે

શરીરને લગતી અઘળી ક્રિયા જે એક હુવની તે અનંતાની અને અનંતાની જ ક્રિયા તે એક હુવની એ પ્રમાણે અમાન જ હોય છે. આધાર, દ્વારોદ્વારયોગ્ય પુદ્ગલોનું પ્રદાન એ વગેરે શરીરની લગતી ક્રિયા અંગે પણ એ પ્રમાણે જ અમળવું. આમા એક એ અમળવું જરૂરી છે કે-આ હુવોમા શરીરને લગતી અઘળી ક્રિયા અમાન હોય છે પરંતુ કર્મનો બંધ, ઉદય આયુનું પ્રમાણ એ કર્મ અગળા નાથે ઉત્પન્ન થયેલા ને અગળા જ હોય છે એમ નથી નાગળાથે હોય અને જોછાયતા પણ હોય છે એટલે નાધાનું નામ કર્મ તો એક શરીરમા અનંતા હુવોને રહેવાની રજા પાડે છે અનંતા હુવો વચ્ચે આ રિત્તોએ એક શરીર તોઈ માટે આપી એક હુવને માટે પણ શરીર હોય તેવું કાપિ બનતુ નથી કોઈ કોઈ વખતે પેપર દ્વારા જે શરીર માં તેટલું જન્મ વાગેલ આગેતું આપણે ગળગળાથે પીયે, તેમા અણુ-પણુ જે શરીર હોતા નથી અમુક અવયવો જ રખડ હોય છે. પાલુ તે તો ઉપવાન, વિદાર કહેવાય છે આવા અવયવોની નિષ્પત્તિ તો પ્રથમ કહેવાઈ ગયેલા • ઉપવાન નામ કર્મ • ના રીતે જ ચાય છે

મહાપ્ર. જે નાનકે નિર્દોષ પચિન્દ્રિય જે નિર્દોષ ને
અન્દ્રિય સૌન્દ્રિય. ૨૩૧ મધ્ય તેડ નાઈ કરેલ વનરવતિ.

ગણ વિપાદી કર્મ પ્રકૃતિઓ કામ કરતી હોઈ, જોડેલું પડ્યો કે
અનંતકાયનું શરીર એ અનંતા ભાગીદારની એક પેઢી જેવું
છે દુનિયાની બીજી ભાગીદારી કરતા આ ભાગીદારી અતિ
આશ્ચર્યકારી છે જે શરીરમાં એક ભાગીદાર રહેતા હોય
તે જ શરીરમાં બીજા ભાગીદારોએ પણ જોડેલું જોઈએ. શ્વામ
પણ બધાએ સાથે લેવો, આહાર પણ બધાએ સાથે લેવો.
એકલાથી ન શ્વામ લેવાય કે ન આહાર લેવાય આહાર, મર્ગીર,
ઇન્દ્રિયો, શ્વાસોશ્વાસ આ ગદગદામાં અનંતા જીવોની ભાગી
દારી. એવી ભાગીદારી અનંતા જીવો વચ્ચે એક શરીર બનાવી
અનંતકાયમાં આત્મા સ્વીકારે છે એવી ભાગીદારી પાન
પર્ચીમ વર્ષાની નરિ પરંતુ અનંતકાયની એ છે આ ભાગી-
દારીમાંથી ઘટો છુટકારો પુરુષાર્થથી કે બળથી નરિ ઘટા
ભવિતવ્યતાના થોગે જ થાય છે આવું ભાગીદારીનું સ્થાન
તો દુકા અર્વત ભગવતોએ જ પાતાના કેવલતાની નેહા
જગતના પ્રાણીઓને તેવી બચક ભાગીદારીમાંથી બચી
જવા દર્શાવ્યું છે

અમારી પ્રાણીઓની મનિઃ સ્વના કેવી રીતે થાય છે ?
તે સ્વના હોણુ કરે છે ? માધી કરે છે ? તે સ્વર્ણી સદિશ્વ
પુનઃવિપાદી કર્મ પ્રકૃતિઓનું સ્વરૂપ નરિ સ્વસ્થતા
અશ્વિને મનિઃ સ્વનાની સદિશ્વના સ્વના અસાદ મારી
એના મારી આ અંતની સુદર સ્વના સ્વના સ્વના સ્વના
સ્વનામાં જ ભાગ્ય રહેલો છે " સુખ સુખમાં સ્વના સ્વના સ્વના
છે " આટલા દુઃખ અસાદ મારી જ કરે કરે કરે કરે

સંસારી જીવોએ ધારણ કરેલ શરીર કે તે જીવોએ લ્યાગેલ શરીરોનું રૂપાંતર છે અને તેની ચ્યના તે તે શરીરધારી જીવો વડે જ કરાયેલી હોઈ જગતમાત્રની વસ્તુ બનાવવારૂપ જગતકર્તૃત્વ તરીકે કેટલાક ઈશ્વરને ગણે છે, તે વ્યાજબી નથી શરીર બનાવવામા ઈશ્વરનો કે બીજા કોઈનો પ્રયત્ન કે પ્રેરણા નથી જ. પ્રયત્ન માત્ર છે, તે તે શરીરને ધારણ કરેલ જીવનો જ.

જગતના ઉત્પાદન કે પ્રલયની વાતો મિથ્યા છે.

આ જગત અનાદિકાલીન છે. અનાદિકાલીન એવું આ જગત અનન્તકાલીન પણ છે. આ જગત ક્યારેય અસ્તિત્વમાં ન હતું, એવું બન્યું પણ નથી અને ક્યારેય અસ્તિત્વમાં નહિ હોય એવું બનવાનું નથી. અનાદિ અનન્ત એવા આ જગતમાં જીવ અને જડ એ બે પ્રકારના મુખ્ય પદાર્થો છે. એથી જગતના એકએક પદાર્થનો કાતો જીવમાં અને કાતો જડમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. સંસારમા કોઈ વખત જીવ વિના માત્ર એકલા જડ પદાર્થોનું જ અસ્તિત્વ હોય એવું બન્યું પણ નથી અને બનવાનું પણ નથી.

જીવની સાથેના જડ એવા કર્મના યોગથી જ સંસાર છે. સંસારમા એટલા જીવો શરીરધારીપણે જ એક છે. સંસારી જીવને શરીર ધારણ કરવું જ પડે. જડ એવા કર્મ પુદ્ગલોનો સંયોગ જ જીવને શરીર ધારણ કરાવી સંસારી પણે રાખે છે કર્મ પુદ્ગલના સંયોગ વિનાના જીવને શરીર વર્ગીયના પુદ્ગલો વગેરેની શક્તિ નથી જડના આ સંયોગથી કોઈક જીવો

મુક્ત બની નિરંજન નિરાકાર રૂપ સ્વદશાને પ્રાપ્ત કરે છે. તેમ છતાં જગતમાથી સર્વ જીવો એ દશાને પ્રાપ્ત કરી લે અને જગત સર્વથા જીવ વિનાનું બની વ્યથા એવું તો ક્યારેય બન્યું પણ નથી અને બનવાનું પણ નથી એટલે અગમરૂપી આ કારણાનામા શરીર રૂપ કાર્ય બનાવવાના પ્રયત્ન તો નાનું માટે આવું જ હોય છે એટલે અમર નવારો ઉવાની અપેક્ષાએ અમર જગતના ક્યારેય પણ પ્રસવ થાય એ માનતા જૈનધર્મનકારાને માન્ય નથી વળી દર્શનરિત ઉંચા દશાપિ શરીર દ્વારાનું કરે નહિ જરૂરતા બીજાકૃત નાજા વિનાના જીવને કરીથી જરૂરતા અથોગ દશાવવાની દોષીતાકાત નથી જે જીવને જરૂરતા નથોગ હોય તેને જ બીજા જરૂર વસ્તુ તથાગી શકે એટલે અમર જગતના પુનરુત્પાદનની પાત્ર પણ મિથ્યા છે આ રીતે જગતના ઉપાન રે પ્રસવની વાતો અનબલિત જ છે આ રીતે પુનરાવિષ્ણુ દર્શ પ્રકૃતિઓ ઠાવ થતી શરીર સ્થાનાતિત્વ સ્વરૂપ આપણે સ્વેચ્છાથી મુક્તિ માન પુરૂષો આ ઉપરની નિમિત્ત સ્થાનાતિ સ્વરૂપ નિમિત્તથી અમર માટે.

માનવજીવન ઉપર બેઠું પડ્યો છે જો માનવી એ બાજુ કે
 વર્તમાન જીવનમાં કોઈ જાતનો અપરાધ કર્યા વિના પણ
 મારું જે કાઈ દુઃખ વેઠવું પડે છે, એ મારા પૂર્વજન્મના
 કર્મનું જ ફળ છે તો એ, જનુ દેવું ચૈત્યનાર માનવીની
 જેમ, માનવોએ એ સકટને સહન કરી લેશે અને નાથ
 માટે જો એ માનવી એટલું પણ જાણતો હોય કે મારા
 શીલતાથી જનુ દેવું ચૈત્ય કરી શકાય છે, તથા એથી જ
 બલિષ્ઠને મારે ધર્મની મૂંઝી ભેગી કરી શકાય છે તો એને
 બહાઈને માર્ગે આલવાની પ્રેરણા આપોઆપ જ મળી જ્યાની
 મારું કે ખરાબ, કોઈપણ જાતનું કર્મ નારા નથી પામતું
 ધર્મમાનને આ વિદ્વાત અને ભૌતિકશાસ્ત્રનો બદલ-મરણ,
 મળાથી વિદ્વાત, એ જાને એક મરણ છે અને નિર્દાતા
 નો માર એટલો જ છે કે કોઈનો પણ નારા નથી રહે
 કોઈપણ ધર્મશિષ્યના અસ્તિત્વ વિષે ગમે તેટલી શાંતિ
 ન હોય, પણ એટલું તો ખુનિશ્ચિત છે કે કર્મનો નિર્દાતા
 નોથી વધારે સ્થાનમાં સ્વીકારવામાં આવ્યો છે એનાથી લાગે
 માનવીના કષ્ટો એવાના હોય તે અને એક નિર્દાતાને હવે
 માનવીને વર્તમાન સકટ નારા પ્રવાની શાંતિ પામી કષ્ટનું
 તથા બલિષ્ઠનું જીવન સ્થાપવાનું ઉમેરવું મળતું નથી કે

શકવાની માન્યતાવાળો હોવા છતાં બ્યારે તેનું પૂર્વકૃત પુણ્ય ખલાસ થઈ બચ છે, ત્યારે ક્રીડા પડેલા કુતરાને ઘેર ઘેરથી હડસેલી કાઢવા જેવી સ્થિતિ તેની પણ સર્જાય છે કર્મશાસ્ત્રનો આ ઉપદેશ કોઈને પણ અરૂચિકર હોય, છતાં તેની સંખ્યાઈમાં જરા પણ અન્તર પડી શકતું નથી.

રાગ-દ્વેષ-વિષય-કપાયાદિ અશુભ લાવો અને હિંસા-અસત્ય-અનીતિ-બ્રહ્મચાર પરિગ્રહાદિ અશુભ પ્રવૃત્તિઓની અનર્થતાને કર્મશાસ્ત્ર જ બતાવી શકે છે.

જ્ઞાન-ધ્યાન-તપ અને સંયમાદિ શુભ લાવો તથા તેની યોગ્ય બાહ્ય પ્રવૃત્તિને આચરવાની જરૂરીયાતનો ખ્યાલ કર્મશાસ્ત્રથી જ માનવને આવી શકે છે.

આત્મામા કર્મઆણુઓથી થતી અનર્થતાને અનુલક્ષીને જ જૈનદર્શનમાં નવતત્ત્વનું સુંદર આયોજન છે. આ નવતત્ત્વનું જ્ઞાન જ, માનવમા માનવતા સર્જે છે.

આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ જે કોઈ મહાપુરુષો થઈ ગયા છે, તે સર્વે આ નવતત્ત્વમા હેય-જેય અને ઉપાદેયના વિવેકી બનવાથી જ થયા છે.

નવતત્ત્વનો મુખ્ય વિષય, ચેતન અને જડઉપદ્યોત સંબંધી જ છે જડઉપદ્યોતમા પણ મુખ્યતાતો કર્મસ્વરૂપ આણુવાદની જ છે.

કર્મના ગિદ્દાતની શ્રેષ્ઠતા દર્શાવના જે વિચારો ઝે મેકમમૂલરે દર્શાવ્યા છે, તે બાણવા જેવા છે. તેઓ કહે છે કે-

“એ તો નિશ્ચિત છે કે કર્મના ગિદ્દાંતનો પ્રભાવ

માનવજીવન ઉપર ઘેડદદ પડ્યો છે. જે માનવી એ બાણે કે
 વર્તમાન જીવનમાં કોઈ બાતનો અપગ્રાધ કર્યા વિના પણ
 માટે જે કોઈ દુઃખ વેઠવું પડે છે, એ મારા પૂર્વજન્મના
 કર્મનું જ ફળ છે તો એ. જનુ દેવું ચૂકવનાર માનવીની
 જેમ, જાતપણે એ મકટને સહન કરી લેશે અને સાથે
 સાથે જે એ માનવી એટલું પણ બાણનો હોય કે સહન-
 શીલતાથી જનુ દેવું ચૂકતે કરી શકાય છે, તથા એથી જ
 બલિષ્ઠને માટે ધર્મની મૂઠી ભેગી કરી શકાય છે. તો એને
 બહાઈન માર્ગ ચાલવાની પ્રેરણા આપોઆપ જ મળી જવાની.
 નાદ કે ખરાબ. કોઈપણ બાતનું કર્મ નાશ નથી પામતું.
 ધર્મમાત્રનો આ સિદ્ધાંત અને ભૌતિકશાસ્ત્રનો બલ-ગંદહણ
 મળાથી સિદ્ધાંત, એ બન્ને એક સરખા છે. બને સિદ્ધાંતો-
 નો માર એટલો જ છે કે કોઈનો પણ નાશ નથી થતો.
 કોઈપણ ધર્મશિષ્યના અસ્તિત્વ વિષે ગમે તેટલી શકા કેમ
 ન હોય, પણ એટલું તો મુનિશ્ચિત છે કે કર્મનો સિદ્ધાંત
 નોથી વધારે-ધાનોમાં સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. એનાથી લાખો
 માનવીના કષ્ટો જોવા દેવા છે અને એજ સિદ્ધાંતને લીધે
 માનવને વર્તમાન સહત સહન કરવાની શક્તિ પેદા કરવાનું
 તથા બલિષ્ઠ જીવન સુધારવાનું ઉત્તેજન મળતું રહ્યું છે.”

પ્રકરણ ૮ મું

વિશ્વશાંતિકારક કર્મવાદ.

સમગ્ર વિશ્વના સમગ્ર તત્ત્વના સંચાલનનું ગ્રહસ્થ શ્રી જૈનદર્શને યતાવેલી વિવિધ અગાધારક કર્માણુઓની ૧૫૮ પ્રકૃતિઓમા જ છુપાયેલું છે. જેથી વિશ્વના વાસ્તવિક સ્વરૂપની સમજ જૈનદર્શન પ્રરૂપિત કર્મવાદ દ્વારા જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે

કર્મની શુભાશુભતા, તેના ઉત્પન્ન થવાનાં કારણો, તથા તે કર્મોને વિમર્જન કરવાની પ્રક્રિયાને ધરાવતો સમગ્ર, સ્વીકારી તે મુજબ પ્રયોગ કરનાર જીવો પોતાના ભાવી જન્મ-જન્માત્મનું હિતકારી મર્જન કરી શકે છે

વ્યવહારિક, ધાર્મિક અને આધ્યાત્મિક જીવનમા શાંતિ, પ્રસન્નતા અને મૈત્રીનો મીઠો આનંદ અનુભવવા માટે કર્મ-શાસ્ત્ર સ્વરૂપ આગુત્તિજ્ઞાનની સમજને દરેક મનુષ્યે પોતાના જીવનમા પ્રાપ્ત કરવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે

વિમાનો ઠાગ આકાશમા ઉડવાથી, સૂણમગીન ઠાગ પાણીમા એડવાથી, મુપગ્ગેટ અને ફોફેટની ઝડપમા મકાલ વાથી કઈ વિશ્વમા શાંતિ પ્રચરવાની નથી.

આજના વિજ્ઞાન પદ્ધતીની માફક આકાશમા ઉડી શકેલા અને માછલીની માફક પાણીમા તરી શકાય તેવા

આધનો દ્વારા માનવને આકાશ અને પાણીમાં અસ્તિત્વથી
 સુદૃઢ કરી શકવાની ક્ષિત્તિનું નિમાણુ ભલે કરી આપ્યું,
 પરંતુ માનવજાતને આ ધરતી ઉપર માનવ તરીકે કેવી રીતે
 એવું બેઠકે તે આજના વિજ્ઞાને જગપણુ શીખવાડ્યું નથી.
 આથી માનવતા કેવા પ્રકારનું જીવન જીવવામાં છે. તેની
 નમજ તેા નમજ વિધિને ભાગ્યનો કર્મવાદ જ આવી શકે.

કેવળ ભૌતિક વિજ્ઞાનની જ મરત્તા પ્રત્યેનાં દષ્ટિકાં.
 મનુષ્યના હૃદયમાંથી આત્માની અનતશક્તિઓનાં "સાલ
 શૂંકાવી તે છે એ દષ્ટિઓનાં જ્યાલ શૂંકી જવાથી તમા
 આત્માનાં દેહોનાં ઉપેક્ષક માનવી સ્વચ્છતી બને
 તે સ્વચ્છતી બનેલ માનવી અદભાવી બની રહે
 એની અત્યુજાનાના જ નયોગો મોથે છે. તેના જ
 જીવનની નમજ તેા નમજ છે. આથી નેતિઃ શૂંકાવાનાં વિવ
 પ્રતિષેધ દ્વારા માત્ર છે માનવ માનવ તરીકેની નેતિભાવની
 મુખ્યતા તરીકે જલે છે માનવ સ્વચ્છતી બને છે ભલે
 તે તે જ રીતે હલે તેથી સ્વચ્છતી નિ હલે તે જ રીતે
 તે જ રીતે હલે તે જ રીતે હલે તે જ રીતે હલે તે જ રીતે
 તે જ રીતે હલે તે જ રીતે હલે તે જ રીતે હલે તે જ રીતે

શકવાની માન્યતાવાળો હોવા છતાં જ્યારે તેનું પૂર્વકૃત
પુણ્ય ખલાસ થઈ જાય છે, ત્યારે ક્રીડા પડેલા કુતરાને ઘેર
ઘેરથી હડસેલી કાઢવા જેવી સ્થિતિ તેની પણ સર્જાય છે
કર્મશાસ્ત્રનો આ ઉપદેશ કોઈને પણ અરૂચિકર હોય, છતાં
તેની સચ્ચાઈમાં જરા પણ અન્તર પડી શકતું નથી.

રાગ-દ્વેષ-વિષય-કપાયાદિ અશુભ લાવો અને હિંસા-
અસત્ય-અનીતિ-બ્રહ્મચાર પરિગ્રહાદિ અશુભ પ્રવૃત્તિઓની
અનર્થતાને કર્મશાસ્ત્ર જ બતાવી શકે છે.

જ્ઞાન-ધ્યાન-તપ અને સંયમાદિ શુભ લાવો તથા તેની
પોષક ણાદ્ય પ્રવૃત્તિને આચરવાની જરૂરીયાતનો ખ્યાલ
કર્મશાસ્ત્રથી જ માનવને આવી શકે છે.

આત્મામા કર્મઆણુઓથી થતી અનર્થતાને અનુલક્ષીને
જ જૈનદર્શનમાં નવતત્ત્વનું સુંદર આયોજન છે આ નવ-
તત્ત્વનું જ્ઞાન જ, માનવમા માનવતા સર્જે છે

આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ જે કોઈ મહાપુરુષો થઈ ગયા છે,
તે સર્વે આ નવતત્ત્વમા હેય-જેય અને ઉપાદેયના વિવેકી
બનવાથી જ થયા છે

નવતત્ત્વનો મુખ્ય વિષય, ચેતન અને જડઉપદાર્થ સંબંધી
જ છે જડઉપદાર્થમા પણ મુખ્યતાતો કર્મસ્વરૂપ આણુવાદની જ છે.

કર્મના ચિદ્વાતની શ્રેષ્ઠતા દર્શાવતા જે વિચારો યો-
ગેકગમૃતરે દર્શાવ્યા છે, તે બતાવતા જેવા છે. તેઓ કહે છે કે-

-- એ નો નિશ્ચિત છે કે કર્મના ચિદ્વાંતનો પ્રભાવ

માનવજીવન ઉપર બેઠક પડ્યો છે. જો માનવી એ બાણે કે
 વર્તમાન જીવનમાં કોઈ બતનો અપગ્રથ કયાં વિના પણ
 માટે તે કોઈ દુઃખ વેઠવું પડે છે, એ મારા પૂર્વજન્મના
 કર્મનું જ ફળ છે તો એ જાનું દેવું ચૂકવનાર માનવીની
 ભેગ, જાતપત્તે એ સંકટને સહન કરી લેશે અને સાથે
 માટે જો માનવી જોટલું પણ બાળતો હોય કે સહન-
 શીલતાથી જાનું દેવું ચૂકવે કરી શકાય છે. તથા એવી જ
 બલિષ્ઠતા માટે ધર્મની મૂડી ભેગી કરી શકાય છે, તો એને
 બતાવે માટે આલવાની પ્રેરણા આપોઆપ જ મળી જવાની
 નાદ કે ખરાબ. કોઈપણ બતનું કર્મ નાશ નથી પામતું.
 ધર્મમાર્ગના આ નિહાળ અને ભૌતિકશાસ્ત્રનો બદલ-નંદણ
 મળી નિહાળ. એ બન્ને એક સરખા છે બન્ને નિહાલો-
 ના માત્ર જોટલો જ છે કે કોઈનો પણ નાશ નથી થતો.
 માત્ર પણ ધર્મશિષ્યના અસ્તિત્વ વિષે એને તેટલી શકા કેન
 ન હોય. પણ જોટલું નો અનિશ્ચિત છે કે કર્મનો નિહાળ
 નોથી સધારે. ધર્મના આ નીકાલવામાં આવ્યો છે એનાથી લાખો
 માનવીના માટે મોટા દર છે. એને એજ નિહાળને લીધે
 માનવીને વર્તમાન સંકટ સહન કરવાની શક્તિ પેદા કરવાનું
 પણ બતાવે છે અને સુધારવાનું દિનેજન મળતું મળે છે.”

જ શિક્ષણથી દૈશનો ઉદ્ધાર કરવાની આકાંક્ષા સેવનારાઓ
 ડો મેકસમૂલરના ઉપરોક્ત કથનને વિચારે. અને કર્મવાદના
 સ્વરૂપને સારી રીતે સમજી જીવન સુસંસ્કારી બનાવવાં માટે
 દરેક આસ્તિક દર્શનકારોએ આવિષ્કારિત કર્મ વિજ્ઞાન માથે
 સાથે શ્રી જૈન દર્શનકથિત કર્મવિજ્ઞાનના અભ્યાસને જીવ-
 નમાં ઉતારે.

જૈનદર્શને કર્મવિષયક રસપ્રદ હકિકતો દર્શાવવા ઉપરાત
 કર્મરજકણોને અમુક દાઈમ સુધી ઉપશાન્ત બનાવી રાખવા
 રૂપ ઉપશમથ્રેણિનું તથા તે રજકણોને આમૂલચૂલ ઉખેડી
 નાખવાની પ્રક્રિયા સ્વરૂપ લપકથ્રેણિનું સ્વરૂપ એટલી સુદર
 જૈલિએ સમજાવ્યું છે કે ભલભલા વૈજ્ઞાનિકોની બુદ્ધિ પણ
 ચક્રરમા પડી જાય.

આ ઉપશમથ્રેણિ અને લપકથ્રેણિમાં આત્મશક્તિ કેવું
 કામ કરે છે ? કર્મઆગ્રઓની તાકાત કેવી હતપ્રાય બની
 જાય છે ? અને અન્તે આત્મશક્તિના પૂર્ણતાની ઉન્નતવલ
 જ્યોત કેવી રીતે પ્રગટે છે ? તે બધી હકિકત સમજનાર
 બુદ્ધિશાલી મનુષ્યોનું મસ્તક આ વિષયના આવિષ્કારક સર્વજ્ઞ
 ભગવતો પ્રત્યે મંડેજે બૃદ્ધી જાય છે અને જૈનદર્શન કથિત
 આગ્રવાદની મહત્તા સ્વાદ્યયમાં અક્ષિત બને છે.

જય હો ! જૈનશાસનનો.

†

મ પૂર્વ

